Бдење

Часопис за књижевност, уметност и културну баштину
Сврљиг, број 77/78, година XXI, јул–децембар, 2023.

ЦЕНТАР ЗА ТУРИЗАМ
КУЛТУРУ И СПОРТ

Бдење

Главни и одговорни уредник
Зорица Бранковић Басарић

Уредништво
Душан Стојковић, Горан Максимовић, Ивица Тодоровић, Обрен Ристић, Русомир Д. Арсић, Виолета Јовић, Мирослав Тодоровић, Славиша Миливојевић и Радослав Вучковић *(лектура и коректура)*.

Досадашњи уредници: Зоран Вучић (2002–2010); Радослав Вучковић и Обрен Ристић *(коуредници)* (2011–2013); Радослав Вучковић (2014–2021)

Секретар уредништва
Јулија Марковић

Фотографија на корици и ликовна страна
Раде Милисављевић

Фотофрафије експоната из *Завичајне музејске збирке*

Издавач
Центар за туризам, културу и спорт, Сврљиг

За издавача
Драган Савић

Технички уредник
Дубравка Ранђеловић

Адреса
Центар за туризам, културу и спорт, 18360 Сврљиг, Боре Прице 2
тел. 018/821-059 e-mail: bdenje_srg@yahoo.com

Часопис је уписан у регистар јавних гласила Министарства културе и медија Републике Србије под бројем 3416.

Издавање часописа финансијски су омогућили Министарство културе и информисања Републике Србије и Општина Сврљиг

Штампа
Галаксија Луково, galaksijanis@gmail.com

Тираж
300

ISSN 1451-3218

САДРЖАЈ



Бдења
Јовица Аћин
НАША ИСТОРИЈА СВИЛЕ 7
Љубомир Ћорилић
ГАВРАНОВ СЛЕЋЕ ГЛАС..... 24
Александар М. Арсенијевић
УРАМЉИВАЊЕ ТРЕНА 30
Звонимир Костић Паланski
СЕДАМ СОНЕТА..... 41
Јованка Николић
ТРИ ПЕСМЕ 46
Милан Мрдаљ
КУДИН МОСТ..... 48
Анђелко Заблаћански
ЧЕТИРИ ПЕСМЕ..... 60
Љиљана Клајић
СНОХВАТАЊЕ..... 62
Вањка Поњавић
ВУЧЈА ВЕЧЕРА 68
Томислав Ђокић
САДАМОВ ДВОЈНИК..... 75
Драган Величковић
БРАТ БЛИЗАНАЦ 82
Миомир Самуиловић
ИСТИНИТА ПРИЧА О ЖИВОТУ ГРАЂАНИНА К. 85
Перица Марков
ИЗГНАНСТВО ИЗ РАЈА, ПОСВЕТЕ 91
Маријана Љ. Јовановић
ЗАБОРАВ ЈЕ ПОНЕКАД ЛЕКОВИТА СТВАР 94
Јасмина Малешевић
ВОЈВОДА МАЛЕШ 97



Упознавања
ФРАНЦУСКИ (НЕО)АВАНГАРДНИ ПЕСНИЦИ 101
Франсис Пикабија (Fransis Picabia)
ЉУЉАШКА..... 101
Бенжамен Пере (Benjamin Pèret)
БЕСМРТНА БОЛЕСТ 104
Пјер Гарније (Pierre Garnier)
ДИКТАТОРИ НЕ ВОЛЕ ПТИЦЕ… 107

ШПАНСКИ САВРЕМЕНИ ПЕСНИЦИ 110
Франциско Бринес (Fransisko Brines)
СИНОНИМИ 110
Ђоан Маргарит (Joan Margarit)
АУТОПОРТРЕТ СА МОРЕМ 115
Луис Гарсија Монтеро (Luis García Montero)
МЕСТО ЗЛОЧИНА 121

ИТАЛИЈАНСКИ УКЛЕТИ ПЕСНИЦИ 125
Ђовани Камерана (Giovani Camerana)
ЦРНА САМОЋА 125
Ђузепе Пиколи (Giuseppe Piccoli)
ОБЛАЦИ СИ..... 127

Вредновања

Душан Стојковић
САМОЋА СВЕТЛОСТИ
(ДВЕ АНТОЛОГИЈЕ ВЕЛИНКЕ КРСТИЋ) 129

Тумачења

Мирослав Радовановић
О МОНОГРАФИЈИ ,,ПАРАДИГМА УСПЕХА У ВРЕМЕНУ
ТРАНЗИЦИЈЕ“ ВИНКА ПЕРИЋА 137
Бранислав Зубовић
УЗВИШЕНО ПОЕТСКО КАЗИВАЊЕ ЕМСУРЕ ХАМЗИЋ ... 142
Борис Косовић
ИЗМЕЂУ СНА И НЕБА 145
Слађана Миленковић
ОНЕОБИЧЕНА СТВАРНОСТ 148

Сапледавања

Бошко Ломовић
О ЈЕЗИКУ И ОКО ЈЕЗИКА 155
Вокер Јанг
ДОСТОЈЕВСКИ КАО ПРОРОК 170
Душан Милијић
СЕОБЕ, СПОРТ, СУМАТРА 177

Догађања

ПЕСНИЧКА НАГРАДА
„ЂОРДАНА ТОДОРОВИЋ" ЗА 2023. ГОДИНУ 182
САОПШТЕЊЕ ЖИРИЈА 182

Драгица Стојановић
ПЕСМЕ ИЗ НАГРАЂЕНОГ РУКОПИСА *МАЛА СМРТ* 185

Галерија Бдења

РАДЕ МИЛИСАВЉЕВИЋ (1920–2011) 189
Зоран Вучић
ЖИВОТ НА ФОТОГРАФИЈИ 206

Баштина

Недељко Богдановић
У СУСРЕТ РЕЧНИКУ СЕЛА БУЧУМА 207
Зорица Бранковић Басарић
ЖЕНА И ПРЕСЛИЦА У ТРАДИЦИОНАЛНОЈ ПОРОДИЦИ
СВРЉИШКОГ КРАЈА 211
Андријана Светозаревић
ОД ПРОЛЕЋА ДО ЈЕСЕНИ 218

Упутство сарадницима 226



Фосил *Морскоī сунђера* (Spongia (Porifera))
пронађен у околини Сврљига.

Бдења

Јовица Аћин



НАША ИСТОРИЈА СВИЛЕ

Једном од својих прилично увр-нутих пријатеља, међу онима који га не воле званим Мали Дебели, дугујем ову нашу историју свиле. Сопствено име многима значи много, јер у њему виде себе, рече ми тај пријатељ. Зато је своје и про-менио. У новом имену више види себе. „Од сада ме зови Емил Запара“, рекао је, а ја сам му потврдио да је убудуће за мене познат искључиво под тим именом.

Онда је он почео. Сад би као Емил Запара, рече, да каже да нема данас свако свог уличног приповедача, али он га има. Плаћа га јабукама, чајем и пивом. Тај улични припо-ведач за себе каже да није бескућник и просјак него испосник у граду који он сматра пустињом. Старац је испосник, а његов је скит цео град. Старца сам назвао Ведогоња. Знам да је то име из српске митологије за оног ко је устао из мртвих, али мени се чинило као да старцу најбоље паше и да то име за мене означава неког ко непрекидно јури и гони ветар. Вероватно греши у разумевању тог имена, али нипошто не греши да је то име без којег не може више да замисли свог уличног приповедача, баш као што је себи незамислив друкчије него под својим наведеним новим именом.

Сваког другог дана шета улицама са својим уличним приповедачем. Сваки пут му овај исприча неку причу. Јуче су ишли улицом коју уопште није познавао. Она је за њега нас-тала тек неки тренутак пре него што су крочили у њу. Била је попут привиђења које се утеловило на његове очи.

„До недавно је овде живела госпођа, десетак година старија од мене, која би ме увек кроз прозор звала на кафу кад год бих пролазио овуда“, рекао је старац, а очи су му синуле.

Најзад да га Емил види истински радосног. „У другом отвореном прозору се налазио мајмун. Заправо мајмунчић, који би увек радосно скакао по потпрозорској дасци кад би деца пролазила улицом и махала му као старом пријатељу. Није чак био ни привезан, али ипак није бежао на улицу, као што би могао. Испрва сам оклевао да прихватам госпођине позиве. Али она није одустајала да ме зове, сваки пут са осмехом, искреним, срдачним. Живела је сама, искључиво у друштву свог мајмуна. После неколико месеци сам најзад ушао код ње. Школовала се у Швајцарској, где је упознала самоуку жену од које је научила своје исцелитељске вештине. Госпођа је била у својим раним двадесетим годинама кад је у девојачком интернату, у којем је боравила, а био је у месташцету близу Женеве, чула за жену која може да је ослободи хроничне мигрене. Сталне мигрене су јој одузимале укус живота. Због њих није могла да ужива у јелу, ни у одећи, ни у дружењу са другарицама. Осећала је да због мигрене не може ни у кога да се заљуби. Зато је отишла у то швајцарско село у којем је живела Ема Кунц. Остала је, одбијајући да се врати у интернат, да испомаже Еми и учи од ње све до 1963. године, кад је Ема преминула."

Кад је први пут посетио госпођу видео је мајмуна како се, закачен репом за лустер, љуља као да је на некој шумској лијани. Упиљио се у мајмуна. Мајмун је био отприлике велик као двогодишње дете. Старац је пиљио у њега, а мајмун у старца, па му скочио на главу, затим са главе на сточић на којем га је госпођа послужила чајем. „Допада ли вам се мој мајмунчић", запитала је госпођа старца. „Он је најлепши мајмун од свих које знам, али не знам их много, у ствари, знам само њега", одмах је продужила не чекајући да јој старац одговори. Знала је да ће рећи да му се мајмун допада. Заиста му се допадао. „Неодољив је. Има равне, хоризонталне обрве, погледајте га само, а обожава сунце. Кад га види скаче према њему као да је луд. Сматра да је то на небу јабука или нека воћка и хтео би да је дохвати и поједе. Длаке су му седе, у ствари, сребрнасте, очи светле, а лице црно и блиставо. Можда га због свега тога зовем Хануман. За мене је он краљ мајмуна. Добила сам га из Индије, од сина очевог пријатеља."

Хануман је можда разумео сваку њену реч и скочи јој у наручје. Одатле је гледао у старца, очи су му трептале и изгледало да намигује старцу тек са једним, тек са другим оком. Било је то чудно намигивање због мајмунових водоравних об-

рва, истовремено подсмешљиво и строго. Госпођа му је тепала „Хани, душо“, а он се чешкао иза ушију и по леђима. На глави су му дужи чуперци налик петловој крести.

Према старчевим речима, и он сам се непосредно уверио у госпођине моћи стечене у годинама учења код Еме Кунц. Госпођа је заиста умела да лечи. Показала му је прах који је добила од Еме, а који је био лек за све врсте упала. Њиме је Ема излечила једног дечака од парализе. Прах је потицао са моћног места, из средишта природе. Заправо из напуштеног рудника недалеко од Еминог села. Ема је говорила да кад је први пут посетила тај рудник, осетила је у њему неку магијску атмосферу која као да је била преноситељка огромних количина енергије. Све је око Еме врцало електрицитетом који је био у стању да пролази кроз камен и зидове. Тамо је нашла прах који је сакупила у вреће и понела са собом. Пошто је старцу у време кад је упознао госпођу глава често пуцала од напора да опстане на улици и чинило му се да ће му експлодирати, госпођа је успела да му главобољу ублажи, а онда и да је уклони, без веће муке, готово за трен. У своје дланове је утрљала мало Еминог праха и прислонила их уз његове слепоочнице. Бол му је био као руком однесен. Све његове бриге су се распршиле.

Госпођа је старцу повремено прала и крпила његово занесено рубље и одећу. Припремала му пакете хране да их понесе на одласку. Она је заправо била његова једина добротворка, не тражећи нити очекујући од њега ништа заузврат. Њена главна исцелитељска техника, коју захваљује Еми, састојала се од цртежа које је правила и помоћу којих је успевала делотворно да покреће и окупља енергију код оних који су боловали. Показала му их је. Сви су били исцртани на комадима свилене тканине. Били су то геометријски цртежи за које би се могло рећи да имају у себи нечег од визионарског, а њихова лавиринтска геометрија била је уметничка. На њима је био готово безграничан број комбинација фигура и свака је својом бојом увишестручавала остале. Њени цртежи били су неописиво богатство усред града, а за које је мало ко знао. Располагала је и неколиким копијама Еминих цртежа. Старац их је погледао. За један од њих би се заиста могло рећи да је цртеж који прецизно дочарава принцип атомске бомбе. Кад га је Ема нацртала, питао је госпођу. Неких пет година пре него што су Американци бацили атомске бомбе на Хирошиму и Нагасаки. И госпођини цртежи су као геометријски рађени,

као и Емини, искључиво помоћу лењира, шестара, пера и разнобојних тушева које је наручивала од извесног Кинеза из Даблина. Била је то геометрија космоса, рекао је старац Емилу. Док их је посматрао осећао је као да се у њему отвара и оживљава вулкан, и осећао је енергетске потресе који су му уливали снагу за коју није ни знао да је у њему. У сваком од нас постоји таква животна енергија, али која се често безмало успављује и требало ју је повремено будити. То су радили цртежи које је видео. Старац је подсетио да је сличан утисак на њега учинила и слика коју је са Николом гледао у Музеју. Није рекао истоветан утисак него само сличан.

Разумљиво је зашто је Емин цртеж наликовао техничком принципу атомске бомбе, јер је и тај цртеж на једнак начин ослобађао огромну енергију из молекула и атома у нашим ћелијама. Подстицао је, допирући дубоко у нас кроз неки незнани канал, активну масу у нама да се увећава до критичне тачке после које се енергетски процес муњевито одвијао сам од себе до последњег и неопозивог праска и у таласима чистио организам и прометао га у космос за себе.

За разлику од Еме која је цртала на папиру, како је старцу објаснила госпођа, она је своје цртеже радила на свили. Имала је дебљу књигу чији листови су били, у ствари, комади свакојаке свиле. Та књига, коју је наследила од оца, била је заправо каталог узорака свиле у разним бојама и дезенима. Госпођа је одрасла међу свилом и није могла да замисли свој живот без ње. Зато је цртала по њој, уверена да тиме повећава спиритуалну делотворност цртежа, јер онда они настају из њеног срца испуњеног љубављу према оцу. Једном је признала да старац прилично личи на њеног оца.

Њен отац је био свилар. Као малој, волео је да јој прича о свиларењу и како је, као млад, упао у тај посао још пре Великог рата. Свиларење га је обогатило у сваком смислу. Умро је у својој деведесет и некој години. И мајка јој је дуго поживела. Од иметка више ничег није имао осим куће са невеликом свиларом у Панчеву. Био је срећан да му власти нису одузели и ту кућу. Његова ћерка јединица, која се никад неће удавати, у први мах је хтела да настави да живи у тој кући, али је одустала. За њен исцелитељски позив боље је бити у већем месту.

Старац једва да је нешто знао о свили, он који је, не само као радознали приповедач него и као неко ко је, ко зна шта је био, о свему знао много. Зато је госпођа, могао би да каже, знала све, и то такорећи из прве руке, барем кад је реч

о гајењу свилених буба, белом дуду и његовим болестима, о ткању и бојењу. Као девојчица се играла испод конопаца на којима су се сушиле свилене нити у дугим праменовима. Кућа у којој је тада живела била је окружена гонковима. Улазни ходник је био са дрвеном колонадом. Остали су имали само широку настрешницу. Конопци са свилом су били растегнути у тим гонковима, под кровом, заштићени од киша, а опет, у исти мах, изложени спољашњим ваздушним струјама. Испод конопаца су били ногари за летве на којима се исто тако сушила свила. У међуратно време отац је имао неколико пространих сушара сграђених на истом принципу гонкова.

Отац се бојао јаког ветра који је свилце рушио са дрвета, па су они умирали од глади. Још више се бојао ледене туче која је наилазила у невреме, говорио је ћерки о таквом случају који се једном десио ни више ни мање у пролећу, у априлу. Не само што су све до једне бубе попадале из крошњи и тако остале без лишћа којим се хране, него је и само дрво остало без лишћа за узгој следећег нараштаја свилаца. Било је тако са свим дрвећем и дудовима у околини. Терао је отац, затим, врапце, чворке, дивље голубове, који су у свилцима на лишћу видели за себе добре залогаје. Вероватно су у своме птичијем мозгу закључивали да су им ове бубице и гусенице расуте под кљун као богомдани поклон. Придруживале су им се насртљиво, без устезања, и осе и муве. Таманиле су очеве свилце по цео боговетни дан. Ипак, многе свилце је отац успео да заштити и омогући им да проживе цео свој циклус. Сушна година би оца расплакала. Због суше би дудово лишће отврднуло до те мере да ни снажним чељустима гусенице нису успевале да их брсте.

Емил и старац су већ били прошли целу улицу у којој је некад становала госпођа. Али старац је настављао са причом коју је чуо од госпође.

У Кини је измишљена производња свиле и током неколико векова тајна свиле није прелазила кинеске границе. Тајна је штићена строгим царским декретима. Свако ко би покушао да изнесе технику свиларења, свилене бубе или њихова јаја бивао је осуђен на смрт. Јапан је први успео да украде тајну. Пронашао је Корејце, довољно налик Кинезима и са течним знањем језика. Послао их је у Кину где су ови успели да подговоре четири младе Кинескиње да их упуте у вештину обичног и бојеног ткања. Госпођин отац није умео да одговори на ћеркино забринуто питање каква је судбина надаље била

тих наивних Кинескиња. Вероватно им њихова лаковерност није била од помоћи кад су откривене. Корејци су са стеченим свиларским знањем побегли. Ни самој госпођи, кад је већ одрасла, није пошло за руком да се обавести о детаљима судбине девојака. Као да јој је било веома криво због њих. Преварене девојке, нехотичне издајнице, нису остале у историји и у документима нема података о њима.

Ни Европа није каснила, иако је, према Прокопију, писцу Тајне историје, успела да се дочепа јајашца свилених буба тек два века доцније. Византијски цар Јустинијан одаслао је у том циљу у Кину двојицу несторијских калуђера као наводних мисионара. Несторије, својевремени патријарх Константинопоља, тврдио је да је Христова природа двострука, и божанска и људска, те да Богородицу, која је била обична жена, треба звати само Христородицом. То христолошко учење ће бити проглашено за јеретичко. Али у источној хришћанској цркви многи су наставили да подржавају Несторијево учење. Како год било, споменути монаси успели су у мисији и прокријумчарили су из Кине жељена јајашца скривена у бамбусовој трсци. Тако је у манастирима Византије почело узгајање буба. Квалитет византијске свиле је био веома цењен, првенствено због ткања и посвећености у декорисању тканине. Технике ткања су биле преузете из Египта. Недуго затим појавили су се и разбоји. Индустрија свиле је процветала у Европи и трајала је неких миленијум и по, мада је увек била под надзором најбогатијих. Пропаст је наступила услед болештина којима су ненадано биле захваћене свилене бубе. Била је то епидемија изазвана микроспорама и вирусима. Почела је тиме што је најпре било заражено дудово лишће којим су се бубе храниле. У Француској је у помоћ позван и Луј Пастер, који је успео да реши проблем тек четврт века доцније. Али значај свиле је међу купцима већ био опао. Цене чаура свилене бубе су порасле. Пропадању индустрије допринело је и отварање Суецког канала. Јефтиније је било увозити свилу из Кине и Јапана. Индустријализација је постепено избацивала из употребе ручне разбоје. Хемија је створила синтетичке материјале, пре свих анилин, душу дао за лако колорисање, у бојама од пурпурне до индига. Створена је и вискоза која је оглашавана као вештачка свила, а свакако је била јефтинија од природне. За разлику од европске кризе свиле, Јапан је модернизовао свиларење и постао најистакнутији произвођач свиле у свету. За њом су ишле и многе азијске земље. Њихов

извоз је имао широки распон понуде, од чаура и сирове свиле до бојене и дезениране готове свилене тканине. Други светски рат је онемогућио наставак увоза из Азије. Западне земље су биле принуђена да траже замену. Уместо свиле је, рецимо, за падобране почео да се користи најлон. Најлон се посвуда ширио, од чарапа до хаљина и кошуља. Изгубљено тржиште свиле није се повратило ни после рата. Свиларство је откривено пре пет хиљада година и неће га садашње неприлике сахранити. Свилене нити су растегљивије и по пет пута него синтетика. Отац је, поткрај живота, установио да се без свиле не може ни на Месец. Прочитао је најаву да се космонаути спремају да полете на Месец. Њихова одећа, да би им била припијена уз тело, морала је да буде од свилених нити. Оне су толико чврсте да могу, уплетене у конопац, да држе не само свемирске капсуле него можда и читав земаљски сателит.

Госпођа је испричала старцу током њихових сусрета и како је то било код нас. Онако како је и сама слушала од оца, који је био заговорник старинских начина у производњи свиле и гледао да што више сазна како је свила стварана у старој Кини, а онда је откривене ствари примењивао у свом свиларском подухвату, стварајући све више свилу каква је она била у својој искони. Свилене бубе је називао свилци. Кад му нешто није полазило за руком звао их је мољци.

Свиларство је у Банату, одакле је родом био госпођин отац, из Панчева, многа места учинило такорећи индустријским. Сама домаћинства су постале мале фабрике. Банат је био свиларски центар Балкана, а Панчево главно седиште. Индустријализација Баната заправо је почела свиларством. Све је кренуло двадесетак година после одласка Турака. Почетком осамнаестог века готово свака кућа је тада ушла у посао са свилом. У свакој се гајила свилена буба. У Бечкереку су то најпре радили насељени Каталонци, који су град назвали Мала Барселона, а крај где им је Бечки двор доделио плацеве за куће називан је Мала Америка. Први су посадили дудове и развијали чауре. Дудови су били претежно бели. Месечно се производило и до осамдесет килограма сирове свиле, а у Панчеву је то ишло и преко деведесет килограма. Историја свиларства код нас није текла свакад без већих застоја. Турци су после неуспешног освајања Беча, у повлачењу, палили за собом многа већа банатска места. Понекад су налети кошаве били тако снажни и олујни да су рушили дудове и остало дрвеће, па чак усмрћивали и птице. Уз те непогоде, наишла је

и куга која је десетковала становништво. Многи су бежали у мађарску Бачку и Срем. Али сеобама са југа Банат је био непрекидно насељаван и свиларство би изнова започињало. Нови дрвореди дудова по улицама и уз друмове, који су штитили од ветруштине, па расадници, откупне станице, продавнице јаја свилених буба, предионице... Све се обнављало. По рекама, као што су Тамиш, Бегеј, Тиса, Дунав, запловиле су шајке које су превозиле сирову и готову свилу. Појавили су се и занатлије научене да размотавају чауре и одмотавају свилене нити. Свиларству се дугује, рекао је отац, и први штрајк у Банату међу свиларским радницама. Отац је наставио посао и након завршетка Другог светског рата. Радио је у подржављеној Свилари.

Добро је прошао, помислио је старац, баш како је то мислио и госпођин отац. Присетио се тог времена које је изучавао пре него што ће бити лишен свега и постати испосник. Доба национализације, народних непријатеља, од кулака до капиталистичких тлачитеља радничке класе, и пресуда без суда.

Разумљиво је да су, пошто су се увалили у топле перјане постеље из којих нису више устајали, руководиоцима нове власти дозлогрдиле бубе и ларве и сличне којештарије. Оне су, у њиховим очима, напросто ометале правилан развој друштва, природе и индустрије. Козе су забрањене, али мекећу, а свилене бубе су здушно занемарене, али ћуте и испљувавају свилене конце. Доста је било са дивљењем пљувачки неких тамо увозних инсеката, о којима при томе треба бринути и неговати их као да су одојчад. О тим заблудама се госпођин отац, дабоме, није усуђивао ни да зуцне. Био је срећан да је у Швајцарској имао тетку и течу којима је послао ћерку на школе. Тако је урота глупости, слепила и силе обезаконила наш свилени пут, мрмљао је старац себи у браду. На том путу била је земља међу првима у Европи. Кад су најзад нови планери развоја протрљали очи, могли су да виде да се земља преко ноћи нашла не на зачељу него нигде. Историја свиларства у маломе је наша историја у великоме.

Код куће су појединци гајили свиње, кокошке, гуске, ћурке и ситну стоку, а отац је гајио своје свилце. Они су за њега биле најплеменитије домаће животиње. Није тада, наравно, производио онолико свиле колико је то успевао између два рата, кад се обогатио на свили и што му је све било отето уз његов добровољни пристанак, него више за кућну употребу и за ситну продају кројачницама. Свила је бојена у Новом

Саду, Новом Кнежевцу, Кањижи, али за нашу кућу то је радио сам отац на начин како је то научио из немачких књига да се радило давно у Кини. Ипак, са свиларством се у земљи прекинуло управо у годинама кад се госпођа вратила из Швајцарске, приучена у натуропатији. Дудови су сечени и искрчивани, помор свилених буба је био окончан. Раније, кад је свиларство било код нас у замаху, сечење дудова је било кажњавано. Ко би посекао до осам десетина кубика био је прекршајно кажњаван. Новчано. Преко тога, кривично, што је значило затвор. Некад је дудова у земљи било најмање милион или два. А после гашења свиларства, једва да је остала која хиљада, претежно у Банату, због дудоваче. Сад се у Ковиљу, где је преостало неколико најстаријих стабала, држе српски парастоси дуду. Сакупљају се дудиње и пече ракија. У кафанама више нема дудоваче, али каже се да се једино још служи на „Крају света“, гостионици на Аркању иза Ковиља. Тамо се прави и добро црвено вино. О томе је госпођа слушала од жене којој је помогла да се излечи од алкохолизма. Жена јој је често долазила пијана до посртања. Госпођа је чула и да појединци покушавају, као што је некад њен отац, да оживе свиларство и буду свилари. Из јајета, не већег од маковог зрнцета, испили се гусеница која прождире дудово лишће. На почетку је ситна и није тежа од пола милиграма. Нужна јој је пролећна температура, од 23 до 27 степени, и да ваздух буде летњи, са влажношћу између 60 до 90 процента. Треба пазити на светлост и проветравање. После месец дана промеће се у лептирића, захваљујући којем се свилена буба репродукује. Затим ствара чауру у коју и себе умотава. На крају свог развитка увећана је за десет хиљада пута. Тад је дугачка девет центиметара. Постала је црв тежак до четири грама, који непрестано слини и слини. Током три дана производи из себе дугуљасте чауре, у којима се свилци од црвуљка и гусенице претварају у лутку и као заштитом обавијају свиленом нити чија дужина може бити и два километра. Чауре могу да се даље продају за обраду или да их сам узгајивач одмотава. Отац је то чинио помоћу направе коју је звао филанда. А касније је то радио својим рукама, на преслици, повремено посипајући одмотану нит кукурузним брашном да се не би поново слепила. Прво би чауре разлепио у врућој води. По једном циклусу добијао је око осам килограма свилених нити. Изаткане, давале су стотинак метара свиле. То је било више него довољ-

но за пристојан опстанак породице, нарочито у тренутку кад је отац из пропале државне свиларе био истеран на улицу.

Отац је још свиларио у дворишту, али је већ био изнемогао и без мотивације, пре свега због смрти мајке, па ће убрзо, а да није ни седам дана прошло, за њом отићи и он. Отац је својевремено за мајку изаткао свилено платно широко пола метра, а дугачко седамдесет метара. Мајка је деценијама везла по њему. Извезла је многе призоре, понекад би поред њих извезла и речи. Били су то призори и речи из кључних догађаја у историји породице. На тој таписерији биле су, дабоме, најприсутније слике оца у разним деоницама свиларења. Историја на свили је почињала Халејевом кометом коју су мајка и отац видели 1910. године, крајем априла, управо кад су се њих двоје упознали и загледали једно у друго, остајући у љубави до њиховог последњег даха. Ту таписерију госпођа више нема. Украдена јој је кад се исељавала из Панчева. Још је оплакује. Давала је и огласе, обећавајући новчане награде ако јој лопови врате осликани живот њених родитеља. Ко год да јој је украо то породично и непоновљиво благо није марио за њене вапијуће понуде или огласе није ни видео у новинама.

За родитељима је, вероватно, отишао и последњи свилац. Госпођа је сав иметак који је наследила распродала и купила у Београду кућицу са баштом у којој је причала старцу док би га нуткала да једе и показивала му очев каталог узорака, а за све време о раме јој се качио Хануман, кезећи се на госта, који није схватао да ли му мајмун нешто поручује својим кежењем.

Говорила је старцу, при томе не без понављања, да је пажљиво слушала оца, али и сама је понешто видела, и то никад неће заборавити. Расла је усред свиле. У дугом ходнику или пространом трему званом гонк који се пружао уз кућу, истовремено био део дворишта и део куће, сеновит, али и испуњен сунчевом топлином, на конопцима, ногарима и намештеним летвама сушили су се дебели праменови свилених нити. Пре сушења, гусенице су из чаура свиле биле истериване и убијане потапањем у врелу воду. Отац јој је рекао да су те мртве црве у Кини јели, пропржене, као посластицу. Потом су размотане чауре испиране у што већој количини воде, углавном у базенима, али било је пожељно да та вода буде текућа. Свилени конац је, на сушењу, заузимао цео гонк. Белина

свиле је обасјавала и саму унутрашњост куће, не мање интензивно него што је сунце блештало на отвореном дворишту.

Стабла дуда су посвуда. Стари и млади дудови. Црни и бели, али чешће бели. За бубе се бере лишће белог дуда или се у крошње дуда пуштају свилци да се сами хране лишћем и развијају у црве заштићене свиленим чаурама. Улични дрвореди су били дудови. У сваком дворишту је по један или два дуда са огромним крошњама. Дечаци се пењу по њима и скривају међу лишћем. Чак и девојчице не оклевају да се попну на дуд. Беру дудиње и једу их одједном пуну шаку. Црне дудиње се скупљају и за ракију. Данас се дудовача не прави, али раније је добра свила долазила са разбоја само ако би се барем једном недељно ткачи напили дудоваче. Без дудоваче једва да би цео дан издржали за разбојем, а да их не обузме тешка сета. Ткаље које, међутим, избегавају дудовачу, увек изгледају меланхолично, урођене у мисли о породици која је њихов једини космос. Дудови се пружају у недоглед уз ивице друмова који воде између села и вароши. Госпођа је једном и пала са дуда. И то на главу. Земља је, срећом, била растресита. Око дудовог стабла било је обавезно и редовно окопавано. Грумени земљи су били ситњени. Мало се угрувала, ништа страшно, а из носа јој је поцурила сукрвица. Кад је то рекла, стидљиво се насмејала својој искрености.

Свако је могао да гаји бубе и производи свилу. Неопходна средства нису била недостижна. За веће наруџбе госпођин отац је унајмљивао сељанке и њихову децу.

У почетку су имали само малу свилару, са коритима, једним ручним разбојем, судовима за бојење тканине. Осим у гонку, свила је сушена и у преуређеној стаји која је загревана пећком ложеном споља, из дворишта.

Та прва очева свилара, која је још радила као експериментална, за истраживања старих техника, кад се госпођа родила, била је у дну дворишта. Поред великог смоквиног дрвета, али она се не сећа да је на тој смокви икад било зрелих плодова.

Отац је постепено, развијајући посао, пре госпођиног рођења, закупио и старе и пропале свиларе у Опову, Бечкереку, Перлезу, посвуда по Банату где су некад, у претходном веку, биле свиларе у немачком власништву. Одонда је већ отац користио искључиво природне боје. Анилин му није падао на памет. Презирао је све што је вештачко на таквој божанској тканини као што је свила. Анилинске и сличне синтетичке

боје биле су увреда природи свиле. Добављао је лишће индига за тамноплаву боју. По пашњацима и јарковима уз друмове ископавао је корен броћике за црвену боју. За црвену боју је користио и цветове шафрана, које је теже налазио, једино по планинским стазама кад је одлазио у потрагу за дивљим дудом. Кад је био у прилици, уместо гајених свилаца набављао је дивље, који су били у стању да стварају свилене чауре у златножутој, смеђој и зеленој боји, зависно од тога чиме су били храњени. Зато је дисциплиновано водио рачуна о дијети свилаца. За сваку боју дијета је била друкчија.

„И ти би морао да пазиш шта једеш“, рекао је старац Емилу, а овај се намргодио. Зашто се сви труде да му отежају живот који му је ионако тежак, помислио је Емил заузврат. „Баш ме заболе патка за њихове савете које знам и сам“, закључио је.

Отац је одлазио сваког лета преко Дунава у планине, у потрази за ретким дивљим дудом. Током прве половине циклуса хранио је свилце лишћем дивљег дуда, а у остатку циклуса лишћем дуда из дворишта и испред куће. Та мешана дијета изазивала је појаву жуте пигменатције у чаурама. Беле чауре су, разумљиво, потицале од исхране лишћем уобичајеног, баштенског дуда. Излагање чаура сунцу, а да су пре тога посуте најситнијим златним прахом, доводило је до појаве светлосне индукције златних честица које би се онда у јонском виду здруживале са свиленом нити. Отац је то госпођи спомињао, али никад то лично није пробао. За ту свилу протканку златним жицама требало је у много чему бити опремљенији од њега. Није пробао да створи ни чајну свилу. Била је то свила у боји чаја. За њу би морао да набави лишће јама, чије су кртоле налик кромпиру и који је рађао у специфичној кинеској провинцији северно и западно од Хонг-Конга, па тим лишћем да прехрањује свилце. Често је умео да разговара са свилцима. Питао их је како да им угоди. Али о ономе што би чуо од њих, никоме није казивао ни реч. Тајну њихових шапата однео је са собом. Најдрагоценије што је оставио ћерки био је каталог свих врста свиле које је током свог живота стварао својом свиларском уметношћу.

Емил је слушао Ведогоњино казивање о свили, а што је чуо од госпође, чак и с већом пажњом него друге, па и драматичније приче. Свиларење је било део и његове интимне историје. Није заборавио како му је његов отац приповедао о свом детињству и уделу свилаца у тим раним очевим годинама.

Због те успомене Ведогоњине речи као да су му се попут свиле припијале уз тело.

Старац је све време, казао је Емилу, док је слушао о свилцима и свили, разгледао госпођине цртеже урађене на свили о чијем настанку му је она говорила. Цртежи су за њега били права благодат. Очев каталог свилених узорака била је књига коју је цртајући исписивала. Последњих неколико узорака били су заправо обрезани листови свиленог папира. Папир је измишљен у Кини и прављен од различитог материјала. Од бамбуса, пиринча, лана, мочварног папирусног шеварја, па и од свиле. Свилени папир је био најраскошнији и најскупљи. Госпођин отац је очигледно савладао ту кинеску технику и створио је свој папир од свиле. Старцу је пролетело кроз главу да ти листови, увезани на крају каталога, мора да су чекали на госпођу да на њима заврши своју књигу исцељења. Хануман је одједаред скочио на старца и отео му каталог. Као да је хтео да каже да ту светињу куће нема право да додирне нико ко кући не припада. У два скока је однео загрљену књигу из собе и ваљда је сакрио на месту које су само госпођа и он познавали. Старац је помислио да би то место могло бити у алкову који је строго мајмунов део куће. Током зиме старац је неколико пута био у посети код госпође. Мајмун га је сваки пут сумњичаво посматрао и испуштао крике на сваку његову кретњу.

У пролеће претпрошле године, госпође није било на малом балкону у еркеру куће. Помислио је да је болесна. Можда јој је потребна помоћ. Позвонио је и куцао јој на врата. Никакав глас нити шум се није чуо изнутра. Обишао је кућу кроз баштицу. Та омања башта, у то време је баш била сва у цвету. Дивио јој се и башти и њеној власници која ју је неговала и бринула о њој. Стазица по којој је ишао била је и сама посута дивљим љубичицама. Изуо се да их својим издрљаним патикама не би угазио. Нека му се и гола стопала надишу плавих цветића, а да их не оскрнави. Задњи улаз у кућу је, зачудо, био отворен. Дозивао је госпођу. Није било одзива. Поплашио се. Било је око поднева кад је она увек била код куће. Зато се усудио да крочи унутра, све време је дозивајући. На столу је била њена књига са узорцима свиле. У књизи више није преостао нити један једини комад свиле. Остале су само корице. Сву свилу из очевог каталога је утрошила на своје неразумљиве геометријске цртеже, а онда те свилене листове извукла из корица. Отворио је оба прозора на прочељу куће.

Осетио је силну потребу да то учини. Пошто госпође није било, изишао је на улицу. Сместио се испод оближње магнолије. Тек је била процветала. Бела. Остао је ослоњен о стабло. Кад се смркло, сео је уз њега. Одоздо је посматрао цветове на дрвету, обасјане месечином. Чак се и успавао. Пре тога је ослонио гранчицу на улазну капију од кованог гвожђа. Цела кућа је са окућницом била ограђена зидићем на којем је била мрежа од кованог гвожђа. Прозори који гледају на улицу били су отворени. Нико га није будио, и на том месту је преноћио. Сутрадан изјутра, пошто је утврдио да је гранчица са неколико капљица ноћне росе тамо где ју је сместио и да нико није улазио нити излазио из куће, поново је ушао у њу. Поново је дозивао госпођу, и викао њено име. Није је било. Са улице је још једаред усредсређено погледао у кућу, надајући се да ће опет видети госпођу како га дозива нагнута кроз прозор. Хануман је био на другом прозору. Више се није кревељио, нити се пењао уз прозорски оквир, хотећи да дохвати сунце, нити је весело скакутао. Било је очигледно да је помутио мозгом. Само је гледао у празно. Откако госпође више нема, ретко пролази овом улицом. Кућа стоји запуштена, ненастањена, а и баштица око ње је већ зарасла у коров, „као што можеш и сам да видиш“, рекао је Емилу први пут га погледавши откако је почео да му прича о тој жени чије срце као да је и само било од топле свиле.

Емил је само климнуо главом. У том трену су, пошто су направили огроман круг по том крају града, званом Златни брег, у Горњем Врачару, поново стигли до куће у чијем прозору је, обојици се то причинило, још било мајмунче. Одједном се на град обрушила јесења провала облака. Киша је шибала по њима као воденим бичевима. Осврtали су се за местом које ће их заштити. Претрчаше до неког улаза са овећом настрешницом. По улицама су кренуле бујице. Прави поводањ! Старац рече да зна тридесет и једну реч за кишу и десетак за снег. Емил га је погледао и неверици. Онда се досетио. Стално је изложен стихијама. Падавине су за њега оно што је нестанак воде за Емила у поткровљу. Нешто о чему све зна из прве руке. Упознао је све њихове нијансе. Емил зна само за кишу, дажд, кишицу, ромињање, суснежицу, капљање за врат, јебеш-ову-досадну-кишу и, најгору, кишу прокишницу која му одваљује строп кад му прокишњава у поткровљу и кад по поду шири све суђе које има. Не само да зна толико назива, додао је старац, него је напослетку заволео сваки об-

лик који евоцирају све те речи. Што више речи имамо за појаву неке ствари, утолико нам је и живот разноликији, па волели га или не волели. Ма колико се свакодневно суочавао са његовим неизвесности, старац га је волео. Емил је, са своје стране, био колебљив, али ниједног часа није долазило у обзир да га се одриче. Почео је да разуме лепоту. Нема је само у свили, у књизи узорака са којима је отишла и Ведогоњина добротворка, у њеним цртежима који исцељују, него и у смуђеном мајмуну у прозору, и у овој кишурини у којој ће се обојица окупати до голе коже.

Један од назива за кишу, које је старац знао, била је потоп. Свега једном у животу је попио гутљај дудоваче. Алкохол му није био омиљени напитак. Кад је госпођа споменула „Крај света“ у којем се још точи дудовача, он се запитао да ли је тамо, код Ковиља, заиста крај света, ивица на којој завршава земаљска кугла. Све је могућно, па и то да је крај света, неким чудом, недалеко одавде. Коракнемо, и ево се већ стрмоглављујемо у празнину. Сад је било природно да се запита нисмо ли ми већ у празнини. Све време падамо. Неко то зна, други то не зна. Можда не падамо баш сви. Али тај корак у празнину могла је да учини госпођа, напуштајући и њега и Ханумана. Ако је мајмун помутио мозгом, као што изгледа да јесте, онда је и он, у неку руку, пошао за својом господарицом.

Емил је зверао у пљусак, а кад се окренуо, виде старца малтене голог. Скинуо је све са себе и остао само у дугачким гаћама. Пажљиво је слагао одећу тако да не покисне. Онда је изишао на кишу. Трљао се рукама по телу као да се тушира. Дизао је руке увис, скакутао и шутирао кишне капи. Замолио је Емила да му дода сапун коју му је у ранцу, одмах на врху. Цео се насапуњао. И гаће. Завлачио је руку у њих, прао је међуножје и задњицу, при томе раширивши ноге. Емил га је ћутке посматрао, говорећи себи да се то зове хигијена. Старац је насапуњао и косу и браду. Видео је Емил једном свечери, код Народне библиотеке, нагог мушкарца који је крочио у фонтану и прао панталоне. Било је прилично хладно и кишица је ромињала, али перач панталона није за то, а и ни за кога од ретких пролазника, нимало марио. Панталонама је трескао по бетонском рубу фонтане да би из њих истерао и последњу честицу прљавштине. Излагао се водоскоцима који су се укључивали и искључивали на сваких двадесетак секунди. Нису ли у стара времена девојке на речним обалама тако белеле платно? За све, као и за Емила, био је то необичан при-

зор. Емил га никад неће заборавити. Сад је гледао у сличан призор. Напослетку је старац свукао и гаће. Још мало је кисnуо, па се вратио под настрешницу. Гаће је исцедио и сместио у пластичну кесу. Навукао је суву одећу на себе и обуо се. Као да је небо чекало само на тај тренутак да заустави провалу облака. „Баш на време“, прогунђао је старац. „Треба увек кад је овакав потоп бити брз.“

Старац није престајао да ради на себи. Из торбака је извукао кесу са белим прахом. Узео га је онолико колико је могао са три прста и почео њиме жустро да трља десни и зубе. Какав ли је то прах, запитао се Емил. Кад је старац завршио, отворио је уста, прстима размакнуо браду и усне и зубе показао Емилу, као да му се кези. Потом је као магичну реч изговорио „сода бикарбона“. Хигијенски обред је тиме био окончан. Узбудљива лекција за живот на улици, помисли Емил и прикривено стригну ушима.

Пре него што ће поћи даље, не гледајући у Емила него у баре пред њима, старац рече као да чита:

Кад киша пада не могу а да не покиснем до голе коже. Кад снег веје, допуштам му да ме завеје и да онда издалека изгледам као дрво у снегу, дрво које нема корења и довољно је да ме неко додирне и ја падам.

Да ли је то требало схватити као бескућничку тужбалицу?

Старац би спретно избегавао да стане у огромне локве које су покривале већи део плочника. Емил као да је све време гледао да угази посред њих. Ноге које је вукао кроз воду, као кад прстима просејавамо песак, биле су му до колена поквашене. Био је поносан на ту детињасту црту код себе. С времена на време, ако би капија била отворена, старац би улазио у баште и скупљао нешто са траве и земље. Завлачио је главу у глогово жбуње. Није показивао шта то налази и ставља у кесу. Онда је Емил видео. Виноградски пужеви и кишне глисте. Да, бесплатне беланчевине. Кад су живи, вероватно то и није неки укус. Ако их обрадимо и приредимо, то је већ нешто друго. Ко то може боље знати од оних који никад немају обезбеђени оброк? Уз пужеве и глисте, у кесу је ушло и неколико гранчица тек процветалог рузмарина и шака листова раног босиљка.

Кад се старачки наг купао на пљуску после приче о свиларки, Ведогоња се у један мах сагнуо, позвао је Емила, и показао му у локви малену бубу. Тај тврдокрилац је својим ножицама покушавао да исплива из баре. Иако није био ство-

рен за пливање, нити за икакву воду, ниједан његов део није био способан да га одржи на воденој површини, он је ипак пливао. Лагано, уз хиљаду ситних кретњи, препливавао је локву. Прелазио је са обале на обалу, при чему ниједна му није нудила баш ништа. Локва је била на плочнику и окруживао ју је бетон. Тад се Емилу срце стегнуло.

Ту ми је Емил Запара завршио свој извештај о јучерашњем дана који је провео са уличним приповедачем.

Љубомир Ћорилић
Сину Ненаду

ГАВРАНОВ СЛЕЋЕ ГЛАС

ДОК ПИШЕМ ЋИРИЛИЦУ

Док пишем Ћирилицу,
стари добри Калиграф
надгледа свако слово.
Моју орфејску жицу
и Слово Ћирилово.

Судбином српског рода
пишем и ову песму
која ме с временом спаја.
Задрхти рука, вода,
и припев изнад сјаја.

Осећам живота врутак
промиче листом, телом,
као кроз придев драг.
Одузет на тренутак,
ипак, остављам траг.

Бојажљив, неутешан,
помислим нисам смео
срицати такав слог.
А онда видим, грешан,
тако је хтео Бог.

Тако се сказао глас
кроз дрво, прсте, фрулу,
и тако списао спис.
У зао, ил' добар час,
тако ми пао клис.

И да ми није пао
њега бих бирао сам
као судбине знак.
Ма како на клис стао
био бих Ћирилов ђак.

Још бриди ујед тмице
кроз слово, срце, време,
и овај светли слик.
У сјају Ћирилице
списан је и мој лик.

Ја памтим што је сад,
она што негда би –
и мене понад свег.
У спису ком сам рад
подижем тежак тег.

Како да спишем „беше“
кад иста смртна слава
и данас боји слог.
Оне што већ умреше
опет узима Бог.

Или су зло и људи
омчом и златном прећом
поново стегли врат.
Па се осећај буди
да брже цури сат.

Истиче време, живот,
и мој немушти спис
као повесма влас.
И на мој стесан ћивот
гавранов слеће глас.

Док пишем Ћирилицу,
слива се прошло време
у мој будући пев.
И чува живота жилицу
да не покида гнев.

КРВ ЈЕЗИКА

Било је тешко научити Песму,
У поноћ, док је треперила лампа.

У ноћи, као по мрком папиру, као
пресликана Сенка, корачала је Вештица
Река и носила у зубима Велику Метлу
(која није могла ни своју кућу
помести), а Свет је вапио Велику
Срећу, и требало је бити колико
Одмерен, толико и Оштар, без обзира
и на Дан, и на Ноћ, и на Главу...

Крв језика је реч – каже Адам,
и пази шта изговараш и којим говором
Почињеш.

СТРАХ

1
Можда бисмо и живели данас
да не дође на коцу и ножу,
да и данас не каиша са нас
нашу кожу да постави ложу.

Можда бисмо – да нису зинули
на вртове, куће и торове,
да нас нису по крви шинули
и разбили гусле јаворове.

Можда бисмо, али не удевај,
мање пати – више одолевај
и не липши до зелене траве,

не подливај крви под очима,
но сабори док још кога има,
за спас душе и спасење главе.

2
Страх од сунца, од мрака, и змије,
од Усуда што судбину кроји:
непојамни страх од историје –
кога змије гуштера се боји.

И од туђег, и од свога жбира,
од приказа с раскршћа и гробља,
од шехита што кости пребира
по костуру и краља и робља.

Од славнога дела и недела,
од гласина злурадога села,
и свакаква човека и скота.

Заведени по трњу и цвећу,
још носимо у костима свећу,
страх од смрти, и страх од живота.

3
Страх од пада звезда и комета,
од светова који не постоје,
страх од стрмог судара планета,
од маглине без тежине, боје.

Од ведрине после оштре муње,
од облака што никуд не броде;
страх од грома и кликтаја жуње,
и од ропства, и страх од слободе.

И од биља – смиља и босиља,
од живота с циљем, и без циља,
од рађања и од беле куге.

Страх од себе и од тебе, вило,
да не буде као што је било:
страх од сове, славуја, и вуге.

4
Страх од здрава и болесна места:
где се врачи у истину куну,
где у нама шикари се честа,
а науми и цвате, и труну.

Од мелема, уљевља и гатке,
узнесења и клонућа духом,
од љубави и дуге и кратке,
разбољене љубавним злодухом.

Од наследне и стечене бољке,
нехајне и сладострасне дојке,
у сластима горчине пелена.

Страх од крви што промиче живо
кроз болесно и кроз здраво ткиво:
од болесних и здравих опсена.

5
Од земаљских и рајских вртова,
милосрђа, с надом умирућом,
од уједа свезаних хртова
испод ребра, уместо пред кућом.

У недрима од ватре и змије,
у лобању од метка и маља:
страх од прозе и од поезије
злога трна који се помаља

из језика звера и незвера,
из гушчега и златнога пера,
проминувши кроз мис'о и речи.

готовећи, у гротлу и клику,
наум страшни, кланицу велику,

коју нико не може да спречи.

6
Страх од двора, колибе, кошаре,
од путника отмена и проста,
страх од дара, и страх од похаре,
домаћина и варљиива госта.

Од премила и немила свата,
који нетом за грло заскаче,
од немања ни брата за брата,
а камо ли сестре – да оплаче.

Од смушена и брза џелата
који смакне главу из нехата,
па ће после да окаје грехе,

кад се небо загледа у траву,
у недужну, а смакнуту главу,
и нехатом слеђене осмехе.

Александар М. Арсенијевић

УРАМЉИВАЊЕ ТРЕНА

ПЕВАЧ НА КРОВУ

Таман што, сав фосфоресцентан од густе несанице, у спарном мраку окренух јастук, са знојаве горње на просушену доњу страну, учини ми се да са улице чујем глас – танано певушење.

Флажолетски пригушен звук песме уливао се у собу кроз широм отворена двокрилна врата француског балкона.

Уставши из кревета, провирих напоље.

Одмах схватих да песма долази однекле са висине, а не одоздо са улице.

Пажљиво слухом пратећи звук, полако увис подизах поглед.

На крову троспратне предратне куће, преко пута улице, на уској ивици споја две кровне стране, назирала се ђакометијевски издужена силуета – дечака ли, младића ли? – сребрнаста на издашној месечини спрам тамног застора ноћног неба.

Напрегнух слух.

Певала је силуета, у мирним равномерним напевима, пречудну мелодију још чуднијих речи:

Алаине! Анаине!
Анеине! Алеине!
Алоине! Аноине!
Ануине! Алуине!

Хтедох певачу да довикнем да се лети ноћу не пева са крова док људи спавају крај отворених прозора.

Међутим, и призор и песма ми се намах тако омилеше срцу да од сладости, посвуда изнутра саморазливене, не изустих ни реч.

Слих се сав топло с оним распеваним сребром у висини.

* * *

Ко беше тај сребрни певач на крову?

Да ли нека жар-душа, орфејски будна над ноћним крововима градским?

Сан ли то беше или откривењски час у срцу јаркога мрака?

Да ли то певах ја – у првом сну, из ког се пробудих у други?

Не знам, но видех и чух.

СУНЧАТИ КАПКЕ

Седимо, пријатно сапети у зимским капутима, на ташмајданској клупи, отац и ја, у сретењској сунчаности.

Грицкамо кокице пуне сунца сливеног у сласну жутину кукурузне зрнади.

Распукле, топле од пржења, још увек се пуше на студени зимњег раног поподнева.

Смртничка гозба благословена!

Отац кокице граби промрзлим прстима, брзо их једе.

(Предосећа душа да нема још много времена овде, да се клепсидра даха празни све брже, на измаку.)

Прозирна очева рука баца прстохват јестиве среће врапцима који се, с цвркутом, тискају око наше клупе у ташмајданском средишту света.

(Врабац – на асфалту фебруарском.

Сав тренутан.

Кокицу кљуцка.

Лирско ли приказање смртништва крхког на путовању кроз призрачност?)

Отац час жмирка, час жмури, капке сунчајући на фотонској милошти Сунчевог ветра непомичног.

Гледам га: срећан је.

Ту му је сунце, ту су му кокице, ту му је син.

Добро му је ту бити.

Вечност му сад-ту, на дохват руке, још ближе – у ружи миокарда.

Има ли мирнијега блаженства за смртника уморних сржи од овог: сунчати капке, жмурећи на клупи у парку, с укусом сунца на непцу, у срцу, на корачај-два од смрти?

Непуних десет минута пре тога, стотинак метара одатле, један од двојице мушкараца, тестостеронских вратина, у тесним бизнис-оделима, мимоилазећи нас, отпљунуо је у правцу мог оца – старца који је, ослањајући се на моју руку, с муком савладавао благу узбрдицу ташмајданске стазе – и, у пролазу, наглас просиктао, од страха ваљда проклињући унапред сопствену пролазност, не марећи при том нимало за то што ћемо га отац и ја чути: „Пу старости, ала си гадна!“

ПРИСТУП У ЈЕДНОСТАВНОСТ

Нема ничег смртничком срцу слађег неголи, после целодневног препуштања јулском свевлашћу егејског сунца, сав опрљен лепотом, сав ћелијски жедан, увече у таверни на самом пешчаном жалу, сести за дрвени сто прекривен ланеним столњаком, помало крутим од морских соли распршених у ваздуху, и наручити бокал прохлађеног домаћег острвског црног вина (темперира ту се, одмах, на столу, док бокалско стакло се роси), и блажити преплануле образе, чело, ноздрве на лахору што ноћу пири с пучине, доносећи сланомирисне дахове ноћне свежине воде и, с пријатном опорошћу пучинског јода, хијероглифске аромате свих загонетности које душа именује зачарном речју – море… mare… thalassa…

(Пучина ноћу – бездан тајанстава,
пун подводних сазвежђа
и планктонских јата светлуцастих!)

Први гутљаји вина обливају душу, од дневне јаре ожеднелу, као благословна киша, као утолни мелем, не као пиће.

(Вино весели дубинско срце човеково!
Тад крв и вино су једно, сарастворени у радости.)

Већ вечерамо, гласни у топлој лепоти тасоске ноћи, ћерка и ја.

Једемо у сласт сарделе на жару, напола уздуж расечене, па отворене у две сарделске латице, без средње кости,

крцкаве споља, изнутра сочне, посуте слаткастим тимијамом и свежим рузмарином.

Пијемо газда-Костино острвско вино, домаће, густо.

Не – црвено, већ црно, јер је од сласне густине заиста индиго-црнкасто.

Тајанствени парадокс вина: што сунчаније, то црње!

(Сунце у грожђу преображава се,
гусне у сладосну црност.
Вино је сунце које се може пити.
Укусна сунчаност која низ грло слива се право у срце.)

Између два гутљаја, на огледалцету винске површи у стакленом телу чаше – одсијава се месец.

(Лунарно-вински аутохаику!)

Ко ноћу испија вино, под сводом озвезданим, осим дневне сунчаности с вином испија и ноћну месечину, сву космогонијску заковитланост бића у свемир из непросторне тачке непостојања, вртложно-вангоговски, откривењски.

Смртник је жеђ – соларно-лунарна, истовремено: сунчаник, месечар, снобудник.

(Ето како чудодејствује вино у најдубљој крви смртниковој: тад спонтано постаје надсмртан, чак песник, и када то није – па изговара речи јуродиве, од којих му душа сва игра, а ребра се изнутра жаре!)

Кажем ћерки, између два залогаја, сетивши се незаборавних хварских сардела на жару и мирисне беванде, још из детињства, зачудно срцу све ближег што временски даљег:

„Сарделе на жару и црно вино – нема лепше гозбе од ове!

Сарделе и вино – то су море и сунце за јело и пиће!

Сâм јестиви, питки живот – сав сада, сав овде, сав милост, сав сладост!“

Одједном, чујем из правца стола лево од нас, ближе мору, однекуд познат ми глас, који, распламсан радошћу егејске ноћи, говори (очигледно подстакнут оним што изговорих) – срчано, крепко, кликтаво:

„Јеси ли чула?

Шта сам ти увек говорио!

Сарделе и вино, сарделе слане као душа мора, вино црно, густо као љубав, мастилско млеко пуно љубавног сунца – то ти је Медитеран, то ти је истински живот!“

Окрећем се да видим ко је то рекао на лепом српском језику усред педесетнички распричане таверне на жалу у Потосу, рибарском месташцу у затону Рта Светог Антонија, на најјужнијој тачки Тасоса.

Танасије Узуновић!

Изриче, објављује, проповеда госпођи преко пута себе надвременску истинолепоту тајанственог догађаја сардела и вина.

Сав преплануо од тасоског сунца, белобрад, господственог лика, фресколик, лепши него икад, он сâм, сушти Танасије, такав какав јесте.

Погледи нам се сретну, подигнем чашу са вином и наздравим му, осмехујући се.

Он ми узвраћа, чашу подижући, и гледа ме, с унутарњим осмехом, у часку ванвременском, онако како се међусобно, без иједне речи, прозорљивим погледом срца магновено разумеју сатајници исте тајне мора и сунца, братствени у свештеносунчаном забораву смртности, браћа по сунчаности, браћа по таласима, браћа по ветру, браћа по соли, браћа по маслињацима, браћа по распуклим смоквама, браћа по ртском смиљу, браћа по песку ужареном у подне и прохладном увече, браћа по мирисима ноћне воде, браћа по сестрицама-једрилицама на обзорју и по рибарским мрежама, размирисаним у каменитом пристану, браћа по острвским хридима и по Елитијевој *Марини хриди*.

Сарделе и вино – причешће морем, причешће сунцем, приступ у једноставност јасног бивствовања!

БИСТРИЧКИ СВИЦИ

Корачамо ћутке кроз високе бистричке траве уском ноћном пољаном између две црне обрве шуме.

Хомољска ноћ васионска.

Мрак мастилски – густ око образа, ушију.

Лепи се чулно за лактове, колена.

(Човек у травама ноћним на озвезданој чистини, у утроби живе шуме – шта је ако не зеница проничућа кроз мрачност?

Кроз мраке ходити, срцем иштући правац – није ли то, од искони, својствено човеку, чак и најљудскије?)

Траве – високе, росне, од земље до својих овршака отежалих, слепљених, полеглих од гроздастих капљица.

Прска нам роса по длановима и надланицама, све до лица.

Мокри у мраку смо – молчално, свечано, зачарно.

(Без окропљености росом до коштаних сржи уласка нема у тајну росе.

Једино тајноводство ту је – кроз росу, сав мокар, корачати.

Другога пута к сједињењу са росом нема и не може бити.)

Одједном, ниоткуд, из себе самог – светлуцав пухор!

Из хомољске тмине улазимо у свице.

Руке и прса нам посути живом светлуцавошћу.

Свици у зглобовима, у кључњачама!

Свици у препонама, у бубним опнама!

Свици на непцу, у ноктима!

(Заиста човек светлуца изнутра.

Нарочито у мраку, а мрачност се смртништва не завршава.

Обданице су црње, јер се, сред сунчаности, смртност црни емфатички.

У мраку пак миокарда – срце је свитац, ностpани.)

Тишина свештена, као у свемиру.

Само свици се чују – безгласном песмом свог светлуцања тананог.

(Грех је ту реч изустити, чак и дах издахнути несмотрено.

Треба и заграцнутост зауздати.

Цезуре духа – укротити нежно.

Светлуцаво јесте бивствовати у једру красоте унутар сопственога срца.

Ту је смртник при себи, истини присан јестаственo.)

Ненадно, неко од немих ходача кроз росу и свице проговара шапатом: „Гле, све се сад враћа себи!“

* * *

Човек је, чини се, страсни свитац у ноћи смртништва.

Засветлуца начас и, гле, већ у следећем трену не познаје му се трага у тами, као да никада није ни постојао.

Човек-свитац – свитне кроз тмину и то му је.

Красота пак последњег сјаја свичевог над росама ноћним, чистим и лествичним, остаје заувек.

(Макар у причи-шатулици, емајлираној фосфоресцентном микстуром очносрдачне росе и споменског седефа.)

РИКА НОЋНИХ ЛАВОВА

За ташмајданског бледуњавог петогодишњака у црвеним моцартовским бермудицама (из Беча, од тетке добијеним за рођендан), који се боји много чега, а превасходно...

– *мрака у соби, пуној присуства, нарочито безданских, пре свега под креветом* (шћућурити се испод јоргана, подвити му крајеве испод сваког дела тела, шћућурен трнути од страха, дрхтати знојавих стопала);

– *самопомерања кваке горе-доле, од споља, на улазним вратима стана или собе* (окретати поглед на супротну страну, затискивати уши левим и десним кажипрстом, изговарати гласно непостојеће речи);

– *самоискошења лустера у страну у односу на таваницу* (губити тле под ногама, пропадати ванравнотежно у спорим ковитима кроз закривљен простор, врискати при чему из уста не излази никакав звук);

– *стајања на плиткој избочини на зиду, леђима прибијен уз камен, лицем према празнини, у висини* (на којој уопште не зна како се нашао, најмање седамнаест метара изнад тла, без степеница, без лестви, без ужета, без икакве могућности да се спусти до земље)...

... и, потом, мучних бојазни...

– *да неће стићи да веже пертле на време;*

– *да ће, у гостима, просути послужено слатко, док сви помно гледају у кашичицу коју несигурно држи у руци током*

тих страшних, бесконачно дугих тренутака његове могуће јавне пропасти и срама;

– да ће испасти смешан пред тетка̄ма озбиљним, карија̄тидним...

...ипак, нема ничег страшнијег од ноћне рике камених лавова у низбрдној Карнегијевој улици под дрворедом размирисаних липа, на кратком мрачном делу, преко пута малог Ташмајданског парка, од Булевара револуције[1] до улице Георги Димитрова.[2]

* * *

Лавови су, дабоме, огромни.

Седе дивовски, застрашујуће непомично, с леве и с десне стране улаза у Архив Србије.

Сваки ноћни пролазак с мајком крај камених лавова у дворишту Архива, Карнегијевом низбрдо од Булевара, права је микрокосмичка драма у страшљивој души детињој.

Увек би хтео да предложи мајци да, враћајући се кући, скрену са Булевара у неку другу, а не у Карнегијеву улицу, али не зна у коју, јер како би то петогодишњак могао знати.

А и када би знао, не би се усудио мајци то да предложи.

Дечија немоћ – потресна, неслично слична божанској.

(Тако Карнегијева улица, невина у читавој перипетији, попрӣма ста̄тус усудног правца, страшности неизбежне.

Чак и са́мо значењски непрозирно, језовито име њено – „Карнегијева“, због својих ружнозвучних „к“, „р“, „ј“, детињем слуху толико је застрашујуће да и помен тог имена у душици егзиперијевски латичастој изазива наглу мучнину, праћену пецкавом нелагодом у крајницима.)

Приближавајући се Архиву, његовој хтонски масивној огради од црног кованог гвожђа, он све јаче стиска мајчину шаку.

Труди се, при том, колико може, да његов страх не буде примећен.

[1] Данас – Булевар краља Александра.

[2] Данас – улица Илије Гарашанина.

Можда, чак, нервозно и нетачно, импровизујући, изговара брзалице.

Ноге су му све теже, корак све успоренији (као у сну – када стопала оловно тону у живи асфалт, па се корача, све теже и спорије, с лепљивим асфалтом око ножних чланака, листова, колена...).

Пред самим улазом у двориште Архива, код гигантске капије, жмури грчевито, једва корачајући од укочености сваког мишића на телу.

Кочење петних тетива, осим што је нарочито мучно, по себи је и застрашујуће веома.

Но, авај, никад не издржи да, без осврtања уназад, сасвим прође поред дворишта лавље страве, већ увек, у последњем тренутку, орфејски, крајичком разрогаченог ока, погледа преко деснога рамена укосо уназад, и види престрашне лавове ноћи, који силовито дахћу, док смртоносна каменост њихова намах оживљује, постаје отровно флуидна, претеће полиморфна у тами, покрећући се неприродно у ноћном ваздуху, жила зверски набреклих, спремних за фатални скок.

На детиње срце.

Ноћни лавови прождиру одједном детињско срце човеково.

Срце је десерт похотне лавље неситости, нечистог сладострашћа срцождерског.

(Када се смртник нечега плаши, онда он, црномагнетски скољен самим узроком сопственог страха, гледа нетремице у страшност, очима спољашњим, још више унутарњим.

Отргнути погледа не може, ни кад би то хтео.

Зенице му се катрански лепе за оно чега се највише боји.

Зури у страву беспомоћно.

Страва му зури у срце, кроз његове сопствене зенице.)

Боји се – пеку га нокти и коса! – да ће камени лавови скочити, растргнути га сасвим.

Да ће се, од удара њихових канџи и угриза њихових чељусти, претворити у камен (не – камен обичан, нежив, већ камен немртав, унутар кога смртоносна рика ноћних лавова траје бесконачно).

Да ће остати заувек скамењен у неподносивој рици лављој, у каменим устима лављим из којих нема излаза, јер излаза нема из камена – ни телу, ни души.

Из камене рике – још мање.

(Жрвањ је то у коме се меље у ништа светлост свих састава срца.)

Вуче мајку за руку, унапред, да што пре прођу крај ричуће тмине, чувствујући свим својим петогодишње немоћним бићем рику лавова таме, од које му трну и кичма и црева.

Та му се мрачна рика попут зубатог стења сручује у душу.

Камено гризе је изнутра.

Прождраће сву је.

Још трен и – нестаће свемир!

Не, не!

(Ручица дечија грчевито стеже мајчину спокојну руку).

...

Десетак метара низбрдо после Архива, мајчини и његови кораци чују се – собно, присно – у улици ноћно умиреној под дрворедом јунских липа.

Поленски пудер с крошања липа процветалих већ целебно засипа, исцељује све плахе ране у души детињој.

Апокалипсе детињства су кратке, јер су антиципацијске, с мером, таман толико колико тежине безмерног мрака могу поднети латице душиног различка.

Са страхом се мора научити живети.

Штавише, страх од чељусти лављих – пелински је противотров да се наивно не умисли да је зло могуће умилостивити, припитомити, преобратити.

Није.

Уклањати се од таме значи – не само ходити узбрдном стазом сунца, већ и жив бити.

* * *

Ко чува смртничку душу од рике ноћнога лава који ричући иде унаоколо кроз мрак, *тражећи кога ће прождрати?*

Ко чува душу *од уста лављих*?

Мора бити да је неко чува, јер се душица нежна и непостојана – *animula, vagula, blandula* – од уста каменог небића сама одбранити не може.

УРАМЉИВАЊЕ ТРЕНА

Смртничке приче, ћутљиво разглаголане у згуснутој суспрегнутости, шта су ако не – уоквиравање часка (подухват космотворни попут дечачког, наузнак лежећег, ноћног уоквиравања Млечног пута двама кажипрстима и двама палчевима: „Обухватих бескрај!“), ако не – урамљивање трена изнутра прозирним рамом вечнутка, самојављујућег у бићу, који тајински шири урамљен призор пролазности у мирно растућу безвременост, у којој смртност светлуца екстатички, присебна, присно своја на своме?

Звонимир Костић Паланcки

СЕДАМ СОНЕТА

МАРТ, 2020.

Бели вокали ветра и снега, а слутње
Црне. Нападали, а већ сприни.
Јахачи бледи и кужни тутње
Из подземља. У кули зазидани

Песник, без пера, прсте умаче
У свој сан и пише спутаног даха
По напуклом стаклу. Сумрачје
Слова му брише, а лептир страха

У грудима трепти, док расте
Ноћ неизвесна и тутањ јахача
Апокалипсе. Мртве падају ласте

Прерано долетеле. У овој студи
Само је нежност од свега јача,
Што се лагано из пупољка буди.

24. 3. 2020.

РАЗГОВОР СА РИЛКЕОМ

„Преклињем оне што ме воле,
Да воле и моју самоћу”[3],
Каже, ал ја га ипак ноћу
Будим, јер тамне смоле

[3] Рилкеове речи цитиране у књизи *Историја читања* Алберта Мангела

Звукова елегија из Девина
Гуше ме и плаше. „Сваки
Анђео је страшан."[4] Јаким
Узвраћа гласом и невина

Тишина прска. Док се сами
Листови окрећу у тами,
Не смем ни књигу да вратим.

И тако године теку, кô сати,
Одлазе сенке у нигдину,
И век један, ево, већ мину.

29. 3. 2020.

ПИТАЊА ЗА РИЛКЕА

„Међ светом и међ играчком"[5],
Чији је то простор, реци,
Омеђен великом и малом тачком,
И коме намењен? Деци?

Или онима што деца нису били
Никада, а нису ни сада?
И зашто све између нестаје, чили,
Одлази тако брзо, или страда?

И како то да ту нема птица?
Где су лептири? Где су бубе?
Куда одлазе ти људи без лица?

И ко ће читати сонете и елегије
У том простору, када те не буде,
Као што ни мене сада није?

29. 3. 2020.

[4] Део Рилкеовог стиха из *Прве девинске елегије*.
[5] Део Рилкеовог стиха из *Четврте девинске елегије*.

ДЕТИЊСТВО

„Нит' се детињство смањује
Нити будућност."[6] У мени има
Још детета. Јутром и дању је
Безбрижно, али га обузима

Ноћу страх. Још неначети
Тренуци будућег, у мени
Да ли су? Или у ноћи? Прети
Из ње нешто мрачно, пени,

Кључа, као гротло вулкана
Тутњи. Са обе стране већ је
Дан све краћи. Суши се грана

Пролећа, труне без цвета.
Можда ће јесен уместо лета,
А можда и зима у кости дечје.

29. 3. 2020.

ПУКОТИНА У ЗИДУ
Монаху Харитону

Пукотина у зиду цркве. Мува
Празнине или празнина сама,
Као завес спаљеног храма,
Распорен. Мирис гарежи и трња

На рубовима малтера и креча,
Гдегде паучина и бледе очи
Анђела. И камен овде црвоточи
Заборавом посут. Дрхти печат

Сунчани и сен крста са њим.
Пехар у пепелу и вино на дну,
Згрушано. Монах све тањим

[6] Део Рилкеовог стиха из *Девете девинске елегије*.

Гласи се појем. Ако звона падну
И кос се у лету преметне у камен,
Остаће слово љубве, једини знамен.

30. 12. 2020.

ВИЂИ ВРАГА

Двоглавога виђи врага су седам бињишах,
Су два мача[7] из ада где иде,
На једном му мачу синьи дах
Прекланих, а на другом очи Симониде.

Крвавих руку и крвавог лица преко
Олтара златног на врх се цркве пење,
Сече ваздух, облаке пара, с јеком
Пада крст, пада олово кровно, камење

Тесано. Пливају мртве рибе и мртва деца
Потоком. Жетеоци падају као откоси.
Јецају обале, јецају жалосне врбе, јеца

Сунце удављено. Ал' ево, су два мача
А су двије круне враг се у ад враћа,
У крунама својим главе своје носи.

11.01.2021.

СИМОНИДА

Трајеш, земна и слепа у непокрету,
Као нож што је на твоје зене свико,
Свикла на свој мрак, на своју клету
Судбу. Ископаше ти очи, лепа слико![8]

[7] Стихови из Његошевог *Горскоī виђенца*
[8] Стих из песме *Симонида* Милана Ракића

Трајеш у свом посувраћеном свету,
У сузи прогутаној, у напрслим снима,
И распршеним, претворена у мету
Заборава, окружена каменим бедемима

Мржње, док око тебе анђели и свеци,
Загледани у вечност, не виде ти лице
И ране под сводовима чела. О, реци

Свој бол, а ја ћу онда твојим криком
Утрнулим, твојим гласом одсутне птице
Рећи: Ископаше ти очи, лепа слико!

Јованка Николић

ТРИ ПЕСМЕ

ПРОКИШЊАВАЊЕ

прокишњава кућа
прокишњава кућа

шапутаво је набадао
камење с пута
док су му се лопатице
кршиле под небом

гледао сам га тако покислог
ја ненадано осунчан
и готово викнуо
знам

direци су њени
у моје темеље заронили
зато ти кућа прокишњава
а мој забат смеши
ужарен једар сув

прокишњава кућа
прокишњава кућа

чуо сам
крај свог ненаданог
распиреног огњишта

како отуд
хладне црепуље јаучу

МАК ТУРЧИНАК

Мораво, извуци ми драгог
из мемле хаустора,
па га кроз своје вирове провуци
да не зна у коју обалу удара,
ал' гледај да буде десна,
насуци га уз врбак,
са смуковима облим ко подлактице
где певам немушто,
језиком лижући наличје коприва.

Зово, стреси стрижибубе на драгог ми,
с плућа му underground спери,
уваљаћу дланове у поткукурузну прашину
да му се душа за њих боље прилепи,
кад окачим се о стрижидрагог
умил нек нам фруле растегну.

Модра пшенице, не навлачи олујно небо
већ зрно наливај,
драги ми је из далека ходио,
без сна да га ситим држи,
драги ми је мак турчинак,
па ме булком туркињицом твори,
сред пшенице сва му се подавам.

ПЧИЊСКИ СВРАЧАК

Када је Пчиња јутрос проговорила
и разбила дан на цвркуте,
сврачак је полетео узводно
и оставио моногамију
начичкану на обали,
набодену на трњине.
Суновратио се у корито
залуђен рибљим јатом,
просуо се сред Пчиње,
но она му не излеже
ни икру ни јаје
већ жубор-песмом
настави да дражи
његова залуд наквашена пера.

Милан Мрдаљ

КУДИН МОСТ

Наука је доказала да људски организам поред коже, мишића и костију садржи и две трећине воде, као и планета Земља. Вода је још у самом настанку свијета и човјека била судбоносни чинилац битан за њихов опстанак, али је и један од најдрагоцијенијих дарова природе. Срећник је сваки човјек који се родио и живи поред неке ријеке, језера или мора.

Имао сам срећу да се родим и одрастем између три ријеке. Родна кућа, удаљена свега пола километра, налази се на лијевој обали Зрмање. Ријека Крупа, на сјеверозападној страни, притока Зрмање, до које се пречицом долази за сатдва хода, све зависи с ким се и зашто креће на пут и ријеке Крке, на југоисточној страни, двадесетак километара удаљене од родног прага.

Од три поменуте ријеке ова прича је одабрала Крупу да јој буде потка и основа за даљно ткање штива и судбине.

Кратка по дужном току, небеско чиста планинска ријечица Крупа, десна, не рачунајући кратке пољске суваје, једина притока Зрмање, којој нико не памти дан истека два моћна и бучна извора из каменитог подножја на јужним обронцима Велебита, на самом сјеверу Буковице, пробија се кроз стрме обале шароликог камењара које подсјећају на обале Колорада, отима се и бори са стјеновитим загрљајем кањона, да би усталасану матицу, након дестак километара врлудавог путовања, придружила мирнијем току Зрмање.

Са десне стране, негдје око половине свог тока, спаја се са притоком Крњезом, која по дужини једва досеже до једног километра, стрмим кањоном висине и до триста метара, представља право чудо природе. Њен моћни извор налази се у пећини дугој педесетак метара, а при самом извору је језерце са дубином преко сто метара. Иако богата по количини воде, у време великих љетних врућина и суша, зна да оплића па се при утоци у Крупу, лако може прегазити користећи камење као шкалине.

По многима је доток воде из Крупе у Зрмању много већи него што из Зрмањиног врела стигне воде до Крупиног

ушћа, па воле да тврде да је Зрмања притока Крупе, поготово што се не зна која је ријека прва отворила своје изворе и укоритила се у суровом камењару, а постоје трагови да је Зрмања некада код Мокрог Поља отицала у ријеку Крку код Кистања.

Једно је сигурно, све три ријеке су водени бисери које је природа давно просула у сурови камењар који вјековима одољева времену и разним непогодама, и обогатила водом и колоритним крајоликом сјеверну Буковицу од чије љепоте застаје дах.

Због наслова ове бајковите приче, радо се враћам јединственој од три поменуте ријеке и најлијепшем водотоку, ријеци Крупи. Она има три величанствене знаменитости због којих је уписана у вјерске и туристичке календаре. На њеној десној обали, на другом километру од извора, налази се Манастир Крупа, задужбина краља Милутина, сграђен 1317. године у славу Успења Пресвете Богородице, који је један од најстаријих православних манастира, око којег, за Сајам о Великој Госпојине зна да се окупи неколико хиљада православних вјерника, клањајући се храму који вјековима чува традицију и вјерске обичаје.

Други веома важан дио без којег Крупа не би била оно што јесте је ријечица Крњеза са својим застрашујуће стрмим и високим кањоном у ком се и са леве и са десне стране налази неколико мањих пећина у којима су се некада у време хајдучије у њима крили хајдуци, а данас понеком чобану послужи да у вријеме великих жега или изненадног пљуска јесењих киша, ту за тренутак нађе склониште за себе и своје стадо. Кањон је права оаза за орлове који су старосједиоци овог по много чему нетакнутог драгуља природе.

И трећи, можда и најбитнији драгуљ за ову прилику и за ову причу најважнији чинилац је Кудин мост, који се налази око један километар низводно од ушћа Крњезе и ријеку Крупу. Мост је право градитељско дјело заљубљеног и вриједног чобанина Јована Веселиновића, познатијег по надимку Куде по коме је мост и добио име, а сграђен је крајем осамнаестог вијека.

Да је љубав свемогућа, јача и вјечнија од смрти, овај мост је живи свједок, који брани забораву да избрише траг у камену о људској чежњи, великој љубави, снази и храбрости да се ухвати у коштац с набујалом ријеком, укроти је и сагради пречицу са којом ће лакше и брже стизати до друге обале, до друге половине срца коју је поклонио црнокосој чобаници.

Урођена знатижеља и потрага за узвишеним, било да је у питању обична прича или немогућа мисија, довела ме на Кудин мост, о којем, готово побожно настављам причу.

Стојим на врху стрме обале високе стотинак метара и гледам у распуклу планину у чијем се подножју назире водено зеленило необичног облика преко којег се попут каменог ужа пружио, са једне на другу обалу Кудин мост.

Задихан од дугог хода по врлетном путу, усхићен од призора, сједам на нимало удобан камен да предахнем.

Узводно од моста гледам у чувени Деветерац – осам пјенушавих слапова који се преко седраних каскада сливају у девети, на ком је сагрђен Кудин мост, испод којег се, уз пријатан шум воденог пада низ десетак метара високи слап, ријека смирује у језерце дубине преко двадесет метара.

Пјенушави звук воде који допире са слапа, у кањону оживљава слику и даје јој музичку кошуљицу од које тишина подрхтава.

На свакој травки, грму, дрвету, трепери жутило јесени.

Из лишћа цури шаренило боја и слива се у дугину прегачу од које крајолик добија нову патину сличну позлати.

Грабово грмље се кити шушњем и сијекавцем.

Пирка југо и невидљивим прстима милује камењар са ког откида комадиће поцијепане вијенчанице јесени и разноси их као перје.

Смиље мирише на кишу.

Легенда, боље рећи било каква прича, у овом дијелу Далмације, кршевитој Буковици, свакодневно се допуњује и мијења слику и садржај, захваљујући маштовитим, причом надареним, старим и младим нараштајима, све зависи ко о чему и коме приповједа. Тако и о овом мосту, његовој градњи и градитељу колају разне приче. Једна се издвојила и по многима је баш тако како она вели да је мост, крајем осамнаестог вијека саградио самоуки неимар, заљубљени чобанин Јован Веселиновић, познатији као Куде, кад му је дојадило често изување опанака, завртање ногавица и гажења кроз ледену воду, да би стигао до своје чобанице која је живјела на другој, жегарској страни ријеке.

У Манду, црнокосу и лијепушкасту дјевојку, младу чобаницу која је често своје козе чувала на лијевој обали, такозваној жегарској страни, Куде се загледао док је користио предахе од млинских послова, мељући кукуруз и пшеницу у породичном млину. Није му било тешко да се осоколи и прегази

хладну Крупу, послуша срце и започне љубавну бајку која се и данас препричава.

Често је Куде газио хладну воду плаховите Крупе да би, бар мало нахранио гладне погледе бијелим лицем црнокосе чобанице. Били су то стидљиви погледи и разговори пуни стрепње и страха да се не каже нека ружна ријеч или направи погрешан корак. Понекад се и ћутањем каже много више него, што би рекли мудри домаћини „млаћењем празне сламе“ или „пресипањем из шупљег у празно“.

Убрзо је пристигао и Сајму за Велику Госпојину код Манастира у Крупи, где је са Мандом дошао и њен отац. Неустрашиви Куде је вјешто водио разговор и одлучно запросио Манду. Више у шали него због збиљи Мандин отац обећао је Куди своју ћерку, али да сачека са свадбом, ћерка му још није стасала за удају. Уз руковање, свјеже печену јагњетину и вино, договор је прослављен на обострано задовољство. Да свако веселье не може проћи без пјесме, доказа група веселих сајмара чија ме пјесма трже из усхићеног привида.

Са доста напора савладах стрму, у цик-цак кривудаву, једва видљиву стазу и пун озарења се нађох пред љубавном бајком и каменим бисером Буковице.

Лагано корачам по мосту, све у страху да не повредим или непажњом оборим који камен са оронуле грађевине, дугачке стотинак метара, а широке метар и по, таман толико да се могу мимоићи двоје кад се сретну. Мали лукови, укупно их тринаест, распона два-три мушка корака, ћуте разапети ни метар изнад воде. Понекад у вријеме обилних јесењих киша или прољећног отопљавање снијега, навали поводањ, набуја Крупа и Крњеза па вода зна и да преплави и сам мост, који, захваљујући вјештој градњи неимара Куде, ево, одољева више од двјеста година.

Неједнаке дужине пружени зидови од којих се одбијају разиграни таласи и отичући испод лукова низ степенасте слапове сливају се у мирнији водоток.

На средини моста извио се високи јасен и да имам још једну руку не бих могао да га обухватим. Без страха од мрава смрдеља, сједам у његову дебелу хладовину и кргаво наручје, задовољно усркујући фришку планинску аријy.

За тренутак ме мисао враћа у вријеме градње моста, ове најљепше и најдуље споне, између двије обале дуж цијелог, десетак километара дугог водотока ријеке Крупе. У дрхтавој измаглици видим Куду како изува опанке, завриче но-

гавице и с камена на камен корача као преко камених шкалина и прелази преко ријеке. На другој обали назува опанке и претећим гласом обећава себи и надошлој води:

– Нећеш ти дуго да ми квасиш опанке. Вјере ми ћеш брзо добити каиш преко леђа, али не онај кожни, него камени! – задовољно и одлучно Куде саопшти своју одлуку мислећи на градњу било каквог моста.

Обећање дато себи и ријеци да ће било каквим мостом спојити двије обале, своје испуњење није дуго чекало. Убрзо је Куде набавио алатке за вађење камена за подумјенте за носеће стубове, специјалне брадве, сјекире и металне шпице за тесање и кресање седре за лукове. Свакодневно је на новом градилишту, мањем и ћускијом вјешто цијепа и разбија огромне стијене, ваља их кроз воду и са уздахом гледа у другу обалу, чврсто вјерујући да ће успјешно премостити ријеку. Одјекују ударци тешког маља у високом кањону, а из воде израњају подзиде за будуће лукове. Већ је насјекао десетак младих костјелића које је уз помоћ ватре савио у облику лука, које је вјешто повезао плетером од јасенових и дренових грана и тако направио савијен плот који ће уз припремљене даске подупрети храстовим кољем, које ће послужити као шалунг на који ће се пажљиво слагати отесана седра. Након завршеног ћемерисања, у сухозиду, без мељте од клака, пржине и цимента, пажљиво се скида шалунг и преноси на следећи стуб, и тако корак по корак кроти вода која од превелике жеге и суше бива све плића и плића.

Као муња кресну пјесма дјевојачка.

Готово поскочих, не знајући да ли то стварно чујем нечију пјесму или ми се само причинило. Нетремице гледам у високе и стрме обале, као да и оне самном ослушкују, а грабово растиње кукрике нађулило уши, у којем од буре шушањ поиграва.

Можда сам у превеликом заносу стварно чуо пјесму Кудине чобанице, или ме је игра вјетра с јасеновим бакарним лишћем над главом, подсјетила на славујасти пјев овдашњих чобаница?

Из далеке прошлости поново изрони слика градње моста.

Накаменој плочи сједи Куде и свирком из дипала умор растјерава. За час, опет одлаже дипле и узима свирале. За њих му не треба да толико троши дах и да се напреже, иако, кад

неком хоће да покаже како зна и да дипли напредушке, то ради са посебним умијећем и задовољством.

На врх стрме обале, са завежљајем у руци указа се црнокоса чобаница Манда због које се и гради ова грађевина. Дошла је да види шта то ради њен будући животни сапутник. Хода лијево-десно, не сме да се спушти низ стрму, високу обалу, да јој се једва крај назире. Високо уздигнутих руку маше Куди пуна уздисаја, али је он, занет свирком не примећује. Ипак, покушава да се некако спусти низ обалу али, ситни каменчићи, шкаљовита подлога под ногама учини своје и за трен се нађе у седећем ставу и клизећи се једва заустави код грабовог грма. Врисак је био толико јак да га је и Куде чуо. Одмах је похитао да припомогне својој изненадној гошћи која се убрзо нашла иза његових леђа и срћном спусту једва дочекала да се докопа хладне воде, да умивањем одагна страх од високог кањона, клизећег лета, и дјевојачког стида, бар мало да ублажи руменило са образа.

– Дојавила сам козе амо ће још ничија није бекнула, мораћу брзо натрак, не дај боже звјерета, ево, донела сам ти две-три шаке смокава и бајама, вакије нема код вас – рече Манда дрхтавим гласом стидљиво, гледајући час у Куда, час у необичну грађевину.

– Донела си ми и смијуљак, слађи од тек с ражња скинуте браветине! – уз дубок уздисај, весело узврати Куде, покушавајући да загрли Манду.

– Шта радиш то, виђеће нас неко? – несмотрено рече Манда па се даде у смијех знајући да у пустом кањону нема живе душе, осим ње и Куде.

– Јабуко моја румена, смокве ћу појести заједно с тобом, а бајаме врати кући – одлучно рече Куде.

– А зарашта неш бајаме? – зачуди се Манда

– Бајаме чувај за сватове – весело рече Куде у дланове хватајући Мандину румен са образа.

Погледи им се за трен сљубише, а двије обале у једну златну претвише.

– Јопе она орлушина, ћаћа га његов – вртећи главом Куде прекорава орла који се над кањоном појави само кад му из Манде сине сунце са жегарске стране.

– Ти стварно мислиш да ће од оних грумилица што вире из воде бити нешто? – знатижељно упита Манда, руком показујући на неколико камених и седраних блокова, будућих носача лукова.

– Не брини ти за грађевину, него, ватај се таре и игала. Откај ми за сваког свата по зовницу, оплети по чарапе, а матер нек ти спреми остале ђаконије потребне да сватови буду окићени да о њима прича цијела Буковица – одважно рече Куде па са Мандом сједа на седрану плочу која му је служила за одмор.

– А чиме си овако отеса и изглача ову плочу – упита Манда.

– Имам за то посебан алат, могу ту плочу да угладим да буде равна ка твој образ – рече Куде дланом дотичући Мандино зарумењено лице.

– Ти за све имаш алат! – рече Манда па на брзину дланом покри уста.

– Имам богеми! Баш за све. Ако желиш можеш и да видиш… – смешкајући се рече Куде грлећи Манду.

– Ћела би ти нешта казати, али, боље да мучим – снуждено рече Манда трљајући очи.

– Немој да мучиш, казуј шта те мучи!

– Сањала сам – бојажљиво поче Манда – сањала сам да ме ћаћа неће дати за те ни за живу главу.

– Оооо! Шта чујем то?

– Вако ми је у сну река: Мала, ја те обета оном Куди, али, уједо се за језик, кад саберем све шта сам чуо о њему, сад виђо да она бена није за те. Ни сам не знам ђе ми бијаде памет. Ко да ме неко омађија?

Побуним се ја и запретим да ћу за те или скочити у густерну, или уже око врата, а он настави:

– Мучи, јадна, они њесу људи ка и наши. Преке су нарави, кавгаџије и барабе. Није да нема добрих и паметних, али, њима кад нешто завали, одма скачу у туђе, намирују штету, ка ајдуци. Неки од њи још увјек увече обувају опанке. А коме је данас една нога у туђој јари, друга је, или у затвору или је пребијена. Никад се не зна на кога ћеш набасати. Веле да му је и ћаћа оша рано под ледину, а све због едног шиљежета. Ни данас се не зна ко му је пребио леђа. Мани се тог несретлука док је земан, није ти ни преша за удају, а богами, ни Котари њесу преко свијета, нађу ја теби бољег младожењу.

– Види ти старог лисца – зачуди се Куде, сјети се и он шта је сањао и реши да Манди исприча своју муку и ружне снове који га ноћима прогањају, а нарочита сан у ком га мајка још од првог дана кори и одврћа од „жегаруше“ гунђајући непрестално:

– Е, мој ранко – са уздахом је јадиковала забринута мајка – чим та твоја чобаница оставља ону питомину у Жегару и долази оће у овај камен богу иза леђа, њесу ту чиста посла. Или су на њу набачене некакве чини, или су је неће у кувину или у ракити поред Зрмање, дали врагу жегарски клапци, па сад рачуна: боље ишта него ништа. А ако је бог дао бар зерицу на матер, даље јој кућа од наше. Бештија рађа бештију. Веле да јој се матер вуцарала по што чијим појатама и вртлићима са туђим људима и да се не зна ко јој је прави ћаћа. Бјежи од кује док те није ујела. Ко зна ели и крштена, а некрштено чељаде ти је ка залутало магаре.

Ту се Куди замаглише очи и чврсто намршти обрве.

– Ће си одлута? – са уздахом Манда пљесну по кољену замишљеног Куду.

– Ма, пушти снове, дај да те зерицу продрпам и загрлим док ми руке њесу помудриле од воде и седре, биће нако како ја и ти одлучимо, а знаш већ шта смо одлучили.

Манда покуша да заустави Кудину руку која се за трен нађе на њеним грудима, видјевши изнад шаке на једној вени угрушак крви готово врисну:

– Иде ти крв из ове жиле, даће ти се на зло!

– Лако ћу ја за жиле, горе, само да ми се ова доље, која живот значи неће не повриједи – смијуљећи се прошапта Куде, са уздахом, лагано прислањајући Мандину руку на своје срце.

– Ајме шта си руњав – једва чујно прошапта Манда, не скидајући поглед са Кудиних длакавих груди и широких рамена, дубоко уздишући.

– Пушти длаке, чујеш ли мотор како брекће?

– Какав мотор? – зачуди се Манда.

– Срце соколово! – весело узврати Куде па длаком Мандине руке поче лагано ударати по длакавим грудима.

Убрзо камену плочу заменише комадићем травне ледине на којој се ужарене жишке љубави нађоше у ватри која је све више личила на планус који се никада неће угасити.

Грактање врана на високом јасену за тренутак сруши слику у којој сам био кришка хоризонта.

Упоредо са градњом моста, кренула је и прича по околним селима о доконом, накриво насађеном и заљубљеном Куди, који будаласто троши снагу, рвући се са огромним стијенама, седром и хладном водом, градећи некакав мост у кањону, баш тамо гдје му је дједа давно сазидао млин за мљевење жита и ступу за ваљање сукна и биљаца, а од ког су данас

остали само темељи. Зарекао се Куде да ће стати за врат хладној води и набацити јој камени самар у облику моста, чекајући да му малољетна чобаница не стаса за удају. Видјевши да не одустаје од намјере да сагради мост, Куди у помоћ прије родбина и неколико људи вјештих зидању из оближњег засеока Кудићи. Радило се мукотрпно, у води до кољена, али са пјесмом и вјером да труд није узалудан. Лукови се се надовезивали један на други, јест, мост је мало кривудав, није се затезало уже ни жица, правац се узимао од ока и како је вода дозвољавала да се ударе подумјенти.

Премости се ријека, ружни снови потврдише ону народну: сан је лажа а Бог је истина. Запјеваше сватови, ожени се Куде и ту би могао бити крај причи о необичној и великој љубави и мосту који је због ње сазидан. И било би тако да није било дугих хладних зима, прела уз огњишта, луђерни, петролејки, и људи шалџија, склоних да неку причу мало изокрену, даду јој зерицу ватре и зорта, и готово убиједе прелџије да је било, очију ми, баш тако како маштар приповиједа.

Ни прича о Кудином мосту није могла остати без тог прелџијског кићења новим рухом.

Неки маштовити лугар причалица даде причи сасвим други крај, све кунећи се животом да је баш онако било како он вели. А лугари, поштари, млинари докони весељаци, најбржи су достављачи нових вијести, додаше још по коју своју и ето ти у причи праве драматике.

Чуо сам и ја једну причу, ђаво ће га знати, можда је баш тако и било, а да сам је чуо од неког другог, а не од самог Марка млинара, веома угледног домаћина и човјека од ријечи, не бих давао ни пет пара, овако, ево шта сам чуо једне зимске вечери на сеоском прелу у кући Лаке Пејина у вези Куде, његове Манде и камене грађевине:

– Није било баш све потаман у тој градњи моста, чуо сам ја свашта у млину и о Куди и о Манди – одважно се у разговор о Кудином мосту укључи и Марко млинар.

– Деде Маркане, ти ионако све знаш шта ми не знамо, одмотај то твоје брашњаво клупко приче што си чуо, а да нико од нас не зна ели баш било нако како веле, или у кртолу ће су прави бајами има и понеки гркаш – мало подругљиво рече Лако.

– Било је штошта, а где није било? Куђења и једне и друге стране кад се двоје заљубе и реше да заједно куће кућу.

– Ајде један, не мељи клипине, то и ми знамо.

– Да прескочим мед и мљеко, велиш, е, па, слушај. Кажу да је Манда једном приликом просто покосила Куду рекавши да јој ћаћа неће ни да чује за вјенчање и сватове. Хоће да је уда у Равне Котаре за неког богатог буњевца.

У том трену као да сам чуо Кудину јадиковку:

– Значи, обистини се онај твој сан, ништа од договора. А ја пожурио, да мост буде што прије готов, да окупим сватове, да ти прва прећеш преко њега, а шта чујем? Е, нећеш ни у Котаре па таман ми ошла глава са рамена, неће ти репоња дјецу правити – љутито рече Куде и баци неколико бабуља у дубоки вир.

Марков говор као да је утихнуо. Моје мисли и привиђење се винуше у кањон обасјан црвеном измаглицом.

– Виде га, ал се препа, шалим се јадан, шта ти је – вртећи главом рече Манда, тапшући Куду по рамену.

Са жегарске стране, готово са врха стрме обале скотрља се повећи камен и врати ме у јаву и не обраћајући пажњу на прелције, сетих се приче о Дари Јовишиној, коју су на силу одвели за једног буњевца у Медвиђу, па сирота није могла имату дјецу све док јој у сан није дошао онај њен несуђени и сиромашни Николица, да је наговори да иде код љекара. Мало ко је вјеровао у ту причу, али да се Дара, док је ишла код неке врачарице није уз пут виђала и са Николицом, и да не би травног биљетка и Ниџиних врачарија, Дара би родила кад и њена баба.

Млинар Марко је био познат да је по природи био причљив, али те вечери је баш богато сипило мељиво испод камена његове приче:

– Лоше вијести и по беспућу брзо путују. Као да их бура носи у свом шупљем торбаку лако се проспу и залијепе за радознале уши. А кад човјек мисли о ружним стварима и страху да ће му се неко зло и догодити, често му се то у сну и догоди. И Куду је задесио чудан сан, у ком га је скоро заледила вијест да је Манда кријући одведена у Котаре. Помућена разума, данима се рвао са мишљу да разори мост и сваки камен стрмоглави низ слапове у дубоки вир, црњи од његовог погледа са којим је узалуд по жегарској страни тражио Манду а у плавом бескрају неба докону орлушину.

– Судбина често воли да се поигра и да узме од оног коме би баш требала да да – мудро закључи Лако па машу зари у врели жератак на огњишту.

– И овдје би се прича могла завршити, али, матрак. Неда сан Куди мировати и упути га у засједу, на спрежање и дуго чекање – мирно настави Маркан.

– О, биће оће још дана за мегдана – нашали се Лако.

– Оће него шта ће! – готово узвикну Маркан па наставаи: Кад се једне нећеље враћала од матере са својим Шимелицом, Манда није ни слутила на какву ће бусију набасати. Зарастао у густу браду и дугу косу Куде је као хајдук искочио из грма, две-три љаске биле су му довољан да Шимелица врци с пута као бабушка са растове гране, да се за трен дочепа Манде, и да је као сноп жита зграби под руку и са њом изгуби у гудурама Велебита.

– Свак част јуначино – задовољно узвикну Лако.

– Чекај, није крај, има још приче, хе-хе. Док је Манда као млада била права вредница и прва устајала а последња лећала у постељу, Куде је морао да се ломата по врлети, и у пећинама скрива од жандара да га не би стрпали у затвор. Отети жену од жива човјека није исто што и украсти нечије бравче.

Кад се од потјере за Кудом одустало, убрзо су запјевали кићени сватови о којима се и данас прича да таквије није било у цијелој Буковици.

– А како ти знаш да је Куде баш тако сањао? – знатижељно гледајући у остале прелџије Лако упита Марка.

– Реко ли ти, јадан не био, да су ми тако диванили људи који су додили и млин, а колико људи толко и ћуди, е!

– А еси ли ти додао коју.

– Ајде не зајебавај. Да је којим случајем Куде оће, вјерој ми да би ми сваку бегениса.

– И још те частио с дволитром жутине.

– Па, кад већ помињеш вино, неће бити на одмет ни она твоја букарица од литре, не марим ели у њој жутина или црњак.

Те вечери сам, седећи поред ватре на огњишту са старим и мудрим прелџијама, био подједнако присутан на дрвеној катризи и на камено-седраном мосту на ријеци Крупи.

И у још једном надахнутом тумачењу градње моста.

Којој причи вјеровати?

Ипак, добро је док се прича препричава, док се допуњује и отима од заборава. Причајући је на било који начин, она траје, живи и прераста у вјечност.

Истина о љубави овјековеченој каменим мостом као бајком о самоуком градитељу Куди и његовој чобаници Ман-

ди, живјет ће све док има ко да прича о њиховим сновима и јави у којима се, у својој ватреници крај прочеља, још безбрижно ваљушкају на шареном мутапићу као некад на травном биљетку поред свог моста уздисаја.

Слушао сам причу, да љети у касне вечерње сате, за вријеме пуног мјесеца, мост обасја врела љубичаста свјетлост, и да се јасно може чути свирка дипала и смијех дјевојачки. Веле да то Куде са својом Мандом са звјезданим стадом разговара и чува своју грађевину од урока и непогода.

Полагано се враћам из љубичасте измаглице сјећања и штипам, од седења утрнуле ноге. Гледам у остатке љубавних стаза које се од моста, уз обе стрме обале попут бршљана пењу у небо.

Ништа нису изгубиле од љепоте иако су зарасле у грабово грмље, сјекавац и суво смиље.

Зна се ко им највише недостаје.

Хучи ледена дангуба воде.

Лелују маховина око камених стубова као на бури коса дјевојачка. Замотуљци сјекавца и шушња падају у водено наручје набујале Крупе. У хладном загрљају воде, камена и маховине игра ми поглед као запаљена свијећа.

Кањон подрхтава. Опет привиђење. Са једне обале дотрчава Манда, са дрге Куде. Сусрећу се на средини моста, хватају за руке и као птице полијећу у небо. Круже над мостом као анђели умјесто оне орлушине. Чудна свијетлост бљесну над кањоном и на мост се просу као позлата. Од тајанственог смијеха затрепери лишће на старом јасену и неколико грлица полети у небо.

Носећи Манду под руком као сноп жита, Куде ишчезну пут Кумове сламе.

У тој чаролији сјете и заноса нијесам ни примјетио како се низ кањон ваља сивило вечери.

Гледам у мост и питам се: Боже каква ли је то љубав била када се због ње овако лијепа грађевина саградила?

Враћам се из приче којој ћу се сигурно још много пута враћати.

Анђелко Заблаћански

ЧЕТИРИ ПЕСМЕ

СПОЗНАЈА

Неухватни тонови битисања дрхте на усни
Наши јауци ћуте дуго у души смеха
Са сваким новим даном руше се најлепши сни
Недоумицом разлике чедности и греха

Живот љубави украде најдубљу суштину
Док питамо се зашто неке границе нисмо
Прескочили као недостојну нам висину
Сакривши наде у ником написано писмо

И тек кад све крај нас мине тихо, неосетно
Спознамо ко зна кога у свему што смо хтели
Поглед нам залута у сећање туђе, сетно
Јер за наше нисмо марили и нисмо смели

ПЕСМА

Уморан сам – а не знам ти рећи
Зашто ми је срце посустало
Можда што сан од њега је већи
А за песму све је тако мало

Песма тражи тек тело да клоне
Док кроз вене немир коло игра
Нема песме док страхови звоне
Већ кад пупком заврти се чигра

Док се речи оком не зазоре
Ишчупане из најдубље таме
Нема стиха без дубоке боре
Не на челу – већ из душе саме

БИТИСАЊЕ

У трептају ока ухваћен недоглед
И с њим давних дана разиграна слика
Сад пред собом седиш испијен и блед
А не умеш рећи ко си од два лика

Распевани шерет свитањем умивен
Без страха у себи само жељом вођен
Или грч на лицу иза смеха скривен
А са срцем старца одмах чим си рођен

Не знаш ко те води – с којим где ћеш стићи
Почетку свакоме крај је неизвестан
Нити крај ма кога може заобићи
Само некад мање – некад више сетан

РЕЧИ У ВРЕМЕНУ

Убио бих време што преда мном стоји
Мада неумитно јури ми кроз жиле
Као да су прошли сви тренуци моји
А у мени да се тек сад буде силе

Срушио бих снове што ми машту пеку
Мада с њима само знам да још постојим
И тек тада умем да препливам реку
Чијег вира жудње у себи се бојим

Разбио бих слутње у празнини ока
Мада не знам где бих сакрио нигдину
Јер тек у погледу реч стоји дубока
Да љубав једино зна бола суштину

Љиљана Клајић

СНОХВАТАЊЕ

НЕМОЈ ДА МЕ ВОЛИШ

Немој да ме потајно волиш,
Да растежеш патњу као чаршав
На који никада нећемо лећи.
Немој.
Ја сам бескрајно ћудљива и тужна,
Увек због њега уздишем.
Није то од врелине дана, већ од понора
У који је упала моја душа.

Немој да ме волиш ни наглас.
Нећу се одазвати.
Узалуд узвикујеш моје име гласом,
који пара срце.
Ја немам места за твоју бол,
Јер његова сам душом свом.

Немој да се опрашташ,
То је патетично и тужно.
Нећу моћи да те пожалим.
За њим сам срце исплакала.
Није ми остало бола
ни себе да ожалим.

Немој да ме кунеш и мрзиш.
Ништа ја ником нисам обећала,
Осим живог срца њему јединоме,
И не могу ти ја у очају помоћи.
Мој је понор од твога
дубљи и безнаднији...

НЕУМЕЋЕ

Родитељи носе сећања о нама
Као свитак са древним записом
О нашој души
О нашим првим речима и корацима
Плачу и радостима
Манама и сјају нашег бића
Знају како да кажу истину
О заблудама
На начин који једини памтимо
Као прави

Моја мајка је то умела…

Откада је нема
А то је предуго за живот једне ћерке
Немам коме да будем дете
Изузев себи самој…
Нема ко да ме опомене када
Превише галамим и нешто успут
поломим

Има ту крхотина срца, понајвише…

Откада је нема,
Моје грешке су сирочад
Нема ко да их загрли и изгрди
Моје радости су
Неумножене њеном срећом

Ту рачунску радњу само мајка зна…

Откада је нема…
Памтим само твоју љубав
Равну по чуду њеном
Твоје срце крилато од љубави
Твоје очи пуне мојих суза
Моје боли на твом лицу

И моје тужно неумеће да љубав заштитим од смрти

ОБМАНА

Треба изаћи жив из ове песме
У сваком стиху умире по један од нас
Иако је све у почетку личило на варку
Само узгредни рефрен смрти
Спотакнути очај, ишчилео жал...

Треба дограбити неку тољагу, нож...
Искезити се страшно тој лудој смрти у лице
Одаламити је по згрченој шаци
Којом дави твој последњи дах
Вриснути у сну да се распрсне страх
Па отићи по чашу воде обливен знојем, али жив.

Треба пресећи некако то уже што се стеже...
Зарити нокте у подваљак немани
Што нас односи
Сагорети крила те злогуке птице
Позвонити створитељу на врата и затражити
Објашњење за сав тај ужас којим нам прети
За спарушкана тела, ропце и сузе
За све језиве преваре да је живот леп.

Или... Нека укине небо!
Пролећне валцере поветарца...
Недељне ручкове за столом где се пуши супа
И памти болно дуго, насмејано лице мајке
Које нема више...
Док сат бесмислено мери време
Које ће ипак појести своју децу
Након што истина дође по своје.

РУЖА И ТРН

Као вода у корен,
над којим ружа
латицама мами, зове...
Сишле су речи твоје
у срце моје...

Но, не сећам се, када је пала
оловна киша
на сатенску кожу руже
и кристалне снове?

Гледала сам вековима после
у своје делове живота
који су ме спајали са мном...
Истом оном, која је сакрила
латице под непце
и заспала на врху трна.

ШАВ

Провучеш се кроз мисли
као танак конац кроз
иглене уши, па ми прошијеш
сваки дан.
Вез ми на срцу, убодима,
у скореле ране уцртаваш.
И дишеш...
Као да још увек имамо права
да истим плућима хватамо дах.

Не питај се никада
где је нестала моја љубав,
јер се то ни догодило није.
Само се нагло прекинуо сан
и пали смо с рајских висина
у земаљски кал.

Само смо устали,
са сечивом бола у грудима,
осуђени на све љубави...
Али без срца,
али без нас.

ЉУБАВ

Љубав није истрошена реч...
Колико год је пута,
они што је немају, поновили,
они што су је изгубили, оплакали.

Љубав није истрошена реч...
Она тражи име које ће се
на њен зов одазвати,
некога кога ће
у погледу препознати.

Љубав није истрошена реч...
Она чека да чује речи
и осети нежност у другом срцу
најдрагоценију, незамењиву.

Љубав није истрошена реч...
Она нема накнаду
ни у чему другом што човек
може имати и другом дати.

Љубав није истрошена реч...
И боли, и живе ране соли,
и кунеш је, и псујеш је, и трујеш је.
Али ништа сем ње те не спасава,
нит умрло срце васкрсава.

РЕПРОДУКЦИЈЕ

Он није ти, али сурови губици
додирују дирке клавира и свирају
реквијеме неизрециво дуго кроз ноћ.
Не личи на тебе нимало,
али наликује таман толико
да подгреје бол, која ме подсети
на тебе.
Нема моћ да ме узме,
како се жене налик мени узимају,
и не пожеле да се врате.

Али љубећи ме силно,
лепи ме за своју страст.

Он ме жели, толико јако жели,
да се увек вратим,
да поново гледам у ту жељу
која није моја.
Да ћутим, док помно гледа моје
равнодушно тело, моја недирнута чула.

Свестан истине, али слеп од страсти
којом себично боји платна која
никада неће постати слике у мени.
Која ћу понети као сећања
на досадне изложбе, анонимних сликара,
док ми у срцу трепере пламени репови
Ван Гогових сунаца...

ВАСКРСНУЋЕ

Зачарај песмом
Премудру Птицу.
Можда нам открије Жар-тајну
И прозремо будућност Руже.
Чипкасто ткање срца
Нек намами варницу Ватре
Запретану у глави.
Нек сагори дрвени мач
Неодлучан.

Не подмићуј варљиву љубав
Послушних срца,
Њихов је пепео без жара,
И ватра им се никад
На згаришту не зачне.
Одустани од чекања
Сажаљивог целата
Што убија без дара.
Ако се из Речи зачне Птица,
Смрт нек остане неопевана.

Вања Пољавић

ВУЧЈА ВЕЧЕРА

Из скромне сељачке кухиње, кроз одшкринута врата, док је у старинској дрвеној карлици, водом са воденичког кола и крвљу на прагу закланог црног петла, закувавала пшенично тесто, допирало је уједначено баба-Вукосавино бајање: „Подај вуку сланине, / да не слази с планине. / Подај вуку сочице, / да не коље овчице. / Подајте му које јајце, / да не коље јањце. / Подај вуку варице, / да не коље јарице. / Подај вуку вунице, / да не коље јунице...“

За то време, у гостинској соби, покривен дебелим белим губером, у сан је улазио двадесетосмогодишњи Немања, дизајнер и фриленсер из Горњег Милановца. Да је схватио поруке које су му се необјашњиво појављивале на десктопу[27] компјутера још прошле године у ово време, уштедео би годину дана да открије тајну којој је сада на трагу.

А основна порука је гласила: Ако волиш брата, подај вуку вечеру!

Немања је у први мах помисло да се то неко с њим неслано шали. Он заиста има брата Стефана кога неизмерно воли. Стефан је две године млађи и од своје десете године је у инвалидским колицима. Трагедија им се догодила у детињству, када су, враћајући се аутомобилом из Немачке, где су родитељи лекари радили, доживели трагичан саобраћајни удес. Отац и мајка су погинули, а Стефан је остао неспособан за самосталан ход. Захваљујући очевим и мајчиним пријатељима са клинике у којој су радили, Стефана су лечили најбољи лекари из Немачке и Швајцарске, али није било успеха. Остао је трајно инвалид. Одрасли су уз бабину и дедину негу у породичној кући, одакле се Немања школовао редовно а Стефан, онлајн системом. Постали су изванредни ИТ стручњаци[28]. Немања дизајнер, а Стефан економиста. Сада обојица раде као фриленсери за неколико европских и америчких фирми.

Да би открио значење тајанствене реченице „подај вуку вечеру“, небројене сате је провео претражујући одреднице везане за вука, вукове, вучју вечеру, митолошко значење вучје вечере и уопште, народна веровања везана за животињу

овога и онога света. Излистао је све што се на Гуглу могло излистати из литературе српских етнолога. Дознао је за народно веровање да се вукови могу умилостивити приношењем жртве, на одређеним, култним местима. Читаве студије о томе су написане у књигама Вука Караџића, Веселина Чајкановића, Тихомира Ђорђевића, Слободана Зечевића, Сретена Петровића, Мила Недељковића и многих других. Дошавши до митолошких сазнања о вуковима, никако није могао да докучи какве све то има везе са Стефаном и братском љубављу према њему. А тајанствени пошиљалац порука на екрану рачунара, као да је пратио до ког је степена сазнања дошао, поставио је нову поруку: Нађи воденичарку вучјег имена и са вучјим знаком на лицу.

У потрагу је пошао преко сајта пољопривредне инспекцијске службе у општини. Тражио је регистроване воденице и имена њихових власника, и открио име Вукосаве, власнице воденице на Буковачи.

Баба Вукосава, са младежом на левом образу у облику обрнутог троугла обраслим са по једном сковрџаном длаком на свакој страни, као да га је очекивала.

Данас, по подне му исприча како он, мора колач замешен петловом крвљу да однесе на раскрцницу, горе на брду Риорку, и остави га поред храста-записа.

– Али, како ја да дођем до тога Риорка и нађем храст-запис?

– То бар данас није тешко. У џепу носиш мобилни телефон и свакако можеш да се оријентишеш помоћу њега. Ја не знам како, али знам да је мој унук пропутовао целу Европу гледајући у телефон.

– То је могуће ако су означена места куда треба да прођем и где треба да дођем.

– Хајде, отвори то чудо! Има ли обележена Равна Гора?

– Има.

– Тражи Мокру пећину!

– Има – потврди Немања.

– Кад од цркве на Равној Гори сиђеш у долину, немој ићи ка пећини већ прегази речицу Граб и иди навише до Тробркове колибе која је једина на том простору. Прати мапу на телефону и иди даље, узбрдо. Доћи ћеш на брдо Риорак у чијем се подножју, међу брезама, налази зарушена чобанска колиба. Одатле, горе на заравни, видећеш усамљено велико дрво. То ти је храст-запис. Код њега се укрштају вучја стаза и сеоски сезонски пут за Дивчибаре на Маљену.

– И ту, поред храста да оставим погачу?

– Окачићеш је о најнижу грану како се не би земљом испрљала а да је вукови могу скоком дохватити.

Омамљен мирисом вуне из дебелог губера и ћилима којима је соба застрвена и шумом воде која пада низ воденичку букву на старинско витло – турбину, Немања убрзо заспа. Из дубоког сна у коме није ништа сањао, рано ујутро, пробуди га бака Вукосава.

– Устај синко, спремила сам качамак какав никада ниси пробао!

По доручку, Вукосава изнесе, синоћ испечену, округлу погачу са отвором на средини која је личила на точак. Кроз ту рупу на „колачу“, како она назва погачу, провуче тежано повесмо и од њега направи упртњачу да би колач могао да се носи обешен о раме.

На растанку, навикнут на градске и белосветске манире, Немања упита Вукосаву за цену услуге коју му је учинила. Питање расрди стару жену. Подвикну на њега:

– Дериште, једно, варошко! У животу има ствари које се ничим не могу купити ни платити! Ти си, синко, у невољи, а човеку у невољи ваља учинити добро! Запамти свако добро, и добрим врати! Одлази с Богом!

Збуњен и посрамљен, Немања седе за волан свога џипа и на инструмент табли угледа да неће имати горива да оде на Равну Гору. Возило, уместо ка планини, окрете ка Прањанима. На бензинској пумпи не беше никога. Рекоше му да пумпа не ради недељом, а данас је недеља 15. новембар.

Помисли да се врати кући и да на планину оде сутра, али се сети да је данас Растурњак, последњи дан вучје седмице, која траје од Ђурђица до Мратиндана. Одношење вучје вечере се мора обавити до краја данашњег дана.

Одлазак у Чачак, натакање горива и повратак до Равне Горе одузеше му неколико драгоцених сати. Било је скоро подне кад је паркирао возило код Цркве Светог Ђорђа.

Са ранцем на леђима и колачем обешеним о раме, крете стрмом стазом у долину речице Граб. Добро се намучио и поприлично времена изгубио док је, набацујући камење у корито надошле речице, направио прелаз како не би оквасио обућу и ноге. Одатле, стаза га је водила стално навише. Ненавикнут на дуго ходање, без довољно кондиције, веома се уморио док је стигао до означене чобанске колибе. Врата малене куће, сазидане ко зна када, нису била закључана. Обичај да се

ретки чобански објекти не закључавају, како би уморни намерници могли да уђу и одморе се, важио је и на овој планини. Ушавши у кућу, прва мисао му би да подложи ватру у шпорету, скува кафу коју нађе на полици, и поједе хлеб намазан кајмаком који му је Вукосава јутрос спаковала у ранац. Од те намере одустаде чим на дисплеју телефона угледа бројке часовника које показаше да поподне увелико одмиче. Одморивши се кратко, тек толико да поједе сендвич са кајмаком, крете даље.

Од превоја, недалеко од колибе, водила су два пута. Један низбрдо, низ Дамљанов поток који се губио у шуми из које је извиривала литица, на гугл-мапи означена као Дамљанова стена. Други пут је вијугао навише ка планинским врховима. Немања се упути њиме држећи поглед ка највишем, покривеном првим снегом, означеном као Краљеви столови на Маљену. Одоздо, уз Дамљанов поток, хладан ветар је доносио чудесан хук.

Да је растао у неком од прањанских села, од детињства би се наслушао старачких упозорења: „Уји Дамљанова стјена, биће мећаве“.

Овако, слушајући хук ветра који долази одоздо а не одозго из неба и гледајући како се пред њим у таласима повија сасушена трава, Немања је себи дочаравао сцене давно гледаних филмова о пустоловинама истраживача америчког Дивљег запада. Настави, помало погрбљен, да осваја узбрдицу, не примећујући како ветар из кланца Дамљановог потока, у праменовима износи маглу и претвара је у облак који полеже уз планинске косе.

Ситна ледена киша га сустиже на висоравни одакле је могао да у даљини види огромно стабло и у долини, међу брезама, зарушену чобанску колибу.

А Дамљанова стена је „ујала“ и даље, и још гласније.

Иако је до ноћи преостало још неколико сати, густи полегли облаци смрачише видик. Ситну кишу сменише снежне пахуљице, прве у овој години. Није имао искуства с хировима планине. Пошао је без капе, рукавица и непромочиве јакне. Киша и суснежица му брзо наквасише косу. Убрза корак како би се склонио под храст не досећајући се да је храстово лишће одавно опало и да му то свето дрво не може пружити заштиту.

Шакама, које није успевао да загреје у мокрим џеповима, једва успе да наквашено повесмо с колачем закачи на

најнижу грану која и не беше тако ниска да би је без напора дохватио. И у тренутку кад се колач смири висећи, можда само неколико метара даље, разлеже се језиви урлик од кога се Немањи оледи и последња ћелија у организму. Звер је била ту. Можда га је пратила, или можда чекала? Кроз завесу снежних пахуљица разазна фигуру огромног вука, већег од сваког домаћег пса.

Језа га обузе дуж целе кичме. Инстинкт је надјачавао разум, јер разум је био сигуран да је ово сусрет са остарелим вучјим вођом Кривељаном из литературе, који би требало да буде сами старословенски бог Дајбог[30], праотац свих Срба, а инстинкт га је нагонио да се са овог места удаљи што пре и што брже. Све се у њему ломило, а ноге непослушне. Лагано се измицао унатраг, као да је уступао пролаз големој звери што храмље на једну задњу ногу. Пахуљице ношене ветром не дадоше му да јасно види како вук, онако хром и троног, поскочи и дохвати обешену погачу. У трену, око старога вука се створи мноштво других, оних који су до сада завијали са невиђене удаљености.

Немања дође себи. Окрете се од зверињег чопора и колико га снага у ногама понесе, појури што даље од овог места.

А Дамљанова стена је „ујала“ и даље.

Колико је дуго ходао према Тробрковој колиби, ни сам није знао. Тек кад се нађе на обали сувог корита некакве вододерине, увиде да није на правом путу и да је наступила ноћ. Екран на телефону је давао нему поруку да је ван домета телефонских релеја. Никаквог сигнала није било а и батерија је „издисала“. Одлучи да се врати назад, али схвати да у овом мраку и снежној олуји не зна одакле је довде доспео. „Треба ићи низбрдо, поред вододерине, јер вода прави најкраћи пут до ушћа, до потока, до реке, до првих људских насеља“ – сети се да је некад, у неком роману прочитао савет старог Индијанца.

Ех да, кад би само могао да зна шта је одавде узбрдо а шта низбрдо. Сигуран је само у једно: дошао је однекуд на обалу вододерине, а то значи да мора да крене назад под правим углом у односу на јаругу. Под ногама је осећао успон. Добро је, враћа се горе, на повијарац куда највероватније иде пут са кога је скренуо. Ветар му је ударао у лице и засипао га леденим пахуљицама. Тешко је дисао. У једном тренутку поново се зачу хук Дамјанове стене. „Добро је“ – помисли – „изашао сам на гребен и сад треба да окренем десно.“

Снага ветра, који је допирао са леве стране, постајала је све моћнија. На махове му се чинило да ће га оборити. Путем, ако је уопште ишао путем, ветар је већ местимично направио прилично дубоке сметове. Умор га савладава а хладноћа му стеже груди. Хтеде да седне да се одмори, али, тик, иза себе зачу вучје режање. Осврте се у ходу и кроз мрак, на белој снежној позадини, угледа колону вукова. Предводио их је онај велики што храмље.

Да су хтели да га закољу и поједу, то би већ учинили. Немања се измаче у страну и стаде како би их пропустио. Вукови, међутим, застадоше као и он. Нису наставили путем већ се раздвојише и направише полукруг око њега остављајући му слободан прастор само у једном правцу. Немања разумеде да мора да иде тамо куда му они отварају пут. Настави ћутке бацајући уплашено поглед час лево, час десно, пратећи оне животиње које су ишле паралелно с њим и увек на истом растојању од њега. То „исто растојање“ Немања је одржавао сам, јер кад год би се и случајно приближио сапутнику, овај би злокобно зарежао опомињући га.

Укљештен тако у вучју „потковицу“, вукао је ноге које су га све мање слушале, као да су туђе. Ипак, вукови га спроведоше наниже до речице, која није могла бити друга до Граб. На том месту, вода је понирала кроз песак и нането камење, и на том месту су одувек прелазили и људи и стока и зверови. Тај прелаз преко речице, који су мештани што овуда преко лета напасају стоку звали Вучји брод, налазио се у подножју брда Бабина глава, неколико километара низводно од оног места где ју је Немања данас прегазио.

Одавде стрма страна брда Бабина глава Немањи постаде Голгота. Морао је навише, јер, својом стазом, терали су га вукови. Снег је престао да пада, Дамјанова стена је зањутала. Небо се разведрило и осуло звездама, а мраз постајао све јачи.

Немањини прсти на рукама су отказали послушност. Уши и нос као да су горели. Савладавао га је сан. Спавао је ходајући. Знао је да се планинари, ловци и други невољници у мећави и мразним ноћима напољу, смрзавају у доживљају блаженог сна. Знао је да је ово крај, да му нема спаса. Очни капци су му се затворили од мраза. Није видео борову шуму на врху брда у коју га уведе вучја пратња. Последње мисли су биле окренуте Стефановој судбини: како ће он, непокретан, живети без његове неге. Стеља испод густих борових грана, била је сува и миришљава као најудобнија постеља. То је било последње чега је био свестан.

* * *

Пробудише га јецаји црквеног звона. Осети загушљив псећи смрад. Постељина којом је покривен, учини му се веома тешка, али и пријатно топла. Покуша да је збаци, али она се покрену сама и Немања у трену схвати да су око њега и по њему топла вучја тела. Вукови, као најпитомији пси чувари, устадоше, одмакоше се од њега и поседаше у круг. Хроми вук, Кривељан, исплажена језика му прође и олиза му шаке, нежно и топло како је, вероватно, целе ноћи радио, спасавајући му руке, уши и лице од промрзлина. Црквена звона се огласише још једном са звоника цркве Светог Ђорђа на Равној гори. Монаси, који су одржавали овај храм, оглашавали су почетак јутарње молитве.

Вукови, један по један, замакоше у миришљаву четинарску шуму. Кривељан, с исплаженим језиком, седео је и даље на ноћашњој заједничкој постељи, све док и Немања крете наниже и изгуби се иза кривине.

Два млада монаха, које је као добровољце благословио владика Ваљевске епархије да зиму проведу на Равној гори, са запрепашћењем су гледали човека који је у рано јутро силазио са врха брда на које се, судећи по негаженом снегу, сигурно није јутрос са ове стране попео.

Дочекали су га са медом и врућим чајем, радознало чекајући од њега причу. Но Немања је тајанствено ћутао. Зар је могао православним хришћанским монасима да прича о сусрету са дедом свих Срба и Словена, инкарнацијом Дајбоговом, сином Свароговим.

Монаси му на растанку помогоше, гурајући џип, да покрене мотор, јер се акумулатор беше од хладноће испразнио. Стигавши до Такова, телефоном прикљученим на аутомобилску мрежу, позва и пробуди Стефана. Рече му да ће ускоро стићи кући пошто сврати у пекару и купи бурек.

Заиста, испунио је обећање, свратио је у пекару и купио пуну тепсију врућег бурека, јер Стефан је обожавао бурек за доручак. Овде у низини и у самом граду ноћас није падао снег, али се врх Рудника белео.

Прилазећи дворишту, по навици, Немања заустави џип да отвори капију. Међутим, капија беше отворена. „Да ли је могуће да сам прекјуче заборавио да је затворим?“ – прострује му кроз главу прекорно питање.

Али не! Крај капије, на својим ногама, дочека га Стефан и са широким осмехом, и радостан, крете му у сусрет.

Томислав Ђокић

САДАМОВ ДВОЈНИК

Са мном, Абделазисом ел Махдијем, Алах се грозно нашалио оног тренутка кад ми је подарио лик будућег диктатора. Но, то сам касно схватио! Заправо, за ничим заслужену Алахову казну нисам ни знао све до 14. августа 1985. године! Био сам сиромашан носач у луци у Ум Касру, али миран породични човек с троје деце.

Онда су ми једног дана, посве неочекивано, у општој лучкој вреви, пришли Садамови агенти у цивилу.

– Таквог месецима тражимо!– рекли су ми задовољно смешећи се.

– Кога?! Каквог?! – ништа ми није било јасно.

– Председниковог двојника! Двојника Садама Хусеина!

– Али... – заустио сам да нађем неко оправдање.

– Ти ћеш бити одличан Председников двојник! – пресекоше ме.

Нити је било много погађања, нити ценкања! Није ни могло да буде!

– И твојој деци биће боље! А ако нећеш, имамо ми и друга средства за „убеђивање“! – рекоше ми као „узгред“.

Већ сутрадан пут ме је водио у Багдад! Породица ми је остала у Ум Касру. Уследио је кратак пријем код Великог Вође.

– Прави човек за ову улогу! – кратко је прокоментарисао. Час је бацао поглед на мене, час на своју велику фотографију у раму од слоноваче, с луксузном орнаментиком, час у свој лик у циновском огледалу на зиду. На крају се задовољно насмешио и климнуо главом.

Уследила је кратка „психолошка припрема“ и обука за нову, „узвишену“ улогу.

– Ти си од данас Председников двојник! То ти је и част и патриотска обавеза!

А суштину те „части“ брзо сам схватио. Требало је да будем спреман да подметнем главу тамо где Он не би подметнуо ни нокат малог прста на нози! Да, ако затреба, погинем за вођу, за домовину, за Алаха! Иако сам био „прави човек“ за ту улогу, ипак је требало да будем подвргнут и неким „преправ-

кама“. Главна „замерка“ ми је била што немам брчиће и што сам мало мршавији него што треба! Морао сам по кратком поступку да пустим брчиће. „Садамове“, разуме се! О њиховом моделирању побринуо се лично Председников фризер. А што се тиче моје, не баш убедљиве линије, почели су убрзано да ме „тове“. За месец дана добио сам Председникову килажу. Његову висину сам управо имао. После је уследила дуготрајна, мукотрпна обука опонашања Вође. Морао сам да будем спреман да Га у сваком тренутку дублирам: да носим Његову униформу, да ми беретка стоји исто као и Њему, да ходам као и Он, да се смејем као Он, па чак и да „заносим“ на Његов, тикритски дијалекат! Ово последње било му је и најтеже! Уз два, најбоља професора арапског, сатима сам изговарао његове најчешће фразе и себи усађивао“ Вођин, мени стран акценат! Пошто нисам био довољно добар „ђак“, они су при том губили живце, падали у ватру, па ми чак и претили! У Ум Каср сам све ређе одлазио (службеним колима, наравно), породицу све ређе виђао будући да сам данонoћно био „потребан Председнику“. Но, није то оно што ми је најтеже падало! Најтежи ми је био губитак личног идентитета! Ја више нисам био ЈА, већ Он, лажни Садам! Ходао сам Његовим кораком, облачио Његово одело, махао „раздраганим масама“. „Његовом“ руком, дабоме! Чак сам носио и Његов број ципела! Разуме се, исти модел!. А оне моје, сиротињске, закрпљене, биле су ми много драже. Ни дотле Га нисам волео, али сад сам га још више омрзнуо. Но, то нисам смео да поверим ни Алаху, а камоли жени Азири. Добро сам знао да ме на сваком кораку уходе, прислушкују, снимају... Моја верност Њему (мом другом ЈА) морала је да буде апсолутна, безрезервна! А ја сам све више постајао располућена личност. Под сталном, убитачном „дресуром“ од стране неумољиве агентуре, онај малени Абди (бивши срећан сиромашак) са дна мог бића све је више испаравао, ишчезавао, а Вођа се у њему све више усправљао и потискивао слабашног, немоћног Махдија. До те мере сам се био уживео у нову улогу да сам постао спреман да се одазовем на позив „Садаме“. Па и његови синови, Кусај и Удај, стално су нешто извољевали. Удај ми је једном чак замерио што ми пертле на ципелама нису „као Татине“, него „висе као мртве глисте“! А Кусај ме је, веровали или не, чак ошамарио што „погрешно кашљем“! Дабоме, морали су да ме држе у палатама где се Он креће, разговара, издаје заповести и инструкције, па и тамо где летује, а сметао сам им!

То је било толико очигледно! Плашили су се да не чујем нешто што „не треба“ да чујем, да не одам неку крупну „државну тајну“ (Ирак је, забога, „светиња“ и за самог Председника, а камоли за моју маленкост)! Правог Садама једном сам случајно видео у пицами, рашчупаног, с подочњацима као сармице, па сам после читав дан грђен – као да сам ја кривац! Иако сам улазио у Његове палате, у њима никад нисам све видео. Ипак, дах ми је застајао пред златним бравама, циновским лустерима, или златним батеријама у Његовим купатилима. Заслепљивао ме јемермер, абонос и сребрно посуђе, а добро сам знао да је ирачки народ гладан! Уосталом, ја сам и даље био део тог народа., само што су ме насилници претворили у „теглећу марву“. Не заборавимо да сам ја увек спавао негде на периферији те раскоши, а са Његове трпезе добијао сам „мрвице“. Само једном, кад је био посебно расположен (претходне вечери у кревет су му убацили најлепшу ирачку глумицу), почашћен сам јастозима, кавијаром, колачима од урми... На крају ми је у руку тутнуо и сто динара, наравно, с угравираним Његовим ликом. Иначе, због природе моје улоге, никад нисмо обедовали за истим столом. Два „Садама“ на истом месту, то би било „превише“! Лаж би аутоматски била демонтирана! Увек чврст, крут и строг, само је једном попустио. После осам година моје „верности“, на моју скрушену молбу, одобрио ми је да породицу доведем у Багдад и доделио нам скроман стан. Међутим, и после тога ретко сам био у прилици да се више посветим породици. Мој дан био је Његов, моја ноћ била је Његова!

А шта тек да кажем о опасностима које је доносио мој нови „позив“?! Бити Његов двојник, ризичније је него бити циркузант на високој, танкој жици! Метак намењен Њему (а сањао сам га и дању и ноћу) увек је могао своју смртоносну путању да заврши у мојим грудима, у мојој слепоочници... Уосталом, зато сам и доведен у Багдад, зато и постојим, зато и „примам плату“ (која и није богзнашта)! Кад год Вођа креће на пут, у каравану сам и ја, у возилу исте марке као и Његово! Само што мој аутомобил увек иде напред, „опипава“ терен, њуши потенцијалне мине, „спреман“ да „добровољно“ лети у небо – да не би летео Он! Једном се то, одмах по Заливском рату, умало није и догодило! Наиме, Вођа је путовао у Киркук – да покаже да и од Курда има „безрезервну подршку“! Но, није ни стигао у на циљ! На два-три села пре Киркука, таман што мој „ролс-ројс“ није нагазио на омањи мост, небо се изне-

нада проломило! Севнуо је огањ, дим, а мост се преполовио и сурвао у реку. Стали смо као укопани, у последњем тренутку! Наравно, добивши такву „безрезервну подршку“, преплашени Вођа је панично наредио покрет „на лево круг“. Само Алах зна колико је Курда, по наредби гневног, осветољубивог Вође, после тога побијено!

А подршка Председнику је и, иначе, увек била „плебисцитарна“ (скоро 100%)! А кад год би „подршка“ опала на око 95%, одмах би се узнемиравао, подизао глас, трескао песницом о сто! Дабоме, „најсумњивији“ смо му били ми, малобројни шиити око њега, иако је и нас на време „добровољно“ преломио у суните и савршено нас „обучио“ за сунитски обред у џамији.

Тако је годинама текао мој, Абделазисов, досадни, ризични живот. Била је то сива, али вијугава колотечина из које сам, издалека, махао „раздраганим масама“ које су „ми“ „одушевљено отпоздрављале“. Тако сам, заправо, носио туђе (омрзнуто) име, „становао“ у туђој кожи, живео туђ живот и то на најпоразнији начин. Ипак, повремено су се и мени догађале буре које би ме вртоглаво избацивале из сиве колотечине.

Једном се Садам био озбиљно разболео и то у најнезгоднијем тренутку – пред конгрес БААС партије! Чак су и његови лекари забринуто вртели главом! Требало је да се на Државној телевизији обрати „ирачком народу и партијским друговима“, а од температуре и дрхтавице није могао ни главу да подигне! Тада сам на сцену, из преке потребе, ступио – ја! Прописно нашминкан и упарађен, док је камера избегавала да ме прецизно зумира, на екрану сам само климао главом и гестикулирао по утврђеном „обрасцу“, а водитељка је читала „Председниково саопштење“. На срећу, пошто сам му био верна „копија“, нико није открио подвалу. А чак и ако неки мудрац јесте, о томе није смео ни да зуцне! Народ је, по ко зна који пут, био „одушевљен“, а багдадски дневници осванули су са бомбастим насловима, пуни цитата из „Председниковог говора“.

Други пут је било још узбудљивије, али и страшније. Председник се прошетао кроз свој Зоолошки врт на периферији Багдада.Изненада му је на ум пала сулуда идеја да сународницима покаже колико је „храбар“ и колико га „воле чак и животиње“! Да би то доказао нацији која га годинама „обожава“, требало је да „Лично“ уђе у кавез код два, велика, пругаста тигра и да им пружи по телећи бут. Наравно, за то није имао „петљу“, па су Његови људи у ватру гурнули – мене! Иа-

ко сам био њихово безвредно заморче и жртвени јарац, коса ми се дигла на глави кад сам чуо за Његов сулуди план, али моје „НЕ“, моје „НЕЋУ“, није постојало, нити је смело да постоји! Алтернатива је била: метак у главу! Док сам улазио у кавез са зеленим шипкама, тресао сам се као прут. Имао сам осећај да се жив спуштам у раку! На сву моју срећу, на врелом сунцу тигрови су се лењо излежавали, па скоро да ме нису ни приметили. Само су, док су ТВ камере без прекида зујале, жмирнули и привукли бут страшним чељустима. Тако сам ја одиграо своју „животну улогу“ која би се могла хичкоковски назвати „плесом смрти“, али цела нација уверила се каквог „великог и храброг Сина“ има на челу!

До Заливског рата Садаму је био довољан један Абделазис, један двојник, али после тога то му је одједном постало – премало! Стрепео је и од „унутрашњих непријатеља“ (својих сунита), још више од шиита, а тек од Курда и иранских агената!!! О сенци америчке ЦИЕ над Његовом главом и да не говорим! А свима њима морао је да заварава траг! За тако нешто, сложено и лукаво, били су му потребни не само опрезнији и обученији телохранитељи, већ и – нови „двојници“ Зато је довео још двојицу: једног Ибрахима и неког Јусуфа. Један је био из традиционалне тикритске камариле, а други – ко зна одакле! Садам је дотле постојао “само“ у дупликату, а од тог дана – у квартикату! Тако се, по потреби, „могао“ истовремено „појављивати“ и у Мосулу, и у Насирији, и у Багдаду, и у Карбали, рецимо! Јесте, међу нама, двојницима, могла се изродити сујета и љубомора, али што се мене тиче, ја сам на све већ био огуглао! Ипак, највише поверења Садам је имао у свог Тикрићанина, у Ибрахима. Најделикатније улоге „дублирања“ од тада је поверавао баш њему.

Ево, прошла је деценија и по откад су Американци и њихове ирачке марионете, како тврде, осудили и „погубили Садама Хусеина“. Багдадска телевизија је у свет послала слику беживотног, обешеног тела диктатора који виси испод стегнуте омче. Међутим, ја ни тада, а ни дан-данас, не верујем да је тај сурови човек, кога сам годинама дублирао, заиста погубљен. а разлога за сумњу имам све више и више! Ето, један мој пријатељ ми се заклињао да га је, прерушеног у Турчина, видео како на Мисир чаршији у Истанбулу продаје рахатлук и урме; непознати Либанац на сваком кораку тврди како је по гласу препознао „лично Садама“ кад се пред сваки сабах у улози мујезина оглашава са витког минарета једне бејрутске

џамије; трговац из Александрије сведочи да је „баш од Садама Хусеина“, маскираног у трафиканта, дан-два после пада Хосниј Мубарака, у центру Каира на неком киоску купио цигарете и примерак „Ал џумхурије“... У реду, не морам да верујем иранском новинару из Техерана, заклетом шииту, да „бивши ирачки председник Садам Хусеин и данас раскошно живи и то, ни мање ни више, него у улози шеика, умотаног у белу галабију, у близини нафтоносног поља Ел Џавар у Саудијској Арабији“; али немам разлога да и најмање сумњам у причу старог Тикрићанина Нусрета, Садамовог земљака, кога сам и раније познавао. А он, заклињући се у своје осморо деце, тврди да је за време лањског хаџилука у Меки био просто забезекнут кад је у току клањања акшама, „на корак лево од себе, видео Садама Хусеина, главом и брадом, само без брчића и с дубоком бразготином на десном образу, намерном последицом пластичне операције, изведене негде за дебеле паре – ради маскирања крајње ризичног идентитета“. А тада, кад је Садам у делићу секунде схватио да је „уловљен“, само је „на тренутак кресnуо левим оком“ дајући му знак – да ћути! И ето, тај стари Тикрићанин, и сада бар донекле одан свом некада моћном земљаку, куне ми се да до данас ником, баш ником осим мени, није одао тајну која га непрестано гребуцка чак и кад најтврђе спава, али он је, како категорично тврди, чува иза седам брава.

Еее, све ово потврђује оно у шта сам ја одувек веровао: да је мој бивши „Шеф“, неприкосновени власник мог тела, срца и имена, и данас жив, жив-живцијат! А потпуно је неважно која је од низа изнетих варијанти веродостојна! Битно је да је Он жив, да се џелатима, Јенкима, којима је био крив знатно мање него сопственом народу, измигољио из руку као љигава риба неискусном пецарошу.

Али за мене, Абделазиса ел Махдија, бившег Садамовог двојника, небитно је да ли је мој диктатор жив, или није! Дабоме, ако Јенки пред камером нису обесили савршено маскирану лутку, ја чврсто верујем да је, уместо Њега, неко други, један од двојице мојих „колега“, платио главом, само што никад нећу сазнати ко: Ибрахим, или Јусуф! Неко од њих двојице, подметнут од неке у низу тајних арапских служби, главом је платио своју невероватну физичку сличност са Садамом! Тако је на крају испало да су „и вуци сити, и овце на броју“, како кажу ти далеки Срби.

Али свеједно је ко је од њих двојице невина жртва! Уосталом, могао сам то, врло лако, уместо једног од њих, да будем ја! „Врше онај коњ који се ухвати!“- кажу ти мудри Срби с Балкана, а и шта ми вреди што сам жив?!Боље би било да нисам! Боље би било да сам, уместо Ибрахима или Јусуфа, о вешала виснуо ја! Јесте, нисам више „Председников двојник“, али се ни до данас нисам ослободио парализујећег грча у коме сам живео док сам се, у време свеобухватног америчког трагања за Садамом, као кртица крио под земљом. Ја и даље дрхтим, ја и даље живим у туђој, Његовој кожи! То што сам Његово, лажно име одбацио као змија танушну кошуљицу, апсолутно ми ништа не значи! Формално гледано, ја сам данас поново Абделазис ел Махди, човек без огавних брчића, које више не могу да смислим ни у најбољем холивудском филму, под носом Омара Шарифа, али како да се вратим у своју рођену кожу?! Искрено речено, она ми је сада тесна, претесна, као да никад нисам живео у њој! Сам себе доживљавам као неког другог, као робијаша одбеглог из затвора, више као уљеза него као странца, а и за своју породицу, ма колико се ја трудио да отклоним ту мутну сенку, да избришем одвратну мрљу са свог имена и лика, некако остајем „туђинац“!

Но, није то оно најгоре! Најгоре је што се ни до данас нисам ослободио страшне ноћне море, грозоте коју сам доживљавао те, 2006. године, док је трајао „лов на злочинца“. Јесте, дању се мало и опустим, али ноћ ми остаје стари пакао, пустиња без краја. Ноћу и даље доживљавам језиву трауму, ужасне кошмаре. Вечито сањам једно те исто: како ми, као правом Садаму Хусеину (а не Његовом дублеру) на врат навлаче омчу, чврсту омчу која се полако затеже око мојих вратних жила дочаравајући ми језу предстојеће смрти. Ја у том кошмару вичем, панично вичем, покушавам да докажем да сам невин! Али глас ме издаје, нико не чује моје дозивање у помоћ! Ујутру се будим сломљен као прут, исцеђен као поморанџа, блед као крпа.

Докле, докле ћу бити Садамов двојник?! Хоћу ли икад поново бити онај бивши, сиромашни, али срећни Абделазис ел Махди?!

Драган Величковић

БРАТ БЛИЗАНАЦ

Чујем путем новоселце мељу да ми обруч рђа,
Таваница као туђа, нечешљана никад грђа.
Паљевина, мутна вода, на темеље плитке брег
За протуве и крпаре бринем ко за лањски снег.

У шаци му грудва глине, преко уста ретко платно
Здравимо се на промаји: штендер, фиронга и клатно.
У незнано неко доба у сусрет ми иде странац,
Трљам очи не верујем, моја сенка брат близанац.

До перчина је у трави од појаса грање приде,
Свуд по њему тврдокрилци тек по негде вире гњиде.
А ноћ звони моје име, оштар песак, трн у гласу
Ово нису моје звезде што по младом житу пасу.

Кад осетим хладне жмарце брже боље обедујем
Завежљај под мишку стегнем, сенку псујем и путујем
Кренем гордо, препоносно, грудачки без извиднице
Око мене насумице, читуље кô сликовнице.

Тутњи попут брзометке у грудима о там-тум,
Уплетене у чвор стазе, збуњене ко ја и друм.
Преко џаде што не води никуда углавном,
У изгнанство својевољно моја сенка граби са мном.

НОКАТ СОЛИ

Тамјане се хладна јутра, бела и далечна
Од балвана до тавана, ледник дувар дере,
Отегла се голуждрава, месечина млечна,
Студ на прагу уздахтао као куче из потере.

У кући ни нокат соли куд из коже врашке
Кљунови ми иду напред опанци натрашке.

Чађ ужегла ољутила, очи док се пробораве
Уплела се сламарица у чупави пар чакшира,
Обелело, преболело, завејало све до браве
Без расола, чешња лука, сипљивог кромпира.

У кући ни нокат соли куд из коже врашке
Кљунови цокоћу напред опанци натрашке.

Словарица немушто ми песмопоји у ‘артије
Да је само две криваче, жутац проје горке,
Сувог дренка, рез сланине вина и туршије
Па нек веје док окопне травке чудотворке.

Кљунови ми иду напред опанци натрашке
У кући ни нокат соли куд из коже врашке.

ОЧЕВИДАЦ

Пођох јутрос крадом, кроз заспале шуме
Да обиђем све скитаче, глувонеме убоге.
Хладовине промрзлине, ојађене лакоуме
Лисичаре, камењаре, испод лишћа ругобе.

Паучине умршене лаке зебње поред дебла
Жутих мрава узавреле, хајке на дошљаке.
Дугокљуне прелетаче гнезда им прозебла
Репатице, соколаре, подле зрикаве јунаке.

Препознадох зле потомке грдне зеленаше
У гранама ситно лишће, беле очи глогове.
Кукавице занемеле у гнезда не погледаше
Скитач стрпа рђаве - у платно међ рогове.

ПУКЛО НЕБО

Сву ноћ лије, ала киши, пакосне ли кише
Богме баш је окишило ударило у густише.
Кишни људи опадају клизе глисте кишне
Сјатиле се оморине кишурине чудовишне.

У плекове рђа клија, киши пола околине
Заливају пљускавице, ходачима окрпине
Сви до голе коже мокрац, окрени-обрни
Облаке нам намамише котлокрпци црни.

Баш дремљиво, тескобина ко из кабла лије
Киселих ми киша влажних, кишне агоније.
У бод кишни заточени омражени саботери
даждевњаци црни, љути кишни профитери.

Кишобрани расклопљени од сатена варка
Пукло небо, прави потоп само фали барка
Окишило, благо киши, шта нам преостаје
У заклоне док утиша изгибосмо од промаје.

Миомир Самуиловић

ИСТИНИТА ПРИЧА О ЖИВОТУ ГРАЂАНИНА К.

Грађанин К. пробудио се и сео на кревет. Свако буђење било је повратак у реалност. Бацио је поглед на радијаторе на зиду испред себе. Тачније, на фото тапет залепљен на зид , на којем су била два радијатора. Од кад је реализовао овај трик са „лажним“ радијаторима постало му је значајно топлије у стану, бар за два-три степена, или је то био његов субјективни осећај, како су објаснили научници. Објективно, грејање и није било неко али су зато рачуни били много мањи него раније. Наиме, и даље је редовно добијао месечне рачуне за грејање и ако се искључио са грејања, али је плаћао „ангажовану снагу“, како је то лепо објаснила Топлана! Устао је и отишао у купатило. Док је прао зубе, схватио је да ће ускоро морати да пређе на прање зуба пепелом, у циљу смањења буџета за личну хигијену. То му је покварило расположење које ни до тад није било на неком високом нивоу. Схватио је да зуба има све мање, као и пара али то са прањем зуба пепелом као у 19. веку сад му већ није изгледало као добра идеја. Мислио је, трљајући остатак зуба, да је куповина каладонта сувише велика инвестиција, практично разбацивање, с обзиром да су му остала 3-4 зуба у једној и другој вилици а његова зарада у месној фабрици каблова износила је 26.000,00 апсурдијских динара. Нервозно трљајући остатке зуба, размишљао је да оде до Кинеза и погледа пластичне зубе који су се лако стављали и скидали а могли су да послуже за мекшу исхрану и нису лоше изгледали. Или да погледа на сајту „Продајем – увољујем“ половне вилице које нису много прешле... видеће сутра....

Погледао је на сат, већ је прошло 6 а он није ни пелене навукао. Најтеже му је падало то са пеленама јер га је подсећало на прве године брака и рођење сина Милана К. и његово пресвлачење, па му та идилична слика из прошлости додатно помути расположење. Дрхтавим рукама покушавао је да залепи чичак на пеленама за одрасле, које је добио као месечно следовање у Фабрици, коју је почетком године отворио Велики Вођа, а он добио посао захваљујући својим препорукама и дипломи машинског инжењера, до пре неку годину запосле-

ног у месном гиганту хемијске индустрије, који је тровао пола Апсурдије али је зато издржавао цео град!

Отворио је прозор на петом спрату и проверио противпожарне степенице, биле су празне, те је искорачио кроз прозор и почео лагано спуштање. Овај начин излажења из стана почео је да практикује од прошле године када је Велики извршитељ, Немилосрдни Милојко, са својом увежбаном екипом почео да га сачекује пред вратима стана и на степеништу зграде, покушавајући да му се ували у стан и попише му све живо (и мртво) те тако наплати дуг по основу комуналних услуга. Док се опрезно спуштао противпожарним степеницама, размишљао је о Немилосрдном Милојку, који је пре двадесетак година са њим радио у истој Фабрици и био предмет исмевања и спрдачине, као најлошији правник у историји Комбината, те је имао и титулу „погонски правник". Већ је био близу првог спрата и опрезно је проверио да му Милојко није поставио заседу у виду мреже, у коју би се ухватио кад буде скакао са задњих степеника противпожарних степеница. Хвала Богу, пут је био чист, те је грађанин К. подигао оковратник похабаног капута и упутио се ка аутобуском стајалишту размишљајући о преображају Немилосрдног Милојка, од погонског правника до једног од најомраженијих и најуспешнијих Великих извршитеља. Милојко није био ни нарочито паметан, те је често у локалној кафани припит изговарао чувену латинску сентенцу: „Немам библиотеку ал имам књижицу!" Његов успон, праћен свакако и финансијсим успехом, огледао се у куповини некретнина у граду, чији су ранији власници исте мењали за мање, све у жељи да преживе и измире своје рачуне за комуналне и друге услуге које им је пружала Апсурдија а они покушавали да их избегну, као и већина њихових покварених и лењих суграђана.

Пролазећи покрај солитера у непосредној близини стајалишта аутобуса, грађанин К. угледа Симу рачуновођу како се конопцем спушта низ солитер са трећег спрата, такође избегавајућу Немилосрдног Милојка, јер је и он имао дуга по основу пореза на стан. Његова ситуација била је још комликованија јер је он због великог дуга и дуготрајног извршног поступка већ избегао једно стрељање Дужника, које се недељом организовало на Градском стадиону. С тога се Сима ноншалантно, као неко ко нема шта да изгуби, спуштао конопцем низ фасаду, јер његова зграда више није имала противпожарне степенице које су исечене и продате на јавној дражби

на име дуга станара за одржавање лифта, па је Сима, у седмој деценији, ризиковао живот спуштајући се низ још олињали конопац, који сигурно неће још дуго издржати тежину још олињалијег Симе. Симин поглед говорио је да му је потпуно свеједно да ли ће конопац пући баш данас или за 8 месеци.

Грађанин К. запалио је увијену цигарету и мирис јефтиног дувана и новинске хартије у коју је био увијен, надвио се над аутобуским стајалиштем, на које су већ навирали и остали путници, већином људи запослени у истој Фабрици каблова. Иначе, Апсурдија је била препуна фабрика каблова, људи су на све стране мотали неке жице,каблове разних дебљина и боја, док је мањи број грађана био запослен у фабрикама које су шиле и састављале рукаве за кошуље. Апсурдија је већ била континентални бренд у развлачењу каблова и привлачила је инвеститоре слоганом: „ШТО МИ РАЗВУЧЕМО, ТО СЕ ВИШЕ НЕ САСТАВЉА!“

Злокобну тишину суморног ранозимског јутра реметило је само шуштање пелена радника који су пристизали на аутобуску станицу. Највећа ноћна мора грађанина К. била је да му неко изненада стргне панталоне, које су се и онако једва држале на измршавелом телу, па да сви виде да носи пелене. Од те помисли, замало се умокрио у гаће, у ствари, мало је пишнуо од те помисли, па се испостави да некад и није лоше што носи пелене. Док је мислио о томе, аутобус је дошао и К. седе у задњи део, у „шараге“. Помислио је на некадашњи живот, на бившу жену која га је оставила чим је остао без посла у Комбинату, оставивши му за успомену и кредит који је отплаћивао само он, те је из тог разлога продао стан и преселио се у гарсоњеру. Апсурд је био што га је син кривио за неуспех брака те је, отишавши у Америку, прекинуо сваки контакт са њим. Од његових другова чуо је да ради као таксиста у Лас Вегасу али да сву зараду даје на љубав из неуспешних студентских дана, коцкање! Али, бар је он остварио свој сан – као коцкар завршио је у Лас Вегасу. Проблем је што му та љубав није узвраћена па је све више губио мукотрпно зарађени новац, те се већ више пута обраћао свом оцу, грађанину К. са молбом да прода и гарсоњеру те да му пошаље мало пара у Лас Вегас, а он ће му вратити, кад добије. Кад је К. то одбио, забранио је и свом сину да се јавља деди и од тад му редовно шаље само честитке за Ноћ вештица. Аутобус се заустави и шкрипа дотрајалих кочница распрши мисли грађанина К. који крену ка излазу. Пред фабриком се већ окупљала група

запослених чекајући да их портир пусти у фабрички круг. Грађанин К. тада зачу неку буку. У близини велике металне капије Фабрике, група људи гласно је негодовала, те у тој гужви К. угледа омражено лице Великог извршитеља, Немилосрдног Милојка. Тад му сину зашто Милојка није било у његовој згради, да би безбедно могао да крене на посао! Тог јутра Милојко је имао други посао, наиме, исељавао је неку жену са четворо деце која су пиштала и хватала се мајци за скуте, док је она ишла за Милојком покушавајући да га умилостиви. Милојко је покушавао да је умири, да не брине, обећавајући јој да ће јој Социјалне службе Апсурдије одузети децу и лепо се бринути о њима, и чак, ако Бог да, можда ће их послати негде у иностранство, где ће живети у изобиљу! Кад већ она није способна да их одгаји и кад је неодговорно преузела улогу мајке, добро знајући да ће Комбинат пропасти и да ће остати без посла. И још на то, да се потпуно незаконито усели у радничке бараке пропалог Комбината, које су и онако предвиђене за рушење а знала је сигурно за план оплемењивања тог простора новим тржним центром из трговачког ланца „ЛИНДА“. Грађанин К. застаде за тренутак и у глави му се замути од ових слика и гласова који га подсетише на морбидне кадрове Бергманових филмова, које је гледао док је био нормалан грађанин. Остали радници су га гурали, пробијајући се ка улазу у фабрику и одједном га, из тог полусвесног стања, трже глас портира Богољуба који се продера: „Ајде, Пишоња, улази, не заустављај саобраћај, да се ниси опет упишо!?“ Ово изазва салву смеха код осталих радника, а грађанину К. се поново смрачи пред очима. Ова опаска повредила га је више него и једна ранија неукусна шала припитог портира Богољуба, јер је била алузија на инцидент, кад је првог месеца, због слабе бешике често мокрио у пелене за време треће смене, а кад ни пелене нису могле да задрже компромитујући садржај, а неко од радника га прозва Пишоња. Одједном, грађанин К. се одлучно окрену од капије и оштрим и хитрим корацима поче да се удаљава од улаза у Фабрику упутивши се ка железничкој станици. Ходао је петнаестак минута као у трансу а када је стигао уђе право у станични тоалет који је био реновиран, као и цела железничка станица, а све у склопу ревитализације железница Апсурдије. У тесној али чистој кабини, скину пелене и баци их у већ препуну корпу за папир. Са њима, као да спаде и неки терет који је невољно носио. Већ се осећао боље али то варљиво осећање не поколеба га у реали-

зацији већ раније донете одлуке. Одлучно стаде на реновирани плато станичног перона, погледа упртог у правцу одакле је, полако али сигурно, наилазио путнички воз. Његова црвена и блистава композиција чинила се нестварно у овом прохладном јутру, појачана чињеницом да овом пругом већ дуго није прошао ни један воз,осим теретног, који би се лењо вукао похабаним шинама. Грађанин К. дискретно се помери ка улазу у станицу, мало даље од осталих путника и проценивши брзину воза и свој положај, баци се на реновирану пругу. Кроз главу му пролете сцена Ане Карењине, што му изазва благи осећај постиђености. Ипак, док је летео према трачницама и крајичком ока гледао обрис надолазеће композиције, кроз главу му пролете мисао да ће бити први који се бацио под воз на реновираној деоници пруге. Осети се поносно, без обзира на апсурдност ситуације, а тада, неочекивано, зачу шкрипу кочница и звук ударца своје главе о шљунак, просут између бетонских прагова. Уместо да га тај ударац онесвести, одједном постаде свестан свог апсурда и баналности ситуације у којој се нашао. Лежао је на шинама, из ране на глави текла му је крв, а унезверени возовођа драо се на њега: „Хвала Богу што нисам ишао брзо! Будало једна, мени си нашао да поквариш први радни дан са новим возом,на новом колосеку... срам те било, ђубре завидно!“

После неколико минута, патрола Народне милиције одвезла је грађанина К. у Хитну помоћ, где му је рана санирана, а затим код судије за прекршаје, који му је по хитном поступку одрезао 30 дана затвора због изазивања опште опасности и угрожавања туђих живота својим неодговорним понашањем.

Грађанин К. схватио је озбиљност ситуације и одрекао се права на жалбу, те је хитно упућен на издржавање казне, у окружни затвор у Ш. Првих неколико дана било му је чудно и тешко, уз осећај срамоте што је завршио у затвору са људима који су били тешки злочинци и вишеструки повратници. Један је имао 15 казни за непрописно паркирање, други су покушавали да региструју аутомобиле којима су одваљене лајсне на вратима, трећи је, опет, организовао детету рођендан на који није позвао све његове другове а најомраженији међу њима, кога су се сви плашили,ударио је свом малолетном сину шамар, јер га је дете случајно закачило бејзбол палицом по глави, док се играло...али та осећања бледела су пред непознатим осећајем који је све више навирао: осећај олакшања и

неке сигурности,који га је у потпуности преплавио а чији је узрок вероватно била загрејана затворска ћелија, чиста постељина на кревету и оброк који му је сервиран у затворској мензи. Није могао да верује да га преплављује осећај задовољства, сматрао је то последицом повреде главе. Онда је, после 15 дана, престао да анализира свој положај и препустио се затворским данима. Негде двадесетог дана, затворски чувар уручио му је службену коверту Великог извршитеља, Немилосрдног Милојка. Прочитао је судско решење да му је одређено извршење на гарсоњери и стварима у њој и закључак којим се обавештава да му је брава на стану промењена и да му се забрањује располагање станом и пописаним стварима. Уз службени коверат, угледа и коверат америчке поште који је затечен у гарсоњери, гурнут испод врата, приликом уласка у стан извршитеља. Писао му је другар његовог сина, јавља му да му је син ухапшен због поседовања наркотика а да му је унук у Служби социјалне заштите Лас Вегаса, јер не могу да му нађу мајку, која је нестала још пре годину дана. Било би добро, пише, да прода гарсоњеру и да пошаље својима, да се извуку из ове ситуације. Грађанин К. згужва обе коверте, сави цигару од лошег дувана и лагано је испуши, те позва чувара Драгорада и рече му да жели до тоалета. Драгорад га невољно поведе, појачавајући музику на транзистору који је држао у руци. Грађанин К. уђе у кабину без врата и погледа кроз мали прозор затворског тоалета. Драгорад је шетао ходником и сад је већ био на другом крају. Грађанин К. из поставе затворске блузе извади пертле које је успео да сачува приликом пријема на издржавање казне. Биле су од зимских ципела, јаке и дугачке. Направи импровизовану омчу и попевши се на WC шољу, један крај завеза за решетке малог прозора. Стави омчу око врата и склизну са шоље. Док је лагано губио свест више није могао да контролише мисли, које су искриле и летеле око његове главе као Теслине муње...крајичком свести регистровао је задње тактове неке глупе песме коју никад није волео и нејасан глас спикера: „Дајемо прогнозу времена за Апсурдију...“

Последње чега се сећао, био је невероватан осећај слободе и мисао како је све истовремено и лако и апсурдно. Мислио је последњи пут ...како је све гротескно... усне му се развукоше у грч који је личио на осмех. Са таквим изразом касније је и пронађен грађанин К., и док су га скидали, чувар Драгорад просикта: „Па овај нас зајебава!“

Перица Марков

ИЗГНАНСТВО ИЗ РАЈА, ПОСВЕТЕ

ИЗГНАНСТВО ИЗ РАЈА

Мене тада, окити листом
тебе можда свеском
када се будеш играла земљом
зрацима речима и песком.

Ако ли буде празан
попуни његов део
тако ћу бити складан
у теби можда цео.

Па
откачи зарез из списка
где ноћ је дуга, приметно сама
од смеха, јада
и од заборава.

И мене, тада, окити листом
тебе можда свеском
када се будеш играла земљом
зрацима речима и песком.

СРПСКИ СИЗИФ
Ђури Јакшићу

Нико више не брине, не мари
зашто прогонства настањују бића?
И док обмана истину лагаће
множиће се пролазне и трошне ствари.

Донекле само
док је срце разиграно
претпостављам
на тренутак остаће сјај

трачак један део
и један камени случај врха
у целини
што увек враћа Сизифа на дно
јер, нико више не брине, не мари
зашто прогонства настањују бића?
И док обмана истину лагаће
множиће се пролазне и трошне ствари.

Неста ли
неста век?
Умире ли смрт
ил' умире Човек?!

КАЖЕМ НЕКИ ПУТ

Милошу Црњанском

Песмо!
Кажем неки пут
понекад нешто
о томе што сви знају
донекле
па и ја због ове песме
потекле.

Њу не дирај
кажем
суза је оно моја
што ће рећи свима
како живео сам ја
како живела је песма
једно срце у грудима.

Кажем
склони облаке
над мојом душом што узмиче сама
никад више да каже очима сненим
зашто речи одлазе за свитом
тешећи склад за ходом немим.

Кажем
да сам крив

што ћутање ово носим
што дане проводим испод стреје
у врту папира, оловке, ко сив
детаљ из баштице цветне
где осмесима прекривено све је.

И још кажем
речи занесене
да те никад
тако сретну видео нисам
као тог дана вечне таме
и мене
негде међу цвећем, травом
росним бисерима песме
и земљом покривене.

ПОПЛАВА

Стевану Раичковићу

Сетим се да покриће нас
ток песме о води
у доба ко зна ком
и вратити нам таласасто уздарје
у коме живи свет и напуштен
њен дом.

И слова узнесена чилиће
временима прогона кад ступиће
корак за сливање еха
што стражи некад
површином;
а некад виром и дном.

Да сама једра наше барке
уставе крму прамца и ветар када дуне
у недоглед векова, струје.
Грлиће се трава, камен, громови и муње!

И стопити песма после сваког правца
о поплављеној земљи шуме
кад сретнемо једно Лане младе срне
што вири само из овог чамца.

Маријана Љ. Јовановић

ЗАБОРАВ ЈЕ ПОНЕКАД ЛЕКОВИТА СТВАР

Њушкајући га нежно, скоро шапатом, успављивала сам петогодишњег Марка са причом коју је највише волео. Била је то прича о његовом доласку у Дечије село у Сремској Каменици, до момента кад је постао члан наше породице. Свако вече сам понеки зачин у причу додавала, све док не би заспао. Нисам одмах приметила да и моја десетогодишња ћерка, припијена уз довратак врата пажљиво слуша причу као да је први пут чује. У соби је таква тишина била, да су се чуле снежне пахуље како ударају у прозорско стакло, као пољупци за лаку ноћ.

„Био си беба од девет месеци, леп попут анђела. Плава коса ти је извиривала испод небеско плаве штрикане капице. И оделце и пађушкице и ћебенце све је било од исте вунице оштрикано спретном руком твоје баке. Видиш ону најсјајнију звезду на небу, то је твоја бака и сија само за тебе. Био си њена зеница ока, њен дамар, њен понос, њена највећа љубав и највећа брига. Донели су те у великој плетеној корпи, постављеној белом дуњицом, белим везом опшивеном. Видело се одмах, да си потекао из неке добре и фине породице. Поред тебе је била флашица са млеком, дрвени крстић да те чува и крштеница. Наденули су ти и једно од најлепших мушких имена.

Корпу су сместили на улазу Дечијег села у леји са расцветалим нарцисима. Сунце се потрудило да те обасја, угреје и прикаже те у свој својој лепоти. Нарциси су ти завидели на лепоти и сви су се као да су сунцокрети, према теби окренули. Наравно да си одмах од управника примећен и на радост свих удомљен.

Замисли Марко, и ми смо одабрали за одлазак у Дечије село априлски дан. Дочекало нас је минијатурно село као из бајке. Кучице беле са црвеним крововима, урамљене лејама пуних расцветалих нарциса, лала, јоргована и трешања које су попут вила просипале чаробне цветове око себе. Нигде такво лепо цвеће нисам видела. А знаш зашто је цвеће тако лепо било? Неговала су га деца која су му додавала своју душу, тајне, доброту, машту, жеље, понеку сузу и своје осмехе.

Кад смо нас троје стигли са поклонима, које је сестра изабрала и од својих пара купила, тата и ја смо били најпоноснији родитељи. Мораш запамтити за сва времена, да имаш сестру какву ретко ко има, а кад порастеш и постанеш јак, чувај је јер је попут лептира нежна. За твој долазак у нашу породицу она је најзаслужнија.

Заборавила сам Марко да ти испричам како је она дошла до пара. Једне зимске вечери, баш као што је ова чиста и бела, шетала је своју куцу Лару испред ресторана у нашој улици, јер је ту био део улице који је био највише осветљен. Лара ју је довела до згужваних хиљаду марака испуштених на паркингу. Очигледно су власнику испале из џепа, јер новчаника није било. Збуњена и истовремено узбуђена, образа румених од хладноће, у бакиној штриканој капи која јој је спала до разгорачених очију, пружила нам је без речи новчаницу, која је заиста била велика.

Тата и ја смо једногласно одбили да примимо те паре и рекли јој да су њене и да одлучи шта ће са њима. Тихо је отишла у своју собу и дуго је нисмо чули. Када сам ушла у собу да видим зашто се тако осамила, свечаним гласом је изјавила да би она желела од тих пара да купи себи нове ролере, а да би од остатка купила поклоне деци која живе у Дечијем селу. Након те њене изјаве остали смо неми. Грлили смо је нежно, суздржавајући се да не заплачемо гласно. Срца су нам толико одједном порасла, да су постала превелика за наша тела.

Ја сам те Марко одмах међу мноштвом деце спазила. Стајао си некако са стране и уопште се ниси трудио да нам привучеш пажњу. Скоро ме је угушила бујица туге која је грунула право у моје срце из твојих, скоро тегет очију. Као хипнотисана, стајала сам мирно упијајући твоју тугу и лепоту. Заволела сам те у трену и волим те сваки дан све више. Сестру волим наравно више, јер је од тебе пет година старија....“

Нагло сам завршила причу и опет је оставила недовршеном. Поново ме је превртнуо и потопио талас гриже савести. Осећала сам се као да сам у таласима мора из кога једва успевам да испливам. Одједном ми је постало јако хладно, мада је у соби било до мало пре баш пријатно. Била сам срећна што сам у стану сама и не морам да кријем сузе и објашњавам своје емоције укућанима. Овде у Србији или је то случај можда само са мојим породицама, прећутно се сматра да је кич показивати емоције.

Сваки пут ми се исто догоди кад размишљам о Марку. Највише ми прија да маштам како му причам успаванку, како га мазим и волим. Још увек и после двадесет година пребацујем себи што нисам имала снаге да га одмах, без много размишљања доведем кући. Муж и ћерка се не би противили. Знали су колико сам желела да имам више деце и да ћерки испуним жељу да има брата или сестру.

Одлазак у Дечије село, ја сам најтеже поднела. Замало да сам завршила у хитној помоћи због високог притиска. И сада, осећам тугу и грижу савести као стално присутну костобољу са којом сам се сродила. Још увек превртем у мислима све опције које смо данима разматрали супруг и ја, аргументе за и против. Одлука је пала после дуготрајног размишљања и вероватно је била најреалнија, али и најконфорнија за нашу породицу. Уплашила ме је комплексност одлуке и многобројне могуће последице. Страх ме је надвладао. Нисмо променули Маркову судбину. Оставили смо га без породице, а од тога готово да нема ништа горе.

Често се у машти поистовећујем са галебом. Одувек сам волела море, слободу, а више од свега свијање гнезда. Срећом направила сам, најбоље што сам умела, гнездо за једно дете. Ћерка нам је обома све у животу и бојала сам се да би се несвесно и о њу огрешили усвајањем Марка. Можда би била љубоморна, можда мање срећна, мање мажена, али би зато сада када смо овако болесни имала с ким да подели своју бригу и тугу.

Опет сам заронила у свој годинама све активнији вулкан туге. Крајње је време да престанем са преиспитивањем наше одлуке и да себи опростим што сам изневерила Марка. Прошлост се и онако не може изменити, а из искуства знам, да је заборав понекад лековита ствар.

Јасмина Малешевић

ВОЈВОДА МАЛЕШ

Јашем на црном коњу, затим успоравам и застајем на литици.

При сваком покрету оклоп зашкрипи и протутњи у празно. Када подигнем визир образи ми се зарумене, иако моја старост може да се измери дубином кланца који сам раскрчио. Може да се обрачуна и бројем клесова које сам урезао у стену, испод врха Љуб-планине.

Горштаци се додворавају небу и договарају, али их преокрети и мегдани уништавају. Наједном, догоди се да замахну немани, стене се издробе у камење и очас промене земаљски шар.

Око врата носим крст, на плећима титулу.

Када нехајно заклопим очи, јасно угледам будућност и како оно што називамо вечност, неуморно јечи изнад живота и смрти.

Зовем се војвода Малеш.

Једног дана, једна стена ће се породити. Један камен ће се сурвати и зауставити на мом гробу. Дошавши ниоткуда, претвориће се у спомен већ исклесан.

***

С оне друге грбине живота, чим се изађе из шуме налази се тромеђа. Натприродна бића, посебице ова радознала, лако могу да залутају.

Сред пусте травице, на камен села вила да жаром згреје бутине. Спустила је главу да се сакрије од канона, али жељна је сунца. Удубљење на коме седи је потаман. Бујна коса јој мирише на цвеће.

Чим се смркла варљива светлост, покој расуте тишине, прекинула је умилним гласом:

Заиīрала вила на īроīланку
Хаљина јој īрозрачна
Руке су јој беле душице
Дворац, īради на облаку

Окрилиће коње и јелене
Извидаће ране од јунака

Када је отпевала, камен је неприметно задрхтао. Вилинске моћи устрепташе и зањихаше вео прошлости.

– Хууу... – трже је мој потмули вапај.

– Не чујем.

– Мррр... – за нијансу јачи мрмор, дошао је из пупка света.

Око мог гроба, вила је рашчупала траву. Насртљива сила ју је привукла да прислони уво, да се устреми на шумове.

– Под прстима осећам неравнине. Да ли ме разумеш?

– Гррр... – тек сам почео да мрдам гркљан.

– Боље би било да најпре оперем камен.

– Крр... – Крр...

– Да састружем земљу и грумење – прозбори вила и одмаче се неколико корака да боље сагледа подземни свет.

– Хеej... – враћају ми се разговетни узвици.

– Разгрнућу урезе, разгребаћу шарице. Шта кажеш?

– Вило...

– Протераћу угрушке, издуваћу опиљке.

– Суђајо...

– Причекај!

Између бутина, вила стиска негацију времена, чарима затеже груди. Копкају је мисли словоресца, као да су речи спаситељи маште.

Ускоро ће бити кадра да докучи сваки звек који сам у пролазу отклесао.

***

Јашем на црном коњу.

Док се пентрамо беспућем тапшем га по врату, прстима му чешљам гриву којом сам обрисао ране хиљаду пута. Заједно гутамо зној. Заједно испијамо прашњаве сузе.

Потом, нежно стежем балчак искован по мери моје деснице. Низ жљеб сабље потекло је много крви.

Не знам како да се избатргам из празног срца. Сваки пут када се прикрадем огромној стени, повучем узде и скочим.

Избодем је.

Прободем је.

Осакатим је.

Врхом оштрице по њеној утроби клешем немост.

Војводство ми је болно од памтивека. Ко уђе у кућу, сместа пропадне. Немам коме песму да прозборим, да се привијемо уз топлу постељу. За мном чезну само бојна поља. За мном уздишу само пререзани вратови.

Увек када се примакнем огромној стени, затегнем узде и скочим.

Прободем је.

Избодем је.

Распорим је.

Ратници су трговци. Продавци меса и костију. Ратници су купци судбине, тровачи љубави и спокоја.

***

Пред судњи час, снага ме је издала.

Надао сам се да ћу скончати на Љуб-планини, овенчан стеном. Да ће је вукодлаци чувати, да ће чобани издалека распредати о њој.

Липсао сам у подножју, главе разваљене и скршених руку. Коња сам научио да онај ко претекне настави путем. Могао сам да скапам, свиснем и умукнем, нико за мном не би жалио.

– Ко те је покопао, војводо? – проговорила је вила напокон.

– Откотрљао сам се у јарак и тако легао у гроб.

– На твом камену је избио натпис. Да ти рашчитам?

– Ако можеш.

***

Овде лежи војвода
Трован речима
На племенитој земљи
Камен себи изабра
И запис уписа
Куће нису гробови за жиће
Гробови су куће после смрти



Фосил шкољке (brahopodi) пронађен у долини Сврљишког Тимока.

Упознавања

ФРАНЦУСКИ (НЕО)АВАНГАРДНИ ПЕСНИЦИ

Франсис Пикабија (Fransis Picabia)

ЉУЉАШКА

Дадиљо облаче неучтиви
Дошли сте да ми пијете раме
Смешно је
Што отимате стално љубав
Детињих радости
Придодате просјакиње
И пустите ме на миру после ручка на станици
Пословних поскакивања –

ЛАВИРИНТ

Са одлуком се непрестано оклева
Неиспуњена жеља.
Зубац застоја одушевљава одсуство
масне шале.
Ожиљак у ноћи
оскврнави.
Постоји само одрицање
неповерљиво.
Због њега патим
пошто равнодушност познајем
Баналности непрестано укрцане
на себе саме.
Предели заводе очи
наших осећања.

УСТА

Плаветнило слоноваче твога тела
Дворучна љубав
Спаваш ли
Пријатељице моја најдража
Сваке вечери на грудима
Наше љубави.

СВАКОДНЕВНО

Ноћ блиста као стаклено лишће
Разумео сам
Лишће се облацима покрива
Нова авантура
Потпуно нова ноћ
Која се њише попут штаке
Богаља
У кући сам на малим леставама.

СУШТИНА

Обешењаштво пута
И голицање носа вечери задиханог.
Најкориснија лампа
Тутње болесни одсјаји кавеза
Мали крилати мајмун
Лик с кецељом
Тражи своју добро обучену љубавницу
Са блиставом тавом препуном свађе
Како је забавно ићи брзо
Лепршати насупрот галебова
Влажних капљица мноштва зрикаваца
Птице започињу овај сумрак
Који своје чарапе плете
У сенци пужева
У киселом врту
Окрепљујући северац
И звецкајући у високо подигнутој здели
Кокос задовољства како би се скрила
моја гола посрнућа.

АНЕГДОТА

Видите ли, луд сам што умишљам
Како човек сам окретних прстију
Што жели пререзати нити старих мука
Лажне наборе свог мозга узнемиреног
Приче арабескних сећања
Срећан сам што само сам на отвореном мору
По којем се даље иде
Таласима безименим.

БЕЖИЧНА ТЕЛЕГРАФИЈА

Болест ми ослушкује срце
Закопчано дугме ишчилелих радости
Враголасто желим да смркнем се у рукама
Лепе моје маме
Сећање на плаво небо
У којем сам се могао ушушкати
Потребно је потрудити се да се све заборави
Агонија света у вртоглавици
Јунака који се врте у одвратним ратним валцерима
У загонетној атмосфери
И маскирани.

КИСЕОНИК

Девица узнемирених алузија
Опат побегао на Тахити
На којем голубарник од драгог камена
Раздражује ме на пулту с енглеским цигаретама
У мојим рукама колац огроман
Овенчан мувама
Осквrњава трамвај његове мајке
Девојке се опијају коктелом са црвеног паперја
Изнад његових уста.

Франсис Пикабија (1879–1953)



Француски сликар и песник. Дадаист пре дадаизма, једнако као и надреалист пре надреализма. Песнички деловао у Њујорку, Барселони, Паризу, Швајцарској. Издавао је авангардни часопис *391*, најпре у Барселони, а потом, од 1925. у Њујорку, као и часопис *Канибал*. Књиге песама: *Педесет два отледала* (1917*), Острвце за провод у покрајини голаћа* (1918), *Платонске јасле* (1918*), Песме и цртежи девојке рођене без мајке* (1918), *Атлета посмртних свечаности* (1918), *Мисли без језика* (1919), *Поезија Рон-Рона* (1919), *Јединствени евнух* (1920), *Исус Христ хоштаплер* (1920). Написао је сценарио за филм *Између чинова (1924)* Рене Клера.

Бенжамен Пере (Benjamin Pèret)

БЕСМРТНА БОЛЕСТ (1924)

1
На брежуљку надахнутом само насликаним уснама
отварају се беле очи на празничној светлости
а дисање ће умрети природном смрћу
Изгледаће као да је једна рука
положена на другу заливајући обронак
и како људи вичу
Са Божјег неба падале су чудне речи
Одлазимо сада у кућу алги
у којој ћемо видети ствари сенкама прекривене
приближавати се попут злочинаца
да би се згромио сутрашњи путник
о моја пријатељице драги мој страху

2
Где је он
Међу поклекнулим звездама
или непознатим минералима
који пламте у венчићима кобног цвећа
Да сам сањао одговорити бих могао
Спушта се низ кљун голубице
или боље
Пење се снежним степеницама који воде ка чежњивим стенама
великим благонаклоним степеницама
где живе песници од каучука

3
Прст у води
певачи воле певати
личе на увели цвет
Цвет увео СРЦЕ вољено
вели други
Али ти угљена прашино
вољена ниси
и ка сунцу полећеш
Растемо уз буку удараца пијука
Шта се на земљи ради
Мучење отпочиње проласком младе девојке међу наранџама
она пролази крај свих нас
удишући ваздух пуним плућима и плачући
пошто треба плакати незадрживо
Плачу девојке међу наранџама
упознаћеш љубав ужади обешеног
упознаћеш љубав и миловање перјем

4
Трчати по зиду попут слепца
и певати у ухо богова
ево мојих данашњих жеља
Али ветар ће бића отерати из њиховог природног стања
пре него што прођем улицом са засађеним умирућим људима
које би слани дах оживео
а крик пауна усмртио.
Прођем ли они ће заувек остати умирући

то је стога што је потребно да свечано прођем пред њима
са својом сенком
Не деси ли се то најбољи део мене самог
биће само непојмљив уздах
неке животиње коју сам сањао када бејах млад.

5
Покажите ми научника заљубљеног у киклопкињу
којег ћу учинити себи равним
Тада наступити може доба отменог цвећа
родољубивих скелета
или неважних катастрофа
брига ме за то
Отићи ћу до пирамида
које су само огрлице мученика
предодређене да нестану заједно са својим власницима
а сећање на њих је смешно
и играћу пред тим чувеним пирамидама
све док оне не нестану

6
Реч је о киши која кваси и најнепокорније кости
Кишу костију дочекаће једног дана уши ноћи
и знаће се тако како се спрема промена вођа
одлазак њихов на крилима чудовишта са кварцним очима
која плачу пред излазећим сунцем
Узлетеће ватрене рибе
ка јесењој равнодневици
и заустављаће се у свим градовима очараним мноштвом
ученика
бесконачним разломцима
и погледима жена што обухватају набујале реке

Тражим да небо оде заједно са облацима
пре него што постанем прави слабоумник

Бенжамен Пере (1899–1959)



Песник, прозаист, есејист, филмски сценарист, антологичар. Бретона је упознао 1920. године и до краја свог живота, по тврђењу Венсан Жила, остао једини веран вођи надреализма. Учествовао је у многим дадаистичким и свим надреалистичким акцијама. Сматран је за „најбржег надреалистичког песника необуздане имагинације“. Боравио је у Бразилу од 1929. до 1931. Учествовао у шпанском грађанском рату. Био је у Мексику од 1942. до 1948.

Песничке књиге: *Путник на прекоокеанском броду* (1921) *152 пословице прилагођене укусу* (у сарадњи с Пол Елијаром, 1925), *Спаваши, спаваши на камењу* (1927), *Велика Игра* (1928, 1969), *Иза сноповa* (1934), *Ја племенити* (1936), *Не једем овај хлеб* (1936, 2010), *Средишња Ватра* (1947*), Мексички ваздух* (1952), *Целокупна дела I–VII* (1969–1995).

Пјер Гарније (Pierre Garnier)

ДИКТАТОРИ НЕ ВОЛЕ ПТИЦЕ…

диктатори не воле птице.
ни њихове тајанствене сеобе
све њихове крикове
касније пронађене – ослабљене
у речима.
врабац придржан за свој трн.
ласта лети све до краја свог имена.
цариħ
море
у трајности острва.
гавран:
његов канцеларијски језик.

ПТИЦА СЕ КЛИЗА…

птица се клиза
изван себе саме
спуштајући се
најниже
дижући се горе – губећи се потом
у ваздуху који беше
који јесте,
који биће
сасвим свијен.
њено гнездо откуцава.
Потом зеба утврђује
реч
њено гнездо откуцава.
Потом зеба утврђује
реч „звезда“.
Језик галебова –
књижевност
полу-написана.
Песма грмуше:
већ обронци

СУВИ РЕЉЕФ МРТВЕ ПТИЦЕ…

суви рељеф мртве птице:
скоро прећа.
пред царићем Смрт
нека планина
коју жели прећи претварајући се у зрак.
ова сеница се
жели приљубити уз храст
који је био ту сто година.
шаховска игра вивака на пољима
једва покретних:
када црв то шапне,
када звезда то каже.
зими шева последње узме
пшенично зрно
У пролеће жито ниче из шеве.

ГЛАВА КОЛИБРИЈА…

глава колибрија
испуњена атомом бесконачја.
слушам песму зебе.
Потом нас двоје уђутимо:
шта слушамо зеба и ја
вековима?
славуј ноћу пева.
Песму коју је он у тишини слушао свакога дана
такође су и звезде слушале.
својом песмом кос ништа не разјашњава:
попут песника
он загонета
славуј додирима црта
зору пре зоре

Пјер Гарније (1928–2014)



Француски песник, прозаик, критичар и преводилац. Студирао у Француској и Немачкој. Вођа спацијалне поезије, авангардног правца унутар савремене, посебно визуелне поезије. *Спацијализам* је интернационална поезија која, осим у Француској, има своје огранке у САД, Немачкој и Јапану. Велики број песама написао је заједно са својом женом Илзом. У Француској су одржана три колоквијума о његовом књижевном раду (последњи је био постхумни).

Објавио је више од сто књига. Писао је и на пикарду, старом романском језику који се и данас употребљава у одређеним деловима Француске. Преведене песме узете су из збирке *Ornithopoésie* (1986).

Превео с француског
Душан Стојковић

ШПАНСКИ САВРЕМЕНИ ПЕСНИЦИ

Франциско Бринес (Fransisko Brines)

СИНОНИМИ

Изван светлости је сенка
а иза сенке неће бити светлости
ни сенке. Ни звукова, ни тишине.
Назови га вечност, или Бог, или пакао.
Или га не зови никако.
Као да се ништа није догодило.

СЛОМЉЕНА ЧАША

Понекад се душа сломи
као чаша,
и пре него што пукне
и умре (јер ствари
умиру такође),
напуни је водом
и пиј,
хоћу рећи остави
речи истрошене, добро умивене,
на сломљеном дну
своје душе
и нека певају, ако могу.

ПОНОВНИ СУСРЕТ

Изашао сам из кола
и мирис цвета наранце, који сам заборавио,
обузима ме нежно, опојно.
Вратио сам се у Елку
и трчим,
не знам у којој сам години,
а из куће су изашли моји родитељи
са рукама раширеним,
љубе ме,

смешим им се,
гледају ме
- и мртви су -,
и поново их љубим.

РАЗГОВОР СА ПРИЈАТЕЉЕМ

Запалиле су ми се груди, попут пећи
Због бола твојих речи
А такође и мојих.
О свету је било речи, док се са неба
Сливао мир његов у наше очи.
Има момената када човека боли
Волети, мислити, гледати, живим се осећати,
И зна да је на земљи случајно
Сам, на њој бескорисно.
Као да се о нечем туђем ради
О нама смо причали
И били смо нестварни, попут сени.

Са мало вере, са уверењима срушеним
Са једним деблом у морској плими,
Са свом надом која се утапа
Јер она не долази до нашег брода,
Само смо милосрђем могли бити искупљени
Од наше болести битисања.
Гледали смо улицу, окружени
Светлошћу, временом, речима, људима.

С КИМ ЋУ ВОДИТИ ЉУБАВ

У овој чаши џина испијам
зазидане минуте ноћи,
јаловост музике, и киселу
жудњу пути. Једино постоји,
тамо где лед недостаје, кристално
пиће и страх од усамљености.
Ове ноћи плаћеног друштва
неће бити, ни гестова привидне
топлине у млакој жељи. Далеко

је данас моја кућа, до ње ћу доћи
у опустелој јутарњој светлости,
обнажићу своје тело, и у сенци
ћу са стерилним временом лежати.

Враћа се час срећни. И нема баш ничега
осим светлости која пада на град
пре одласка вечери,
у кући тишина и, без прошлости
али и без будућности, ја.
Моје месо, које је живело у времену
и зна га у пепелу, још увек није горело
да потроши сопствени пепео,
и у миру сам са свим што заборављам
и забораву захвалан.
У миру такође са свим што сам волео
и што волим заборављено.

Вратио се час срећни.
Нека макар уплови
у обасјану луку ноћи.

У РАЂАМА ЉУБАВИ

Реши ноћ парама
постеља се тако плаћа.
Али оно за шта би толико дао
(или би можда дао мало):
обећање неба (оно вечно)
или овај коначни живот (опсено),
за љубав би готово све дао.
Али ако видиш да долази, чекај је охоло,
јер си дар који ти долази заслужио.
Не супротстављај се грубошћу ако куца
пред затвореним вратима. Не веруј
лепоти дрхтавог младића,
и својим погледом његов преиспитај;
помози дуго стицаном искуству
да дотакне душу. Ако знаш нешто,
у тим ће ти се часовима указати.
Можда ћеш се са оним кога чекаш растати,

и усамљенији остати.
Али љубав не плаћај парама,
не проси оно што ти припада.

ПОВОД ЉУБАВИ

Када су ме питали за повод моје љубави
никада нисам одговорио: њену велику лепоту
већ сте упознали.
(А могуће је ипак да има много лепших лица.)
Нити сам описивао истинске квалитете духа
њенога,
који ми је кроз своје навике увек показивала,
или спремност на ћутање или на осмехе
у складу са захтевима моје тајне.
Била су то обележја душе, о којима ништа нисам рекао.
(А требало би да додам да сам надмоћније душе упознао).

Истину моје љубави знам сада:
њено присуство побеђивало је несавршеност човека,
јер, сурово је мислити
да у нама нема слагања тела
са душама,
па онда тела заслепљују милост духа,
његову јасноћу, болни цвет искуства,
саму доброту.
Важни догађаји које никада не откријемо,
или откријемо прекасно.
Измишљају тела, понекад, бесну врелину,
покретну светлост, дубоку свежину;
и бол нам открива ту одбојну обману.

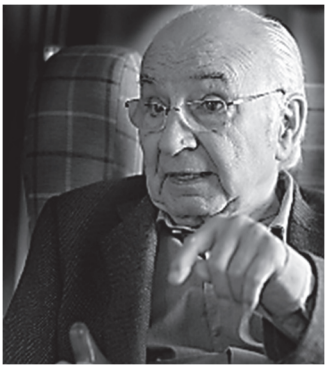
Истину моје љубави спознајте сада:
материја и дах сјединили су се у њеном животу
као светлост која позира у огледалу
(била је мала светлост, минијатурно огледало);
била је игром случаја савршено уметничко дело.
Једно складно биће расло је заједно са мном,
и мој је неред смиривало.
Њено ограничено савршенство сам волео.

СВЕДОК

Светлост,
Још увек не сенка.
А у мрклом мраку обитавам
(Светлост је топла,
кад окрзне, целива).
То ми је сва жеља; спознаја да јесам,
још увек ме има.
Пре него што све буде
као пре постанка.

Слепило је наша есенција,
и оно што га негира је мистерија
без значења.
Ко нам у свест ставља
непознаницу Бога?
Он је Пријатељ и Непријатељ.
Име додељено за незнање.
Његов замах крилом нас брише.
Ништа сам био.
Свог сведока, читаоче, у твоје сам руке предао.

Франциско Бринес (1932–2021)



Франсиско Бринес (Валенсија) шпански је песник. Дипломирао је право, романистику и историју. Свој поетски рад комбиновао је са професорским радом на универзитетима у Кембрицу и Оксфорду, где је предавао шпанску књижевност и шпански језик. Припада песничкој „генерацији педесетих”, такозваној „генерацији деце рата”, у којој су такође и песници Хајме Хил де Биједма, Клаудио Родригес, Хосе Агустин Гојтисоло и други.

Бринесову поезију карактерише дубоко елегијски тон. Један је од чланова жирија за награду „Краљица Софија”. Добитника је дефинисао као „великог метафизичког песника”

чија дела, попут „Јесени ружа" (1986), представљају „један од врхунаца" шпанске поезије друге половине XX века.

Новембра 2020. Франсиско Бринес добио је награду за књижевност на шпанском језику „Мигел де Сервантес".

Ђоан Марīариī (Joan Margarit)

АУТОПОРТРЕТ СА МОРЕМ

Онај ћутљиви дечак. Игра се сам.
Одолева иза ових очију старца,
отпоран је на брутални напад поднева,
слушајући збркане стихове мора
и узвик голих и зарђалих тела
док улазе у провидну и хладну воду
камените плаже. Постиђен трчи
из једног у друго скровиште из прича.
Спавај у мени, беспомоћни створе:
спавај у мени, једне ноћи Краљева,
где у тишини лете метле,
а вукови су у снегу оставили своје трагове.
Напољу блиста небо пуно кајсија,
а плаво море модро од шљива
разбија се на црним ножевима стена.
Лето хладног алкохола у очима
чини да свој живот осећам
као тамно и златно месо неке воћке
која трули око коштице сећања.
У мени се сакриј, беспомоћни створе.
У мени се заштити од окрутне јасноће.
Рецитуј легенду која говори о сивом дечаку
и о бедном бициклу
који је возио тужни бициклиста из предграђа.
Тражи те и близу је. Наовамо окреће педале.

НОЋНИ САТИ

Док лежим са тобом, чујем возове како пролазе,
а по мом челу њихова се упаљена светла укрштају
и плиш ове ноћи пресецају.
Сваког трена црвена светлост ме у тишини напушта,
белешка на пентаграму од каблова и тамних и светлих
колосека.
Док лежим са тобом, чујем како се уз тужну буку удаљавају.
Можда сам погрешио што се нисам у један од њих попео.
Можда ће последњи погодак бити – тебе загрлити –
и пустити да прођу ноћни возови.

DE SENECTUTE

Љубав младих не размишља о забораву.
Будућност заповеда, иако светли сама,
на дну мозга као барица.
Бол успоставља ред, звучи као упозорење:
то је сирена тегљача
који нас вуче док не изађемо из луке.
Скупо се плаћају покушаји
да се бол уништи, јер се такође
и љубав тамо налази.
Интелигенција је све то спасити.
Нека наше будне очи сијају
том блиставом бескорисности.
Не бисмо могли никада, без бола,
тако волети.

(Песма објављена 16. 7. 2020. на насловној страни шпанског дневног листа *El Periódico* у спомен на жртве COVID-а -19)

НОЋНА ПРИЧА

На празном тргу пада киша.
Само је један такси на станици.
Угашен је мотор,
у колима је много ледено.
Отварају се врата и улази путник

нерасположен, уморан, са мокром одећом.
Даје му неку адресу.
Када је прошао на црвено, изгрди га.
Таксиста се окреће и промрмља:
Мој син је умро пре недељу дана.
Путник зањути и утоне у седиште.
Касно ноћу, улази у такси
група која је у проводу, и он им каже:
Мој син је умро пре недељу дана.
Сви морамо умрети, одговарају,
између шала и грохотног смеха.
Када је завршио с послом, у гаражи,
прилази радијској кабини:
Мој син је умро пре недељу дана.
Жена, очију поцрвенелих од умора,
одговара му са да док опслужује
гласове који се мешају са буком
коју производи станица.

Ово је, заправо, Чеховљева прича.
У њој пада снег, не киша,
а кола су кочија са једним старим
коњем.
Знам да таксиста неће моћи да спава.
А смрт? Да ли се налази у песници
коју живот увис подиже, или је она сама песница
и ми затворени у њој?
У Чеховљевој причи, кочијаш
има свог коња коме може да исприча да му је син мртав.
Одједном,
осећам да се све налази у мени самом,
да се страх већ леди,
и палим ватру, и сви осећамо
њену топлоту,
таксиста, кочијаш, ти који ме сада
читаш,
ја, моји мртви и Чехов, сви заједно гледамо
како живот пада у самоћу, као снег.
Неки ноћни воз промиче, лакиран у ружичасто,
кроз поља маслина у зору.
Овде завршавам, уморан, поспан
и чудновато срећан, ову песму.

НЕ БАЦАЈ ЉУБАВНА ПИСМА

Не бацај љубавна писма
Она те неће напустити.
Време ће проћи, жеља ће избледети
-ова стрела од сенке-
и сензуална лица, лепа и
паметна,
сакриће се у теби, у дну неког огледала.
Сручиће се године. Књиге ће те уморити.
Опадаћеш још више
и поезију ћеш, чак, изгубити.
Звук града у стаклима
постаће твоја једина музика,
а љубавна писма која си брижно
чувао
биће твоје последње штиво.

СЛОБОДА

То је сврха нашег живота,
рекосмо, студенти сањари.
Сврха стараца, нијансирамо сада,
њихова једина и сумњичава нада.
Слобода је необично путовање.
То су кориде са столицама
у песку на првим изборима.
Опасност која нас, рано ујутру,
вреба у метроу,
новине на крају радног дана.
Слобода је водити љубав у парковима.
Зора уочи генералног штрајка.
Умрети слободан. Грчко-персијски ратови.
Речи Република и Грађански.
Краљ који возом у изгнанство одлази.
Слобода је књижара.
Ићи без докумената.
Забрањене песме.
Један облик љубави, слобода.

РАКЕЛ

Научили су те да све радиш добро.
Док си се играла, послушна, навикавала си се
на сигурна места која би те врло брзо
изневеравала, јер је ред исто толико опасан
као и неред.
Затворене собе једне девојчице,
промаје, ударци вратима у кући
у којој нема никога.
Долазиш издалека
са својим стидљивим осмехом,
из једног мирног црно-белог света
са твојом мајком и пећи на угаљ
у галерији са врло танким стаклима
кроз која се искрадала топлина
једног времена, ка хладноћи
плавог неба једног дворишта у кварту.
Навикавала си се да не верујеш у себе.
Да не знаш шта си лоше учинила
да се сада врати са псовкама које ниси изговарала
и изразима омаловажавања који никада
нису били твоји.
Јер си умела да волиш, али колико је
само смрти живот донео до твојих очију.
Данас опет приказују црно-бели снимак
стидљиве нежности оне добре девојчице
која је научила тако добро да ради све ствари
и тако спасила,
после толико година, нашу љубав.

ПОТРЕСНА РАВНОДУШНОСТ

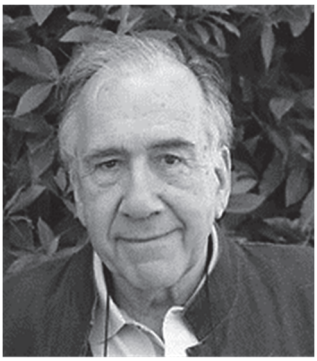
Мислио сам да још увек има
времена да разумем дубоки разлог
престанка свог постојања. То сам поредио
са равнодушношћу, са заборавом,
са најдубљим сном,
мислећи на оне куће где смо некада живели
и којима се никада нисмо вратили.
Мислио сам да сам почео да схватам,

да се енигме ослобађам.
Али био сам далеко од тога да спознам
да се ја не ослобађам. Смрт ме ослобађа,
дозвољава, равнодушна,
да до мене допре некаква истина.
Необјашњиво, ово ме је потресло.

ИДЕНТИТЕТ

Шта чинити са речима на крају?
Могу само трагати, како бих спознао шта сам,
у детињству и сада у старости:
баш тамо ноћ је хладна и јасна
попут логичког принципа. Остатак мог живота
обична је конфузија због свега онога
што нисам разумео никада:
досадне сексуалне недоумице
и бескорисне муње
интелигенције. Морам да живим
са тугом и срећом,
сусеткама неумољивим.
Ближи се последња истина, болна и
једноставна.
Као возови који су ме, у детињству,
док сам се играо на перону, додиривали у пролазу.

Ђоан Марīаритī (1938–2021)



Ђоан Маргарит (Санауха, Каталонија) песник и архитекта, редовни професор Архитектонског факултета у Барселони. Архитекта по професији, са тридесетак објављених књига од краја седамдесетих, један је од најчитанијих песника на каталонском језику.

Поетски опус Ђоана Маргарита, без сумње, заузима еминентно место у каталонској савременој поезији. Највећи део свог опуса превео је на шпански језик. Ње-

гова дела преведена су на немачки, баскијски, хебрејски, енглески, португалски и руски.

Добитник је награде за књижевност на шпанском језику „Мигел де Сервантес" за 2019. годину.

Луис Гарсија Монтеро (Luis García Montero)

МЕСТО ЗЛОЧИНА

Изван сенке
одају те очи,
и откривам те глатку,
као развучену мапу
од зачудности и жеље.
Сматрај се мртвом,
љубави,
ово је пљачка.
Твоје усне или живот.

ИАКО ТИ ТО НЕ ЗНАШ

Као светлост из сна
која у свету не зрачи али постоји,
тако сам живео ја
и обасјавао
тај теби непознат део,
живот који си водила док сам о теби
размишљао...

И иако ти то не знаш, ја сам те видео
да без противљења на врата улазиш,
пепељару ми тражиш, књиге прелиставаш,
на жељу мојих усана одговараш
својим уснама од вискија,
моје кораке до спаваће собе следиш.

И причали смо такође
у кревету, без журбе, многих поподнева,

овом кревету љубави који не познајеш,
истом који постане
хладан чим одеш.

Иако ти то не знаш, замишљао сам да си са мном,
хиљаде пројеката смо направили, шетали
по свим градовима које волиш,
сећали се песама, изабрали
одбијања,
и обоје се учили суживоту
између стварности и промишљања.

Шпијунирана у сенци твог распореда
или, на моје изненађење, у ноћи неког бара.
Тако сам живео ја,
као светлост из сна
коју не памтиш када се пробудиш.

ОДСУСТВО ЈЕ ЈЕДАН ОБЛИК ЗИМЕ

Као тело човека оборено у снег,
оном истом зимом која леди песме
док на радију у неким колима
пада вече,
као телеграми, као рањени глас
што се сусреће са ноћним телефонима
баш као што се светионик сусреће
са меланхолијом усидрених бродова,
као сумње и извесности,
као моја силуета на прозору,
тако ноћ боли,
са том истом зимом када ми
недостајеш ти,
са тим истим снегом који ме је оставио у белом,
пошто све заборављам
ако треба да научим да те се сећам.

(Песма из збирке *Алмудена*, објављене 2015.)

ИСПОВЕСТИ

Чекао сам те.

Даље од зиме, педесет и осме,
од слова без пулса и лета
мог првог писма,
по спорим ходницима и испита,
преко књига, фудбалских
поподнева,
цвета који није желео јастук да постане,
даље од младића који се за месец везао,
испод свега што сам волео,
ја сам те чекао.

Чекам те.

Иза ноћи и улица,
згажених листова
и јавних радова
и реклаказала света,
поврх свега што јесам,
неких ресторана у које не одлазимо више,
журније од времена које ми измиче,
ближе светлости и земљи,
чекам те.

И даље ћу чекати

Као жуте боје јесени,
још увек реч љубави испред тишине,
када се кожа угаси,
љубав се са смрћу загрли
и постану озбиљније наше фотографије,
над понором сећања,
након што ми се сећање у песак претвори,
иза последње лажи,
ја ћу чекати.

Луис Гарсија Монтеро (1958)



Луис Гарсија Монтеро (Гранада) је песник, есејиста, професор шпанске књижевности. Од јула 2018. директор је *Института Сервантес*. Редовни је професор на Универзитету у Гранади.

Представник је поетског правца „нова сентименталност", који се појављује у Андалузији крајем седамдесетих, а у свет поезије улази 1980. са књигом *А сада си већ власник Бруклинског моста*, коју чине песме у прози. За ову књигу добио је награду Гарсија Лорка.

Објављује поезију континуирано до данашњег дана, као и есеје о шпанској књижевности.

Написао је и неколико романа. Почасни је професор *Универзитета Мар де Плата* у Аргентини. Добитник је значајних књижевних награда у Шпанији и Латинској Америци.

Превод са шпанског и белешка
Драгана Вељковић

ИТАЛИЈАНСКИ УКЛЕТИ ПЕСНИЦИ

Ђовани Камерана (Giovani Camerana)

ЦРНА САМОЋА

Црна самоћа црне самоће;
– узвишени сан дубоке мисли;
– вече које је тужно, вечери које плакаће;
– у распуклом свету, свету који тули.

(1885)

Не видети те никада више! Мученишшво је боље…

Не видети те никада више! Мученишшво је боље
Оних што између неба и земље на крст су приковани,
Бољи је у опасном циркусу угриз страшни.
Него не видети те више.

Не видети те никада више! Чуј, у врелини
Неба, пев снова и сјајних
Дана, мириси радости ватрених,
И никад те више не видети!

Не видети те више – испружити руке
према теби, према теби – увек – звати те
именом – преко свих људских граница волим те,
И никад те више не видети!

(1883)

Ако ше нема, на ґробље наликује…

Ако те нема, на гробље наликује
Ово село;
Чари пејзажа је нестало,
Зелене идиле мир одјекује,

Ако те нема;
Ако те нема, понављам мисао
Док у дно чела силази,
А брда, цвеће и облак што пролази,
Све ми је чудно и црн смисао,
Ако те нема.

Ако те нема, ако ти не читам са лица мах
Да знаш да волим те,
Да те немирно сањам и да зовем те,
Да ми одузимаш дах,
Ако те нема;

Ако те нема, обавија ме мрачно
У наручју свом
Ноћна мора Досада, са лицем суморним,
А сати су споре магле тачно,
Ако те нема.

Али ако те нађем, беже летом
Лептира на чистину,
Кућа се смеје, песма иде кроз долину,
Цвркут славуја влада светом,
Када те нађем!

ТОПЛОТНИ ТАЛАС

Време смрти, посмртних покрова
муке и врућина летњих мрачних;
лемура што дрхте пламених
у пространствима поља јалова.

(1904)

Ђовани Камерана (1845–1905)



Италијански песник, ликовни критичар, акварелист и цртач. Завршио је права у Павији и радио као судија у неколико италијанских градова. У Милану је припадао групи *Scapigliatura Lomabarda* (1860–1880) у којој су били и Емилио Прага и Арриго Болт. По повратку у Пијамонте дружио се с најпознатијим сликарима тог времена, посебно Антонијем Фонтанелијем. Био је колекционар слика, цртао и бавио се акварелом. Много је путовао. Холандију је сматрао својом „идеалном светом домовином“. Усред душевне кризе, извршио је самоубиство.

Ђузепе Пиколи (Giuseppe Piccoli)

ОБЛАЦИ СИ…

Облаци си, које дечак
гледа и осмехује се.
Бекство си облака на ливади.

О, светлости…

О, светлости
дневна и ноћна! О странице несазнатљива!
Сто духова означава девет увече.

Планина која малаксава…

Планина која малаксава
под ледом
и под твојим сузама бисерним?
Животиња која бежи
од твога духа беле боје?

У граду мора и месеца
опстаје најтежа јадиковка:
лице које се игра и гледа
и чудно песме ствара.

Кости и кости и предмети и клешта…

Кости и кости и предмети и клешта
да ухвате овај неспокој:
затим дуж степеница оставити
одећу без тела, огољену.

Смртоносна ствар позната као љубав…

Смртоносна ствар позната као љубав
задржава се између кућа ноћу.

Вече долази са затвореним вратима.

На кожи грозница нараста:
твоја кожа је бела и полако дрхти.

Ђузепе Пиколи (1949–1987)



Италијански песник. Рођен је у Верони. Боловао од шизофреније и имао честе менталне кризе. За време једне од њих, напао је родитеље и нанео им тешке повреде с озбиљним последицама. Лечио се у психијатријским болницама. У напуљској је извршио самоубиство.

За живота му је штампана само свешчица стихова *Di certe presenze di tensione* (1981), а неколико месеци после смрти књига *Chiusa poesia della chiusa porta* у Верони.

Превод са италијанског и белешка
Гордана Смуђа

Вредновања

Душан Стојковић

САМОЋА СВЕТЛОСТИ (ДВЕ АНТОЛОГИЈЕ ВЕЛИНКЕ КРСТИЋ)

(Велинка Крстић: ТИ СИ СВЕТЛОСТ МОЈА: антологија молитвене поезије; СЕНКЕ ЋУТАЊА: антологија поезије о самоћи и усамљености, *Пресинī*, Младеновац 2022)

Наша књижевност је током последњих година добила читаву серију најразличитијих антологија. Састављањем ових баве се и позвани и непозвани, и зналци поезије и они који то ни по чему нису. Теме за које се антологичари одлучују најразноврсније су и нипошто нису једнаког ранга. Има их значајних и незаобилазних, али и оних које су сасвим ефемерне и незанимљиве по себи. На страну, што се у антологијама налазе песме за које се никако не може рећи да антологијске јесу. Често се састављачи одлучују да позову/призову песнике, посебно значајније, да песме на одабрану тему саставе. Резултат је – лако се да претпоставити – не ретко, катастрофалан. Иако антологија у суштини не може да се ослободи субјективног приступа онога ко њеном састављању приступа, то никако не значи да су овом потпуно одрешене руке и да он може да у њу (с)трпа квази-песме. Велики број антологија којима нас наши антологичари „бомбардују“ управо су такве. На сву срећу, две о којима пишемо не спадају у такву категорију. Велинка Крстић складала их је – то се веома лако увидети да – веома дуго и стрпљиво, промишљено, и склопила је две потпуно заокружене целине. Књиге које читаоцима могу да понуде много, открију понешто што није било довољно откривено, нагнају их да им се поново, и брзо, врате.

Ове две антологије посвећене су молитвама и усамљености, универзалним темама с којима се сваки човек у свом

животу и те како сусреће. Притом је начин њихове градње различит.

Ти си светлост моја доноси молитвену поезију. Уводна песма јој је „Оченаш“, а епилошка сто четрдесет осми псалам краља Давида. Тако, *Библија* уоквирује књигу. У предговору састављачица антологије молитву одређује као „призивање Господа са вером“, „сусрет човека и Бога“ при којем онај ко се моли налази и „Бога у себи и себе у Богу“. Своју књигу сматра корисном за душу. Не уноси у њу анти-псалме, песме којима се изражава сумња, неверица, чак и препирка с Богом, иако је свесна да и таквих песама има и да би оне могле бити једно „крило“ овакве антологије. У напоменама је прибележила како су тематска мерила „пратила“ и естетска. Друга су условила да, када је о неколиким ауторима реч, изабере уместо песама прозу коју она одређује као песме у прози. То је случај са остварењима краља Соломона, Василија Великог, Светог Аугустина, Стефана Првовенчаног, Светог Саве, Доментијана, Василија Розанова, Сергеја Булгакова и, посебно, Исидоре Секулић и Николаја Велимировића. Исидора Секулић са четири „Молитве у Топчидерској цркви“ и Николај Велимировић са пет „Молитви на језеру“ (24, 29, 30, 31. и 42) су међу писцима који су заступљени са највише прилога. Друштво им праве унети краљ Давид, Пјер Корнеј, Џон Милтон, Жан Расин, Јохан Волфганг Гете, Јован Дучић, Рајнер Марија Рилке, Алојз Градник и Драгомир Брајковић са по три песме, Десанка Максимовић са четири и Микеланђело Буонароти који је са шест сонета (LXIII, LXXI, LXXII, LXXIII, LXXIV и LXXVII) најприсутнији песник у цветнику. Једна песма у прози, „Вечерња молитва“ Десанке Максимовић такође је у антологији. Од Иве Андрића нису изабране песме у прози из раних *Немира* и *Ex Ponta*, већ два фрагмента из позних *Знакова поред пута*. У антологију су унети и делови поема, епова, драма: Дантеовог *Чистилишта*, Гундулићевих *Суза сина разметнога*, *Фауста* Гетеовог, *Девице Орлеанске* Фридриха Шилера, *Луче микрокозме* Петра Петровића Његоша, *Стене* Томаса Стернс Елиота. У њој су и одломци из „Оде треће – Magnificat“ Пола Клодела и „Трећег канона“ Ивана В. Лалића.

Песници су хронолошки поређани. Антологичарка се при избору песама служила *Библијом*, антологијама и збиркама или изабраним песмама појединих песника. Антологије из којих је узимала песме су: *Поезија векова* Трифуна Ђукића, *Приону душа моја: молитве Светога Саве: молитве Светоме*

Сави Јована Пејчића, *Стара поезија* Петра Милосављевића, *Старо српско песништво* Ђорђа Сп. Радојичића, *Антологија француске поезије од 1400 до 1800.* Коље Мићевића, *Књига француског сонета* истог антологичара, *Златна књига шпанољске поезије од XII до XX столећа* Николе Милићевића, *Антологија српског песништва* Миодрага Павловића, *Антологија руске поезије XVII до XX века* Александра Петрова, *Пет векова пољске поезије* Момчила Јокића, *Са врхова светске лирике* Бранимира Живојиновића, *Антологија свјетске лирике* Славка Јежића, *Песништво европског романтизма* Миодрага Павловића, *Антологија словеначке поезије* Јожета Кастелица, Драга Шеге и Ценета Випотника, *Антологија експресионистичке лирике* Срдана Богосављевића, *Антологија Озарења* Милутина Луја Данојлића, *Југословенска лирика између два светска рата* и *Из цвета си ме у плод претворио: југословенска лирика између два рата* Христа Георгијевског, *Антологија савремене грчке поезије* Ксеније Марицки Гаћански, *Међу својима: српска поезија XX века настајала у избеглиштву, изгнанству и расејању* Драгомира Брајковића, *Хрватски пјесници између два свјетска рата* Влатка Павлетића, *Антологија словачке поезије XX века* Франтишека Липке, *Песници распете Русије: цветник руске богоотражитељске поезије* Владимира Димитријевића, *Антологија новије српске поезије* Гојка Божовића, *Светска духовна лирика* Владете Р. Кошутића, *Духовница: српско православно песништво* Раше Перића и Љубише Ђидића, *Осам векова светосавског песништва* Ненада Ступара.

На столу Велинке Крстић нису се нашле следеће антологије: *Говор праха: антологија духовне поезије* Звонимира Костића Паланског, *Српско религиозно песништво двадесетог века* Павла Зорића, *Од Растка до Растка: антологија српског метафизичког песништва* Радомира Батурана, *Богоотражитељи: избор српске поезије надахнуте хришћанством* Драгомира Брајковића, *Пред дверима: српска молитвена поезија* Верољуба Вукашиновића, *Светлост узнесења: антологија светске и српске духовне поезије* Димитрија Миленковића и *Антологија српске поезије о Христу* Ранка Рисојевића.

Могуће да је то условило да у њеној антологији не буду песме „Мољење Господу Исусу Христу“ и „Молитва кнезу Лазару“ монахиње Јефимије, „Молитва за миран пут у вечни живот“ Гаврила Стефановића Венцловића, „Молитва Богу“ и „Покајна молитва“ Николаја Велимировића, „Молитва“ Милутина Бојића, „Хиландарска молитва“ Матеје Матејића,

„Господе, услиши“ Миодрага Павловића, „Као молитва“ и „Шапат Јована Дамаскина“ Ивана В. Лалића, „Молитва“ Владимира В. Предића, „Славска молитва“ Добрице Ерића, „Светом Јоаникију Девичком“ Љубомира Симовића, „Молитва“ Слободана Ракитића, „Молитва“ Душана Вукајловића, „Молитва за смирење у Господу“ Новице Тадића, „Молитва“ Андреја Јелића Мариокова, „Молитва“ Ранка Радовића, „Молитва“ Драгана Лакићевића, „Молитва уочи поста“ Верољуба Вукашиновића, као ни песме Милосава Тешића.

Заступљени су, поред српских песника, и они који су из следећих земаља: антички Рим, Мађарска, Грчка, Израел, Ирак, Кореја, Јерменија, Русија, Румунија, Аустрија, Немачка, Француска, Шпанија, Италија, Енглеска, Пољска, Словачка, Чешка, Словенија, Хрватска, Црна Гора. Упадљиво је одсуство америчких, скандинавских, јапанских и кинеских аутора.

Међу четрдесетак преводилаца доминирају Коља Мићевић, Бранимир Живојиновић и Владета Р. Кошутић.

Посебну моју пажњу привукла је експресионистичка песма „Саваот“ Елзе Ласкер-Шилер коју цитирам из цела:

Боже, волим те у твом руху од ружа
Када из вртова ступаш, Саваоте.
О ти Боже – младићу,
Песниче,
Самотна мирисе твоје отпијам.

Прва моја цват жудела је тебе,
Стоги дођи најзад
Ти слатки Боже
Боже друже из детињства,
Чежња моја растапа капије твоје злато.

Свакако и једна од најбољих песама свеколике лирике – „Јесењи дан“ Рајнера Марије Рилкеа. Једнако, и осмерачка „Impromptus“ незаслужено полузаборављене Данице Марковић и, најдужа у антологији, дводелна, „Молитва за моју увалу“ Анте Цетинеа. Без сваке сумње, две ванредне песме енглеског песника Џерарда Менли Хопкинса „Шарена лепота“ и „Божја величина“.

Уколико би неко затражио да издвојим стих који би могао да послужи и као мото ове књиге, одлучио бих се за: „За живот и смрт – хвала, Господе!...“ Димитрија Мерешковског.

Друга антологија Велинке Крстић, *Сенке ћутања: антологија поезије о самоћи и усамљености*, битно се разликује од прве о којој смо већ писали. Најпре, и највише, по томе што песници нису ређани хронолошки већ је она замишљена као архитектонски складана књига, сасвим налик на једну од најчувенијих антологија коју уопште имамо – ону Богдана Поповића. Исто су урадили и у *Антологији најновије лирике* (бирао је само песме које су се појавиле у часопису *Мисао* који је он уређивао) Сима Пандуровић и у *Антологији послератне лирике*, Ђуро Гавела који је, сасвим неуспешно, покушао да понуди *наставак* Поповићеве антологије.

Има уводну – „Децембарска ноћ“ Алфреда де Мисеа и завршну песму – „Побратимство лица у свемиру“ Тина Ујевића. Песме су груписане у шест циклуса: „Неречи“, „Без тебе“, „Тако је добро бити сам“, „Глас издалека“, „Одвојен вал од мора“ и „Понор горких ћутања“. У првом су оне које певају о издвојености човека лишеног друштва (као резултат исте јављају се немир, туга, патња, бол, страх од старости, од смрти, али и од живота и тишини која (о)влада људима због тога), у другом су песме о самоћи са љубавним мотивима, у трећем песме које самоћу и уживање у њој славе, у четвртом песме о споју душе с оностраним, у петом су оне у којима метафорика, сноп асоцијација и симболика указују на повезаност људске усамљености са оном других бића и саме природе, а у последњем, градативно највишем, пева се о човековој усамљености и када се, надвијен над *понором ћутања* или у њему самом, налази међу људима. Последњи циклус тако задобија и несумњиву метафизичку димензију. Антологија, никакве сумње нема, ништа случају не препушта. Она јесте *читалачко* животно дело оне која ју је „склопила“.

У предговору Велинка Крстић наводи прегршт гнома о самоћи и усамљености, међу којима издвајамо мисао Мишела де Монтења по којој је сношљивије увек (и заувек) бити сам него не моћи никада такав бити.

И у овој антологији коришћене су неколике које су послужиле као изворник за претходну: *Поезија векова* Трифуна Ђукића, *Антологија француске поезије од 1400 до 1800*. Коље Мићевића, *Књига француских сонета* истог антологичара, *Антологија руске поезије XVII до XX века* Александра Петрова, *Песништво европског романтизма* Миодрага Павловића, *Антологија Озарења* Милутина Луја Данојлића, *Антологија савремене грчке поезије* Ксеније Марицки Гаћански, *Међу својима:*

српска поезија XX века настајала у избеглиштву, изгнанству и расејању Драгомира Брајковића и *Осам векова светосавског песништва* Ненада Ступара. Поред њих, посегло се и за следећим: *Четири годишња доба француске поезије: јесен* Коље Мићевића, *Поезија Сарајева* Хусеина Тахмишчића, *Антологија енглеске романтичарске поезије* Ранке Куић, *Светлости Кордиљера: антологија хиспаноамеричке поезије (1920–1970)* Љиљане Павловић- Самуровић, *Новија југословенска поезија* Дмитрева Митрева, Франа Петреа, Владимира Поповића и Шиме Вучетића, *Бугарска поезија XX века* Милана Ћурчинова, *Латиноамеричка лирика* Владете Р. Кошутића, *Савремена поезија Перуа* Карлоса Савалете, *Зелено млеко равнице: антологија поезије Румуна у Србији* Илеане Урсу, *На пали још светиљку: антологија класичне јапанске поезије* Драгослава Андрића, *Антологија новије француске лирике од Бодлера до наших дана* Ивана В. Лалића, *Латинска поезија* Николе Милићевића, *Кинеска лирика* Златка Горјана, *Антологија руске лирике X–XX век* Миодрага Сибиновића, *Антологија трубадурске поезије* Коље Мићевића, *Као да сам те сањао: избор из светске и наше љубавне поезије* Пере Зупца, *Новија хиспаноамеричка поезија* Николе Милићевића, *Свих времена дар… 200 антологијских песама светске љубавне поезије* Бранимира Живојиновића, *Антологија новије немачке лирике* Ивана Ивањија и Бранимира Живојиновића, *Савремена шпанска лирика (од грађанског рата до данас)* Силвије Монрос Стојаковић, *Новија мађарска лирика* Ивана Ивањија, Данила Киша и Ивана В. Лалића, *Савремена румунска поезија* Петру Крдуа, *Антологија српске лирике 1900–1914* Леона Којена, *Златна књига хрватског пјесништва од почетка до данас* Влатка Павлетића, *Капи живота: књига поезије ван домовине* Милутина Алемпијевића, *Антологија свјетске љубавне поезије* Никола Милићевића и *Антологија песника* Божидара Милидраговића. Антологичарка се користила и изборима из песништва или појединачним збиркама великог броја песника. Овај пут је „заобишла“ прозне фрагменте и песме у прози, али не и одломке из већих целина те тако доноси фрагменте из Софокловог *Филоктета*, Шекспирове комедије *Два витеза из Вероне*, Бајроновог *Ђаура* и *Ходочашћа Чајлд Харолда*, Гетеовог *Фауста*, Његошевог *Горског вијенца*, Милтоновог *Изгубљеног раја*, Пушкинове поеме *Руслан и Људмила*. И неке вишеделне песме/збирке (на пример, „Двадесет љубавних песама“ Пабла

Неруде или Тагорини *Градинар* и *Певачеве жртве*) представљене су само делимично.

Заступљени су, поред српских песника, и они који су из следећих земаља: Хелада, антички Рим, Јудеја, Шпанија, Португал, Француска, Македонија, Хрватска, Црна Гора, Босна и Херцеговина, Аргентина, Мексико, Еквадор, Перу, Чиле, Куба, Кина, Јапан, Индија, Турска, Ирак, Русија, Бугарска, Румунија, Мађарска, Чешка, Пољска, Грчка, Енглеска, Аустрија, Немачка, Италија, Албанија. И овај пут је упадљиво одсуство америчких и скандинавских песника. Од Португалаца заступљен је само Фернандо Песоа (хетероним: Рикардо Реиш) с једном песмом. Мање је македонских песама, суштински елегичних, него што бисмо очекивали. Исто важи и за румунске, пољске и италијанске.

Међу педесетак преводилаца доминирају Бранимир Живојиновић (16 преведених песама), Миодраг Сибиновић (8), Коља Мићевић (7), Ранка Куић (6) и Радоје Татић (6).

Од песника најзаступљенији су: Јован Дучић (7), Стеван Раичковић (6), Херман Хесе (6), Михаил Љермонтов (5), Рабиндранат Тагоре (4), Милош Црњански (4) и читаво сазвежђе оних који имају по три песме: Рајнер Марија Рилке, Георг Тракл, Јани Рицо, Луис Сернуда, Тин Ујевић, Момчило Настасијевић, Божидар Тимотијевић, Бранко Миљковић, Перо Зубац, Драган Драгојловић и Душан Костић.

У антологији је велики број, страних и наших, великих песника, али се у њој налазе и нека, посебно наша, мало позната имена попут Јова Варагића, Саве Јанковића, Даворке Милутиновић, Стојанке Раденовић-Петковић, Данила Радеча или Зорке Чордашевић.

„Кључне“ песме у њој су најбољи сонет Петраркина *Канцонијера* „Очи о којима тако топло зборих…“, „Усамљеност“ Алфонса де Ламартина, „El Desdichado“ Жерома де Нервала, „Високи јаблани“ и „Свакидашња јадиковка“ Тина Ујевића, „Хелијан“ Георга Тракла, „Речи из осаме“ и „Осама на тргу“ Момчила Настасијевића. Најдужа је сјајна „Самоћа“ великог француског барокног песника Антоана Жирара де Сен-Амана.

У ванредној есејистичкој књизи *Златни пресек самоће или Лагуне за хаварисане душе* (2016) Зорица Арсић Мандарић с разлогом тврди како *самоћа, усамљеност, осама* и *самота* нипошто нису синоними. На особен начин, индиректно, Велинка Крстић то потврђује.

Причу о овај антологији песама о самоћи, која се најбоље чита када нас усамљеност управо опхрва, завршавамо са три цитата: „Самоћа је најбоља неговатељица мудрости“ (Лоренс Стерн), „Човек може бити свој све док је сам, и ако не воли самоћу, неће волети ни слободу; јер једино кад је сам он је истински слободан“ (Артур Шопенхауер), али и једним језним – „Усамљеност је патња коју ни пакао не лечи“ (Џон Дон).

Тумачења

Мирослав Радовановић

О МОНОГРАФИЈИ ,,ПАРАДИГМА УСПЕХА У ВРЕМЕНУ ТРАНЗИЦИЈЕ“ ВИНКА ПЕРИЋА

(Винко Перић: ПАРАДИГМА УСПЕХА У ВРЕМЕНУ ТРАНЗИЦИЈЕ, *Виком*, Градишка 2023)



Ово изузетно публицистичко дело академика Винка Перића настало је као тежња једног националног прегаоца да остави неизбрисиви траг ,,о минулом времену које заслужује да буде запамћено и помињано“. Велики реформатор српског језика и сакупљач народног блага Вук Караџић истицао је у својим записима ,,да оно што није записано није се ни догодило“, па је тако свој изузетни рад посветио и бележењу народног блага, јер без ове његове делатности огромно народно духовно усмено благо било би заувек изгубљено, нестало би у наслагама времена, а ми Срби били би ускраћени за изузетне домете нашег књижевног узлета. ,,Енциклопедијски биографски приказ“ заправо је наставак Вукове тежње да се остави писани траг покољењима, да се документовано забележи једна велика епоха одрбамбено – отаџбинског рата против Нато пакта и вековних домаћих крволока из пера професора, академика, доктора безбедности, магистра менаџмента, машинског инжењера и изнад свега искреног српског патриоте који је све своје потенцијале ставио у службу одбране живота и слободе

прекодринских Срба и изградње њихове државе Републике Српске, будућег Пијемонта нашег национа.

Готово да не постоји у Републици Српској човек који је у себи сјединио све наведено, истовремено постижући у бројним областима крајње домете ,,светлосним зрацима" обасјавајући делатности којима се бавио и истичући своју опчињеност идолом Николом Теслом, највећим српским и светским научником. Винко Перић потиче са простора Источне Босне, тачније из српског села Кравице које је више пута, у два светска рата и последњем отаџбинско-одбрамбеном од 1992. до 1995. ужасно страдало од руке муслиманских паравојних формација. Такви злочини над Србима (муслиманске паравојне формације из Првог светског рата наоружане од стране аустроугарских окупатора), Ханџар дивизије у Другом светском рату и Оријевих хорди у периоду од 1992-1995. предузетих из заштићене зоне УН превазилазе по бестијалности и свирепости чак и усташке погроме у Јасеновцу. Напомињем да је Винков деда био српски добровољац у Првом светском рату и устаник 1941. у Подрињу када се српски народ грчевито борио против усташко- муслиманског геноцида. Одрастајући у таквој средини уз патриоте и искрене националисте у породици, Винко је јасно и недвосмислено схватио шта значи национално осећање, патриотизам, слобода и неопходност потребе стварања српске Државе како би опстали и одбранили се од вековних непријатеља.

Ово капитално биографско дело карактерише писање у првом лицу на почетку књиге и постепени прелаз у дијалошки приступ у другом делу где кроз питање новинара и сабеседника, Перић луцидно проговара бавећи се широком лепезом тема, откривајући многобројне изазове, дилеме, погледе, личне и националне поставке са којима се суочава он и колектив коме је посвећен. Перићево аутобиографско дело у великој мери угрожава уврежено мишљење о субјективности овакве врсте прозног остварења, јер аутор нуди безброј новинских чланака, аутентичних фотографија, докумената, артефакте који овкву прозну врсту претварају у историјски засновану монографију која ће у будућим временима бити и важан историјски документ и извор историчарима и објективним проучаваоцима једног судбоносног времена. Чињеница је да је Запад (читај САД и ЕУ) покренуо моћну медијску машинерију да би демонизовао наш српски православни народ и зато је овакво дело драгоцено јер баца ново и много објек-

тивије светло на Западну уроту и улогу хрватско-муслиманских завереника против заједничке нам државе Југославије и Срба. Гласови овако истакнутих интелектуалаца и информативни рат против моћника је немерљиви допринос освешћеног националног прегаоца за утемељење истине и разобличавање свирепе и бруталне сецесионистичке политике против међународно признате државе острашћених светских моћника. Није случајно Перић створио Виком компанију која ће постати препознатљива по Виком радију и Виком телевизији. Ови медији су осим забавно музичког програма, који је доносио велику слушаност и гледаност, били и политичко средство да се пласира истина, патриотски и истинољубиви светионици одбране српске националне идеје и одупирање подмуклој харанги западних и муслиманско- хрватских медија. Није случајно унитаристичка клика муслиманских политичара у Сарајеву, уз помоћ иностраних западних губернатора и колонијалних намесника – високих представника све чинила да се глас истине Виком медија сузбије (казне и забране). Западне менторе и муслиманске унитаристе посебно је бринула велика слушаност и гледаност Виком медија. Виком је заправо био српски глас истине који је јасно и недвосмислено потирао глас светских моћника униполарног света којима је мржња према православљу, Русији и Србима идеја водиља. Један човек, Винко Перић и његови сарадници, претворили су се у моћну институцију која је стала на браник отаџбине спречавајући срамно прекрајање историје. Допринос Виком медија посебно је истакао др Перић у својој надахнутој монографији, али сам дубоко убеђен да ће будућа српска историја још гласније и одређеније проговорити о доприносу овог медија који је храбро и бескомпромисно ушао у неравноправни бој са богатим светским медијским моћницима и успео да их раскринка и отвори прозор светлости ка истини и афирмацији наше праведне борбр за опстанак и српску Државу.

Ретке су личности које су у страшном и распамећеном времену ратне катаклизме успевале да у себи сједине националне, родољубиве узлете и јасно форсирају развој у друштву приватне својине. Развијајући моћни маркетинг, схватајући значење и домете медија, Перић је створио економско чудо у рату, послератном времену и времену транзције, у времену неповољних околности, упркос свему и ненаклоњеној друштвеној атмосфери. Циљано улажући стварао је моћну пос-

ловну империју, али не градећи (амерички сан) о недодирљивом бизнисмену и хедонисти који сумануто стиче ради стицања, већ творећи лик добро познат из српске историје добротвора и задужбинара који је своју марљивост, упорност, сналажљивост, непогрешиви осећај за успешност пре свега ставио у службу колектива, постао понос отечества и ушао у галерију српских задужбинара с краја 19. и почетка 20. века. Све ово веома је видљиво у овом надахнутом аутобиографском делу и мало је Срба који се могу похвалити са толико одликовања, диплома, захвалница, признања од појединаца, колектива, Државе коа што је случај са академиком Перићем. Његова филантропија и емпатија зраче са страница монографије и показују величанствену људску и хуману димензију која је тако необична у суровом свету пословних људи. Србин са душом, православни верник који руши стереотипе и прокоси униформисаном мишљењу. Његова успешна штампарија је несебично, у страшном и суровом времену имала слуха за српску интелектуалну и књижевну елиту штампајући бесплатно многе књиге које су трајно ушле у српску културу и историју. Тиме је мисија овог доказаног филантропа добила још једно велико и изузетно обележје.

Из Перићеве монографије је видљиво да је он увек тежио образовању, стицању нових знања и сазнања, величајући науку и постепено, континуирано и сигурно пењући се степеницама научног успона. Наоружан стрпљењем и новим сазнањима крчио је себи академски и интелектуални пут показујући младим нараштајима светионик који треба следити. Своје пословне успехе, материјалне узлете несебично је ставио у службу рода и отечества, али и школовања, образовања, сазнавања што је видљиво на многим страницама овог прозног остварења, ширећи хоризонте, али и сведочећи како су сазнања, знања и наука неопходни да би се одговорило на изазове времена, замке светских моћника нимало ненаклоњених нашем роду и осветлили себи и нацији неки бољи пут у будућност.

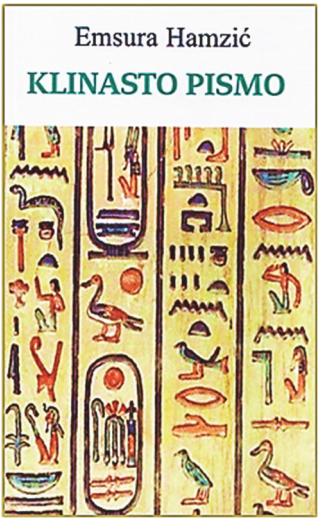
Др Никола Поплашен, бивши председник Републике Српске, политичка и морална икона српског родољубља и борбе за националну Државу, у својој надахнутој рецензији о овој књизи, истиче ,,садржај последњег дела овог тома. Он се односи на период од краја рата до већ поменутих две-три године иза њега, на период обнове, борбе за стабилизацију мира и учвршћивање државотворности Републике Српске у пропорцијама утврђеним Дејтонским мировним споразумом“.

Апсолутно овај део монографије је, и по мом скромном мишљењу, најинспиративнији и најинтригантнији јер аутор документовано и научно објашњава стварање државотворног ентитета говорећи о институцијама и појединцима који су упркос западној уроти успели, уз надчовечанске напоре и политичку виспреност, да остваре нашу државност, заштиту од злих сила и домаћих неподобника. Наравно Перић се позива, као озбиљан научни радник, на велики број докумената, што сведочи о озбиљности његовог приступа и подухвата. Он као врстан аналитичар истиче и многе замке и недореченості, али и непоколебљиву веру у будућност Државе прекодринских Срба.

У свом прозном остварењу Перић истиче да му је повремено узор био и Хју Хефнер, хедониста, еротоман, шоу бизнисмен, власник популарних еротских часописа, организатор избора за мис универзум. Многи ће замерити на избору оваквог узора, али овим признањем Винко Перић баца једно ново истинољубиво светло на себе као нормалног и народног човека. Познајући га и дружећи се са њим очарала ме је та његова димензија Дон Жуана и Казанове, коју је сјединио у себи, дивећи се женама и њиховој улози у животу. Бавећи се научно великим српским писцем Андрићем открио сам сличан ментални склоп који је наш нобеловац вешто скривао покривајући се маском и ћутањем... У времену, када болесни Запад пропагира настраности и морбидне пориве као достигнућа демократије и свог погледа на свет, истинољубиво говорење академика Перића је допринос нормалности, сведочанство о здравом разуму и опредељењу водећих људи нашег српског света. Дивећи се Хефнеру и поцртавајући паралеле са њим Перић је показао и своју најљудскију природу. Није случајно што нас је овај изузетни човек са таласа свог радија и фреквенција своје телевизије често запљускивао песмама и лепотом певачица и женских оркестара који су нас бар за тренутак, изводили из опоре стварности у неки лепши и обећавајући свет гламура и забаве.

Бранислав Зубовић

УЗВИШЕНО ПОЕТСКО КАЗИВАЊЕ ЕМСУРЕ ХАМЗИЋ
(Емсура Хамзић: КЛИНАСТО ПИСМО, *Граматик*, Београд 2022)



„Клинасто писмо" је збирка поезије каква је очекивана од Емсуре Хамзић. Она је наставак њеног пјевања, логичан слијед догађаја, тема, препознатљивог језика и нарочите осјећајности. У питању је „класична" поезија с елементима узвишеног поетског казивања која је специфична по нарочитој „читљивости", односно – лакоћи читања. Бити компликован у поезији, чини се, данас није тешко, али написати поезију која својом једноставношћу даје читаоцу предност читања – није лак задатак. „Клинастом писму" није потребан књижевни критичар, већма читалац који зна да ужива у поезији. Сам наслов нас упуће на прву познату високоразвијену културу човјечанства за коју се претпоставља да је постојала око 4000 година прије наше ере, а месопотамски мотиви из књижевности и данас снажно одјекују, преко египатских, грчких и римских дјела. Понекада и опомињуће, пјева пјесникиња, не либећи се да нам каже, да не само, да нисмо напредовали у односу на „Клинасто писмо", већ да смо У једну тачку загледани, / Пластично миришемо цвијеће, / И воће са екрана загризамо./ (Ишчиљено је)

Кључни поетички елемент није измјењен у односу на претходне књиге, дакле „потрага за најдубљим трептајима људске душе" – наставља се у „Клинастом писму", а пјесма „Молитва" даје нам пјесничку слику те поетике. Све је стало у ове три строфе и то је одлика антологијских пјесама, која се препознаје у искреном читаоцу. Широки спектар тема: љубав, вјерност, меланхолија, постојање, митологија, смрт па све до

савремених тема, кроз игривост језика, који нас мами понекад римом а понекад чистим лирским приповиједањем говори о јединствевном језичком дару који је риједак у нас.

Збирка је подјељена у пет пјевања под насловима: „Чудо пјесме", „Отиче живот неповртано", „Нећу", „Правим се да спавам" и „Врати ми Боже".

Док у првом пјесникиња елегично па и песимистично пјева о „Трулом свијету" како се и зове прва пјесма у збирци, једино што може да га спаси је „Чудо пјесме" која има магијски карактер али недовољан у свијету који је отуђен њега, да то и учини, јер је тај свијет и највећма они у њему Сви су се сабрали, виједњају, бају, / Да из ње искорачим и приведем крају, / Овај вашар сјенки, ово чудо пјесме, / А да је избави, нико од њих не смје! Све је на граници свјетла и таме, а запитаност да ли ће нам сванути, одговор добија кроз само битисање, односно бити и постојати, ко вода, ко дрво, / ... као камен што је / Док могне издржати, / Ломно тијело моје. (Ћутање)

О пролазности и отицању свијета, како унутрашњег тако и спољашњег пјева се у пјесми „Отиче живот неповратно" Жали ли вјетар кад тако хује / Плаче ли птиче из гнијезда пало / Док снијег ћутке затрпава / Све што нам је до јуче сјало. Осјећање туге али и љепоте, надасве доброте према свима (свем и свачем) – лијепо је опјевано у стиховима пјесме „Извези мајко поље" и „Заборављам", док се у првој пева Молим те мајко извези поље /... и нека буде на њему све, / и нека изгледа сретно – / пчеле и мрави и рибе и птице, / црни облаци и зли дуси, / непријатељи добри наши, / и вјетар који луди. / или у другој ... Измакне ми из вида како је лијепа срећа / Кад није твоја, ни моја./ А осјећање меланхолије се лијепо види у пјесми „Туга има" која попут лирске народне пјесме оживљава магијски свијет дубоко жалостан и људски болан. Ово друго пјевање завршава се потпуно песимистично, пјесмом „Све се руши", гашењем и изнутра и споља. Посљедњи стихови пјесме стављају тачку на сваку врсту оптимизма ...Склапају се окна свијета, / И црне мрље и црни коњи / Како освајају све.

Непристајање на понуђено на свијет, са својим правилима, карактеристика је трећег пјевања „Нећу". Овдје има пјесама које би могле тематски и поетички да стану у књигу „Кад бих била златна греда" (Нови Сад: Фондација Група север, 2022). У овоме циклусу се истиче, не само наративност већ и један другачији, уврнут поглед на свијет Не желим пан-

цир против живота. / Тек понекад, омотач од биља, (Нећу) или Нећу да будем сиротиња, / Кад са златницима умијем вјешто, /... Нећу да будем чангризава баба, / Кад могу бити дјевојчица (Нећу и нећу II) или Нећу да целати нада мном / Балу пуштају и сузу крокодилску (Нећу III).

Тај, рекао бих, узвик, вапај, НЕЋУ, измученог бића од страшног предосјећања сјѐке или тренуцима очаја и јада изазваног Хашимото синдромом (обољење штитне жлијезде) отвара питање ...откуда нама сада, толико злата и сјаја / када га по тој цијении – Крви недужнога, / – никад купила не бих!/ (Одакле нама сада). Све се своди на неку врсту облачења костријета јер ...Нећу да живим без даха, / Нећу да се гушим у свили, / Не могу да слушам Баха, / Док неко у соби цвили. (Нећу V) Метафора повезује живот и свијет, а фраза коју више не примјећујемо, претвара се у животни мото.

У четвртом певању „Правим се да спавам", усамљеност долази до изражаја, од почетног осећања, да ме мимоиђе беда, све до мале молитве за кивно срце, своди се сиже на Можеш ми сада под прозор пљунути обраћајући се урокљивој срећи. Посрнуће свијета, изгледа да нема краја. Том осјећању доприноси и лична измученост, за коју награде нема Од суза потоп, од смијеха штета. (Не могу више)

Лирски субјект добровољно пада у сан, рекао бих неку врсту лимба, у коме нема среће нити било какавих осјећања.

И на крају нам долази пето пјевање „Врати ми Боже" интимни разговор са Богом: Врати, Мили, осмијехнуте очи, / И зјенице што од радости сјаје / Повјетарац што траву развијава / Жамор птичји и сунца пропламсјаје./ или у пјесми „Уочи празника" ...И све што живи ја снажно грлим // Кишу која данима лије, / Тјешим и сузе јој бришем, / Што добродошла није. / И мраве, ситне досадне госте, / Ја, уз рамазан, учим да посте. Дакле, захтијевајући од Бога да врати све оне лијепе ствари због којих живот треба да постоји и вратиће Ако је душа са цвијетом довољно срасла, / Плод ће засиајти, трешње ће се зарумењети / Из наших плавих очију. (Пјевај II)

А Сарајево и Миљацка без обзира на све, неће однијети од милости дане!

Емсура Хамзић, пјесникиња богатих надахнућа, обдарена живом имагинацијом, обогатила је и оплеменила и овом књигом свет савремене поезије, а својим поетизованим језиком белодано доказала да домашује „златну греду" наше књижевности.

Борис Косовић

ИЗМЕЂУ СНА И НЕБА

(Маја Белегишанин Ивановић: МАЈСКА КИША, *Пресинг*, Младеновац 2022)

То гори светло у прозору малом
старинске куће у зимској вечери
у сред равнице, у часу заспалом
(кад су у логу ушушкане звери);
у соби љубав и мир за асталом,
светиљка једна путнику трепери,
и немоћна је изванкућна тама
и није тешка зима ни осама.

(Прва строфа песме „Светло“)



Могло би се рећи да су најлепша дела, најузвишенија дела поезије, обухваћена романтизмом. Реч је о лирској књижевности у којој песник изражава себе, своју личност, осећања, стања душе и стања духа (ко га је свестан, јер душу чини то што дишемо и имају је и животиње, гмизавци и птице, док бесмртни дух има три својства: Страх Божији, савест и тежњу ка Богу – Свети Старац Гаврило Грузијски). Песнику романтизма је подређен и пејзаж, односно сва природа.

Пушкин примећује да се под општим појмом романтизма подразумевају дела која на себи носе печат сете или сањалаштва. Управо сета, емпатија, сањалаштво, саосећајност, самотност, елегичност, музикалност, смисаоност, узвишеност и духовност јесу градивни елементи поезије Маје Белегишанин Ивановић.

Сан је уточиште! Сан са свим својим предворјима и буђењима је интимно, блиско, чаробно стање и неисцрпан зденац надахнућа. Попут праскозорја које мири ноћ и дан,

„завађену браћу“ (песма „Праскозорје“), сан је међупростор између јасног и јаснијег. Између очију и Бога. Метафизика. Готово да нема песме која не додирује снове, а значајан број песама је њима и насловљен („Сан“, „Несаница“, „Сневање“, „После сна“, „Похвала полусну“, „Пред сан“).

Природа лепоте сањајућег је по мери чистоте душе и духа. Директно су сразмерни. Самим тим снови постају стварнији и сигурнији од стварности. Свакако лепши, премда Мајиним очима посматрана јава има смисао у Лепоти поретка присутној још од стварања света. Она песмом из себе ниче и себе објашњава. Већ казах да се песник познаје по песмама.

Николај Берђајев, руски филозоф, каже: „Стваралачки живот је вечни а не пропадљиви живот, и како су слаба жалосна моралисања над великим делима. Лепота која настаје у стваралачком чину, већ је прелазак из овог света у космос, у друго биће, те у њој не може бити таме што је још постојала у грешној природи онога који ствара. Чин стваралаштва је самооткривање“.

Мајине песме су манифестација неукаљане душе, склада и сазвучја слика и музике, односно нота и ритма.

Природа њеног израза тежи рими, префињености, музикалности.

Она простор, дрвеће, инсекте, биљке, птице, облаке, облике и песме посматра са истим поштовањем и захвалношћу као Десанка Максимовић. Она пише „Химну води“, „Песму захвалности“, песму „Обраћање“, која почиње стихом:

„Хвала ти, Боже, за овај дан“...

Њена поезија је поезија детаља који окупљају слике. Такве су песме: „Цемпери“, „Облаци“, „Залазак“, „Праскозорје“, „Светло“, „Очи“, „Вечерња шетња“, „Сат“...

Та поезија милује, шапуће, цвркуће, дише, расте, хучи, сија, трепери, мирише, исцељује. Има својства тамјана, смирне, миомириса.

Укратко – поетика лепог, продуховљеног и обоженог. Интимно-исповедна, љубавна лирика и поезија природе.

Ако бисмо тумачили форму, немогуће је не приметити разноврсност стилова. Песникиња подједнако успешно влада везаним и слободним стихом и инверзијом у синтакси песничког језика. Њен израз је лишен општих, тривијалних места, сликовит је, увек изнијансиран и нов између традиционалног и модерног.

Мајска киша је подељена на пет циклуса, од којих је сваки ризница за себе. Поред „Разноб(р)ојних строфа“, „Сонета“, „Октава“ и „Белог стиха“, посебно поглавље заузима и „Хаику“ чији многи терцети имају сакрално значење.

Ипак, сонети и октаве, и као форма песме и као наслови целина у овој књизи, илуструју савршену композицију, метрички апсолутно тачну, ритмички складну, мелодиозно раскошну и хармоничну.

Песникиња је изузетно одговорна и према садржају и према форми; а свако ко осећа форму не види је као препреку. И строфе и стихове карактерише метричка разноврсност. Највећи део песама је у катренима, али има и квинти и терцета, те октава. „Летње“ и остале квинте би могле формом да подсете на Диса. Песме „Зимска ноћ“ и „Дар“ по својој звучности и ритму не заостају за чувеном Шантићевом песмом „Вече на школју“. Поготово песма „Дар“.

Боже, хвала за ӣесму
за нови душин мир
у дану сивом несну
шӣо сину сјајни вир...

Треба издвојити употребу четрнаестерца, петнаестерца, шеснаестерца и поготово једанаестерца, стиха који је довољно комотан и динамичан и врло осетљив између традиционалног десетерца својственог епској поезији и дванаестерца (александринца), давно утемељеног у лирском стваралаштву.

Све октаве (осим једне која комбинује једанаестерац и десетерац) су у стиховима од 11 слогова.

Попут 11 апостола који не издадоше Христа.

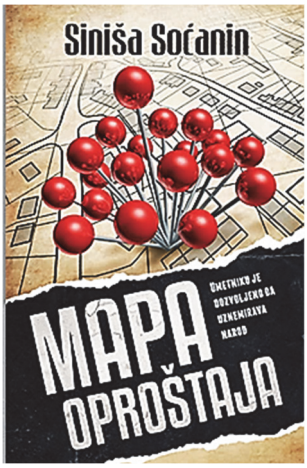
Треба издвојити употребу четрнаестерца, петнаестерца, шеснаестерца и поготово једанаестерца, стиха који је довољно комотан и динамичан и врло осетљив између традиционалног десетерца својственог епској поезији и дванаестерца (александринца), давно утемељеног у лирском стваралаштву.

Све октаве (осим једне која комбинује једанаестерац и десетерац) су у стиховима од 11 слогова.

Попут 11 апостола који не издадоше Христа.

Слађана Миленковић

ОНЕОБИЧЕНА СТВАРНОСТ
(Синиша Сочанин: МАПА ОПРОШТАЈА, *Лагуна*, Београд 2022)



Роман Синише Сочанина „Мапа опроштаја" бави се питањима идентитета, породице, смрти, љубави, усамљености, историје и уметности у малој средини. Његов роман је сложен, вишеслојни и пун симболике. То је узбудљива прича о емпатији, о томе како конзумеризам уништава људскост у савременом свету, то је психолошка драма која прати доживљаје Димитрија, младића који се враћа у свој родни Митроград након завршених студија, где га очекује низ необичних догађаја, који га воде кроз прошлост, садашњост и будућност града и његових становника. Приповеда на три колосека, кроз три међусобно преплетена тока: причу о породици кроз коју се преламају друштвени аспекти, љубавну причу која можда то баш и није, а уз коју је везана потрага за духовима и прича о вајару који за локалне власти прави бисте знаменитих градоначелника, кроз коју се опет прелама слика историје, критика друштва, власти, уз примесе поетике магичног реализма.

Свако дело Синише Сочанина, још од првог романа „Бандоглавић Страхиња" намењеног тинејџерима, преко криминалистичког трилера „Убисвет", до новог штива, има чврсту унутрашњу структуру али и дозовљену произвољност и слободу у обликовању форме. Сви његови романи имали су помало детективски слој, понекад урнебесну радњу, увек са доста хумора, писани су у првом лицу, уз доста дијалога што доприноси утиску сценичности или филмичности током читања, и то су особености којима је остао веран и у новом роману.

„Мапа опроштаја" је роман пун неочекиваних обрта, оригиналну и маштовиту причу написао је уз примесе магијског реализма комбинујући елементе драме, комедије и тра-

гикомедије уз помоћ којих писац слика онеобичену реалност. Његов стил је живописан и хумористичан, а његови ликови су занимљиви и аутентични. Отац главног јунака Димитрија случајним падом с крова убија комшију с којим је у завади а сâм остаје неповређен, након чега се током дана прави мртав, а ноћу поправља ствари по кући. То што је отац жив, а мислили су да је мртав, исказује иронију, све док отац и мајка не превазиђу почетно стање у које их је писац сместио у роману и постану загрљени „као сасвим мала деца" (235) да би потом поново дошло до промене. Упознаје тајанствену девојку с којом бива увучен у сеансе призивања духова. Истовремено, открива тајне своје породице, својих пријатеља и своје љубави, боље речено симпатије, које га мењају. Тематизује уметност кроз лик вајара и радњу везану за место уметности у друштву, а и литературу у више махова, као рецимо кад кроз лик јунакиње каже: „А ону песму. Најбоље је да спалиш... Превише је поезије на свету. Мука је то." (245)

Један од најчешћих хронотопа у књижевности који Бахтин дефинише као „суштинску узајамност временских и просторних односа, онако како су они уметнички дати у књижевности," (Бахтин, 1989. 245), јесте Провинцијски мирни градић. Соћанин овај хронотоп мења јер му додаје време, прошло, садашње и будуће, поништавајући његову провинцијску учмалост. Хронотоп града у Соћаниновом роману „одређује уметничко јединство дела и читав његов однос према стварности, јер су времепросторне вредности дела увек емоционално обојене и неодвојиве једна од друге." (Бахтин, 2016) и дат је као алегоријско место где се одвија фиктивна историја. Јунаков родни град је Митроград, а писац је рођен у Сремској Митровици, поставља се и питање да ли то реално место или је измаштано. Друг главног јунака, Коста, вајар, истражује историјске списе како би што верније извајао бисте свих градоначелника, али то није истинита историја, то није документарна проза.

Уопште, међусобни однос књижевности, односно фикције, и историје представља изузетно комплексно питање које кроз векове интригира тумаче и историчаре књижевности. Тако је још Аристотел у својој Поетици, на основу позивања на историографију и подвлачења разлике у односу на њу, истакао разлике између историчара и песника: „Разликују се тиме што један приповиједа стварне догађаје, а други оно што би се могло очекивати да се догоди", односно оно „што је мо-

гуће по вјеројатности или нужности" (О пјесничком умијећу: 1451). Дакле писац ствара, измишља, он се игра, пише, не фактографски, већ литерарно, фикцијски. Иако има реалних догађаја, као што је убиство премијера или ванредно стање, то је само оквир за радњу која се одвија у самом јунаку. Пред нама је плод његове маште, његове игре речима.

Соћанинов град дат је као место у коме се преламају све линије хаоса и реда, стварности и маште. Митроград је ипак измењена реалија, у односу на Сремску Митровицу која је узета као полазиште, инспирација, он јесте пре свега алегоријско место које концентрише времепростор у домен уметности, а уметност, стваралаштво и стварано у себе укључује и добро и зло. Чудне појаве, ишчашеност догађаја, али и апсурдност егзистенције и потрага за смислом су оно што прожима сваку пукотину града, те се роман ишчитава и као гротеска, карикатура, сатира. „Међусобно се прогонимо, Митроград и ја, то је сигурно." (265) Мотив града преко имена свеца заштитника града Димитрија, оца главног јунака који има изведено име Митар, па све до пса који има исто име, „ако не рачунамо хрчка" (Исто), повезује се са главним јунаком у свету фабриковане историје и дистопијске стварности у којој су, или смо, сви ми, Димитрије.

Град, полис, овде назван Митроград, а у роману Слободана Владушића „Ми, избрисани" 2013, Метрополис, такође један тескобан свет, с том разликом што је Владушић јунаке водио и у виртуелни, те се радња одвија и на Фејсбуку и интернету. Ипак Соћанин није тако бескомпромисан у експерименту, па опет изазива у читаоцима нелагоду, док читају, стално имају осећај да нешто није у реду из исте, ишчашене перспективе. Овде нема Владушићевог сајбер света, али има указивања на отуђеност, на заборав, код Владушића постоји „сила способна да брише људске приче чак из самог сећања њихових актера", код Соћанина, та сила је опроштај.

Сва књижевност настаје између Ероса и Танатоса, у Соћаниновом Митрограду влада Танатос обесмишљавајући егзистенцију, доводећи до усамљености, али овде ипак на крају побеђује људскост, стваралачки Ерос, што роман чини добром причом о човечности. Као Кафкина, стварност је изокренута, родитељ који је мртав, али и није, и још многе друге ситуације у роману стварају апсурд, здружујући гротеску и хумор. Булевари, светлост која бљешти, сунчева жега која боде исијавају из романа, кад каже: „Тешка врелина се стуш-

тила на Митроград, увлачила се у поре и избијала зној који се одмах сушио. Бетон је исијавао јару…" (248) то је Камијево бљештаво светло, док град гори под сунцем, то је та жега, која непријатно али подстицајно боде „Било је већ подне и трг је пламтео на сунцу… Сунца је било свуда…" (267). Главни јунак бива слично окарактерисан, како му мајка напише уз списак за куповину „Ти си сада наша светлост дана" (204) а светлост је логос, то је спознање. Дакле јунак спознаје, а кроз њега и сви дуги ликови доживљавају промену и спознање. Потом у роману постоји и нагост, којој можемо да придодајемо симболику очишћења, катарзе, опроштаја јер треба опростити свима, али треба опростити и себи, поручује аутор кроз ову причу.

Јунак поставља питање самоидентификације, али и метапоетике, све то кулминира потрагом за девојком коју је упознао у возу долазећи у град, а која се на крају прави да га не познаје. Има одста више или мање детаљно описаних споредних ликова, ту је брат „заробљен у свом мехуру срећне јубави" (13), полицајци Мунижаба и Микроскоп, Царев Цо који има врло битну улогу у роману, Злоколица, глумац, градоначелник и други. Хумор доводи до карневализације као сагледавања света на сасвим нов начин, критички и без страха или предрасуда, кроз исмевање светог и мењање улога. Зато Сођанин прибегава пародији живота и пародији смрти, љубави, пародији историје, власти, града, света, себе. Није пародија доминатна, није толико комичан сиже, више је гротескан, понекад трагикомичан, а пародија само изазива код нас зачудност и упитаност над описаним догађајима и доводи до погледа на његову онеобичену стварност. Оксимороном истиче апсурдност света: „Хајде да говоримо неизрециве истине и непроверіве лажи, као да је свеједено и да не постоји сутра." (151) Јунак се суочава са својим сумњама, срамотом, савешћу, како стоји у наслову једног поглавља у роману, али и сви који га читају, доживљавајући катарзу, што је смисао целокупне уметности, да после читања будемо бољи људи.

Његова „оса света" је лик Димитрија, његов психолошки ток или ток свести, догађаји о којима читаоци сазнају из поизиције ЈА субјекта, приповедања у првом лицу. Користи и друге различите наративне технике, као што су ретроспекција, интертекстуалност и метафикција.

Ова књига би могла да се доведе у везу или да се ишчита некакав удаљени утицај који не умањује оригиналност, напротив, усложњава тумачење, са Ернестом Сабатом и

Кормаком Макартијем, који су писали о истим великим темама, као што су смрт и љубав, затим идентитет и усамљеност, наравно у различитим културолошким и историјским контекстима. Сабато доживљава живот у роману „Тунел" као кретање кроз самотни тунел што га удаљава од других људи, а Соћанин као путовање кроз град у којем је усамљен и несхваћен и као својеврсну „Мапу опроштаја" или како је рекао у наслову најдужег поглавља у књизи „Мапу заборављених опроштаја" (150) оптимистично разрешавајући егзистенцијалну дилему. Соћанин опроштајима доноси сазнање да ипак, нико није сам. Сабатов роман је дат у форми исповести главног јунака и прати опсесивну везу између уметника и заузете жене, док је у Соћаниновом приповедању у првом лицу жена одсутна, неухватљива. Веза са једним од, по самом признању писца, његових узора Макартијем, по чијем роману је снимљен филм „Нема земље за старце" је у сижеу потраге, док се по пустињи Тексаса три главна лика лове са циљем убиства, код Соћанин се у потрагу упуштају двоје, момак и девојка, али не у тако убиствену. Оба аутора показују да су моралне дилеме и избори често сложени и нејасни, те да човек мора да се суочи са последицама својих поступака, приказују егзистецијалистичку кризу људског постојања у различитим контекстима, користећи минималистички и експресивни стил писања који се ослања на кратке реченице, доста дијалога, фрагменте, елипсе и метафоре, такође истичу значај наде, љубави и хуманости у свету који је пун бесмисла. Избегавају описе и објашњења, остављајући читаоцу да сам интерпретира значење и атмосферу романа.

Соћаниново дело и жанровски флуктуира, ова комплексна проза здружила је трилерски узбудљиву фабулу, могућу љубавну причу, чудновату метафизичко-сновиту алегорију и политичко-урбани елемент. То је психолошки роман, а елементи више поджанрова, трилера, помало хорора, али и љубавног романа, хронике, урнебесне сатире чине га привлачним за читање. Такође, ствара снажне визеулне утиске, мноштвом дијалога роман се приближава филмском доживљају, што не написао чуди јер Соћанин иначе пише и драме. Ова књига показује другачију перспективу погледа на свет око нас, подстиче нас да будемо отворени за нова искуства и да будемо спремни да опростимо себи и другима.

Извор
Синиша Сочанин: МАПА ОПРОШТАЈА, Лагуна, Београд 2022

Литература
Аристотел: О пјесничком умијећу: Школска књига, Загреб 2005.1451
Бахтин: О роману, Нолит, Београд 1989.
Бахтин: Јединство хронотопа, Поља, КЦ, Нови Сад, 2016/2, стр.355-357.



Фосили шкољке (brahiopodi) пронађени у атару села Жељево, на локацији Нерезина.

Сагледавања

Бошко Ломовић

О ЈЕЗИКУ И ОКО ЈЕЗИКА
(Из дневничке биљежнице, септембар 2022 – септембар 2023)

Изопачавање нашег језика се наставља. Има више година уназад како сви нешто у неком или нечем „препознавају“: Држава је *препознала* наше напоре. Влада је подржала наш пројекат пошто је *препознала* његову општу корист. И томе слично. Донедавно је глагол „препознати“ значио да смо се, на примјер, сусрели са другом из војске и препознали га послије 30 година. Или: Међу изгубљеним кишобранима у бироу за нађене ствари препознао сам свој. Препознаје се оно што се раније познавало, за њега се раније знало. (Слично: Преудала се у друго село, тј. поново се удала). А за смијуријy је буквално „уклапање“ у наш говорни систем на енглески начин. Сад је и моди временски прилог „икада“: Наши резултати су бољи него *икада*; Написао је књигу вреднију него *икада*. Уз „икада“ у нас мора да буде још нешто: Нити је било *икада досад*, нити ће *икада послије* бити.

* * *

Старогрчки и латински су богатили, у природним и друштвеним наукама, све европске језике. То је потребно и добро је. Међутим, „пребогатили“ су језик свакодневни, што се може сматрати својеврсним загађивањем. Вјероватно није могуће „мртве“ језике посве избацити из белетристичког рјечника, али их је потребно свести на најмању мјеру. Јер, пјесма, приповијетка, роман су слика, одраз, огледало духа једног народа, а шта то боље може да нам дочара него његов језик („Проговори да бих те познао“). Натрупљен туђицама, умањује или потпуно лишава себе такве улоге.

* * *

Морам опет о РИЈЕЧИ. Морам, јер ових дана имам ружно искуство са једном особом. Човјек који ти једном не одржи дату ријеч, понижава себе. Сваким даљим непоштовањем дате ријечи, понижава тебе.

* * *

Од два равноправна вида српског језика, екавице и ијекавице, признајем да ми се више допада ијекавица. Да парафразирам утисак Томаса Мана о руском језику: мање је у ијекавици костију. Један пријатељ са лијеве обале Дрине ме је својевремено питао у чему је разлика између млека и млијека. Одговорити да је то у различитој замјени „јата“, није нека мудрост. Морао је он да одговори: „Млијеко је гушће“. Духовито, али и фигуративно тачно.

* * *

Да запишем и ово. Дошао тв-новинар у једно подрудничко село, па налетио на сељака који „зна за јадац“. Пита га важно новинар: „Желите да будете робни произвођач, а имате ли сву инфраструктуру?“. Сељак му, ни часак не часећи, одговори: „За сада имам вадилицу за кромпир и крцаљку за орасе, а кад продам краставце, набавићу и то“. Још му и намигну на крају. Да ли је новинар схватио шта му је рекао, не знам.

* * *

У језику народа са Хималаја (Шерпеси) нема именица „туча“ нити глагол „тући се“. Тамо човјек проживи читав свој вијек, а да се ни са ким не потуче, чак не доживи да види ни како се неко други потукао.

Будисти, такође са Хималаја (Непал), немају у свом рјечнику назив за појам „лаж“. Напротив, сви „цивилизовани“ народи је имају и обилато се њиме служе.

* * *

Нисам раније, сад читам Тургењевљев роман *Дим* (10. књига *Изабраних дела*, Матица српска, 1977). Добра лектира „у доба короне“.

Гдје би на другом мјесту него у Баден-Бадену, примјерци „плаве крви“ царске Русије воде свакојаке разговоре. Потугин говори Литвинову тада (август, 1862) и ово: „Узмимо, рецимо, за пример наш језик. Петар Велики га је преплавио хиљадама туђих речи, холандских, француских, немачких; те речи су означавале појмове с којима је требало упознати руски народ; не мудрујући и не цифрајући се, Петар је сипао те речи ћутуре, чабровима, бурадима у нашу утробу“. То каже на 44. страници, а на сљедећој закључује: „Ја сам, ако хоћете, готов признати да, ако умећемо туђу суштину у наше тело, ми никако не можемо унапред поуздано знати шта умећемо: комад хлеба или комад отрова“.

Тако је Потугин видео ствари прије 160 година. Шта би данас да, којим случајем, забаса међу нас, о овом проблему мислио?

* * *

Чак су и опаке болести, попут рака, сиде и короне, изљечиве. И то у добром постотку. Има једна неизљечива, а неизљечива је јер је потпуно ирационална. То је мржња према ћирилици од које дуго болују неки наши сусједи. Неизљечива је, али се од ње не умире, бар не у класичном поимању смрти. У ствари, то је болест изазвана неподношењем чињенице да је нешто лијепо, штавише савршено. Тако је страдао храм у Ефесу (запалио га Херострат) и Златни павиљон у Кјоту (ватром га спржио ружан студент зен-будизма Мизогући, литерарни јунак Јукија Мишиме). Била су прелијепа, савршена оба здања, дјела људских руку, духа и маште. Има људи који тако нешто не могу поднијети.

* * *

Црногорски „правописци“ су, изгледа, одустали од „својих“ слова за које су позајмили латинична пољска писмена Ś и Ź (за ћирилична се нису снашли). Ваљда им је неко

дојавио да се сугласничке групе „сј“ и „зј“ ријечи у народном говору штокавских крајева и изван Црне Горе каткад умекшавају. Лијеп примјер имамо у роману *Хермелин* Добрила Ненадића („Политика“ и „Народна књига“, 2006), стр. 44: „Сјекира. Величко би то изговорио на начин како се то каже у његовом селу (Горобиље код Пожеге – прим. Б. Л.). Сјести. Сјетовати. Између с и ј, ни с ни ј, чује се ту један фини пољски звук (...) Изјести. Између з и ј или уместо з и ј опет постоји један други мекани тепајући звук“. Каже Ненадићев јунак Величко да му недостају та два слова, да „онај ко је азбуку правио није та два слова убацио, заборавио, ето, то је урадио“.

Управо се упокојио Иван Клајн, врсни лингвиста и полиглота. Клајн не признаје политичка преименовања српског језика према именима новостворених нација и држава послије разбијања СФРЈ. Јер, каже Клајн, разлике су толико занемарљиве да нема ни најмање услова за то. Па истиче: „Узмимо бројеве. Од један до 999 нема разлике. Тек код хиљаду, Хрвати кажу *тисућа*“. А што се „црногорског“ језика тиче, Клајн каже да се „од ијекавског вида српског језика разликује само у две речи: сјутра–сутра и нијесам–нисам“. Уважени лингвиста свакако зна шта говори.

Уосталом, прелистајмо Вуков *Српски рјечник* из 1852. године. Наићи ћемо на много „хрватских“ ријечи. Откуд толики „хрватизми“ у *српском* рјечнику?

* * *

У процесу развоја језика све се мање ослушкује народ; ствар је препуштена неукима и неодговорнима. Замршеност настаје, углавном, из два разлога: мода да се српски језик „обогаћује“ англизмима, често тешким за изговор, и увођење наврат-нанос, „родне равноправности“, а прије свега се то чини у називима занимања, што просто „излуђује“ говорне органе. А народ је све чинио да ствари поједностави, учини јасним. Имамо лијепе примјере у том смислу (иако нису прихваћени као језички стандарди, а могли су без икакве штете), гдје се гласовима врше замјене мјеста, замјене једног сугласника другим у сугласничким групама или изостављање појединих сугласника да би за изговор било лакше: бајрак, пемзија, млого, тица...

* * *

Огласила се и Матица српска поводом Закона о родној равноправности. Саопштење је потписало безмало 50 знаних нам људи из културе, понајвише књижевника и језичких стручњака. Браво! Мада, учинили су то post festum, требало је раније и свакодневно. Издвајам у саопштењу дат примјер како би, по диктату поменутог закона, требало „исправити“ текст у уџбенику географије за седми разред основне школе (Д. Шабић и С. Вујадиновић, „Логос“, 2020).

Дио лекције гласи: „Староседеоци Америке су Индијанци и Ескими (Инуити). Они припадају жутој раси. Преци Индијанаца доселили су се из Азије. (...) Индијанци су се проширили и населили амерички континент све до Огњене земље на југу“.

Закон о родној равноправности не препоручује него ПРИМОРАВА ауторе и издавача да горњи текст гласи: „Староседеоци / староседелице Америке су Индијанци / Индијанке и Ескими / Ескимке (Инуити / Инуићанке). Они/оне припадају жутој раси. Преци/преткиње Индијанаца / Индијанки доселили / доселиле су се из Азије. (...) Индијанци / Индијанке су се проширили / проширише и населили / населиле амерички континент све до Огњене земље на југу“.

Да се покидаш од смијеха или да повиљениш од бијеса!

Е, сад се ја, наиван какав јесам, питам: хоће ли Закон „исправљати“ пјесмице и приче аутора / ауторки у ђачким читанкама и књигама обавезне лектире? Хоће ли се са Законом „усаглашавати“ народне бајке? Хоће ли, рецимо, реченица „Ивица и Марица су залутали у густој шуми“ одсад да гласи: Ивица је залутао, а Марица залутала у густој шуми“?

Nota bene: приче и пјесмице биће сад дуже, читанке обимније, наставници ће дуже предавати, а ђаци дуже одговарати, часови ће морати да се продуже са 45 минута на читав сат.

Сјетих се давног дистиха пјесника Крстивоја Илића: „О, Боже, добро смо још̀те живи / Откад нас води нечастиви!“

* * *

Прочитах са задовољатвом и с гневом „Политикину“ тему недеље „Удар на већ рањени српски језик“ (13. јун). Са задовољством, јер су чињеницама десетковани смисао и сврха Закона о родној равноправности, а с гневом због потпуног иг-

норисања науке при његовој изради. Петоро неупитних стручњака коментарисало је одредбе тог закона, указујући на погубан покушај идеологије да пресуђује у ствари чије је настајање и развој без икакве везе са политиком. И то кроз „идеолошко учитавање у лингвистичку материју“ и „буквализам и механицистичко прекрајање система језика“ (Виктор Савић). Ако овај закон обавезује све грађане Србије, а морало би, да ли се односи на све службене језике и „одакле неком право да интервенише у језичку структуру мађарског, румунског, албанског“ (Исидора Бјелаковић). „Где је феминитив од именице *купац*? (курзив Б. Л.) Како ћемо именовати женску особу која обавља посао *одељенскоī старешине?*“ (Ана Мацановић), само су нека од бројних питања на које језички иноватори немају одговор, али су језик нам насушни учинити знали смијешним и рогобатним измишљеним именицама: дрвомоделарка, испоручилица, репараторка намјештаја, језикозналка. Или, конструкцијом „грађани и грађанке“ која дискриминише средњи род, децу. Како се не сјетише да их именују „грађанчићи“? Можда зато што су малолетници, нису стасали за бираче.

У бризи за „родну равноправност“ љепшег пола, заборавили су на називе „дискриминишуће“ по мушки пол. Мушкарац и даље остаде *странка*, *муштерија*, *присталица*. Е, нећу на то да пристанем! Нећу више да будем *кукавица*, *изелица*, *прзница*, *битанīа*, *варалица*, *пустахија, звијер, звјерка*. Хоћу „мушко“ име! Наравно, причам глупост.

Трибину језикозналаца у „Политици“ би требало многи да прочитају, поготову они који су творили Закон о родној равноправности. Не сме се стати. Потребно је организовати нове трибине, јавне скупове, семинаре и симпозијуме наших најбољих лингвиста (имамо их подоста, хвала Богу) са којих би најшира јавност више сазнала о историји настанка и законитостима развоја српског језика, његовој структури и духу, као и о будућем смјеру кретања. Јер, неупоредиво је мања штета ако падне један закон од штете коју ће донијети његова примјена (уз тужакања разних НВО и казне за непоштовање). А „Картагина мора пасти“, послужићу се реченицом из говора римског сенатора Марка Порција Катона Ста-ријег.

* * *

Прочитах негдје да је пристојан говор инфраструктура демократије. Многи политичари остају без те инфраструктуре у предизборној кампањи и по изгубљеним изборима. Многи тв-новинари и њихови саговорници (каткад су то књижевници, глумци), такође, буду лишени пристојног, културног говора ако им се неко из супротног табора не допада. Упркос томе што су свјесни да им је изговорена ријеч бумеранг – враћа им се и жестоко их удара.

* * *

Шпанци и Енглези су се, током 18. и 19. стољећа, размножили у подоста других нација у Америци, Африци и Аустралији. То се, у 20. вијеку, догодило и Србима који су отишли и даље: осим нових нација насталих на „српском гену“, створени су и нови језици на српском правопису и рјечнику. Народи настали од Шпанаца и Енглеза и даље говоре шпански и енглески. Разлике постоје, али преводилац им није потребан. Не треба, поготову, преводилац ни кад разговарају особе које говоре српским, хрватским, босанским и црногорским језиком. Али, глупост и нарцизам су бесконачни. Посебно лицемјерје је у томе што су поменути западњаци снажно подржали „множење“ српског језика, а спремни су да, ако треба, и оружјем спријече именовање канадског, аустралијског, африканерског, уругвајског, перуанског мексичког, бразилског и других језика.

* * *

Све наше балканске будалаштине (политичке) око језика постају смијешне и неодрживе кад дамо одговор на просто питање. А питање је: којим језиком говоре Мароканци, Алжирци, Либијци, Египћани, Ирачани, Сиријци, Арабљани и житељи Емирата? Хиљаде и хиљаде километара удаљени једни од других, свакако имају локалне лексичке специфичности, али сви „њихови језици“ имају једно име – арапски.

* * *

Од свађе при градњи Куле вавилонске (а могли су се свађати јер су сви говорили истим језиком), Творац је уредио да сваки народ на Земљи има свој језик. Тако је и код других живих бића. Врапци говоре својим, пси својим; лавови ричу али другачије него биволи; чак ни врана не би нипошто хтјела да се оглашава гласом славуја, јер јој се много више свиђа властито гакање. Цвијет трешње је другачији од цвијета маслачка, цваст шљиве од цвасти јагорчевине. Истина, па-пагај у крлетки научи покоју реченицу својих газда, али је не користи док разговара са другим папагајем. То је природно стање ствари.

* * *

Језик (говор) је велика тајна. Зна је само народ који га ствара: ни најумнији појединац из народа ту тајну не зна.

* * *

Чуо сам много пута у народном говору овакве реченице: Шта ти на то *велиш*? Не *велим* ништа. Они *веле* да то није тако било. Никако ми не лежи да инфинитив може да гласи: *велити*. Промјене „велим“, „велиш“, „веле“ ми се чине као неправилни облици глагола „казати“. У Вуковом *Рјечнику* има одредница „велим“ и „вељу“; има је и у савременим рјечницима (МС–МХ), чак и у инфинитиву: *велети*, *вељети*, са напоменом да је из покрајинског говора.

* * *

Пази шта говориш и како говориш. Ти си оно што си рекао.

* * *

УЧТИВ. Давно, 1959. године, писао ми је молбу Радомир Брајовић, предратни чачански гимназијалац и најписменији човјек у мом селу. Писао молбу за пријем у тек отворену Економску школу у Милановцу. На крају је написао ријеч УЧТИВ испод које сам се потписао.

Придјев УЧТИВ постоји у једнотомном *Правопису српскохрватскога књижевног језика МС–МХ*. Нема га код Вука, па претпостављам да је касније настао или Вук није имао прилике да га чује и запише. Рачунарски „преводилац“ каже да на руском гласи *вежливый*. Не знам да ли се значењски подударају. Али, тај епитет, у мом језичком поимању, означава веома изузетну особу. УЧТИВ је поштен, честит, радан, несебичан, поуздан, достојан (грчки: ἄξιος) – много доброга је у петословној ријечи УЧТИВ. Данас се веома ријетко чује. Можда и зато што је мало УЧТИВИХ.

* * *

Има у нашега народа ријеч која сажима једну подужу реченицу – *здепаст*. Тешко да је ико од млађарије зна, али ако тим придјевом окарактеришеш неког човјека пред старијима, одмах ће створити његову слику: низак растом, широк, угојен (лакше га прескочити него обићи), велике главе, кратких руку и ногу. Најупечатљивији *здепоња* међу водећим партијским друговима у бившој СФРЈ бјеше Стане Доланц. Од њега до данас не познајем ниједнога који би га надмашио. Сличног значења је и именица *доземљак*, а односи се на ниску особу која може, али не мора да буде и угојена.

* * *

Запета је мени један од најважнијих интерпункцијских знакова (свједок ми је Црњански). Погрешно постављена, може некога коштати живота. Познат је примјер у наредби: Стријељати, не ослободити и Стријељати не, ослободити. Због запете, у првом случају се губи живот, а у другом се добија опроштај.

* * *

Још о запети. Запета је, знамо, интерпункцијски знак. У књижевном штиву она је много више од тога – важан стилски елемент. Она одређује начин читања, а самим тим и значењске нијансе у реченици које сугерише писац. Нипошто не потцијењујте запету, осим ако вам је свеједно „шта је писац хтио да каже“.

* * *

На највиши пиједестал је реченицу српског језика уздигао Црњански. Оставио нам ју је међу корицама својих дјела. Кажу да је то исто учинио и Михиз, али његова реченица се расплинула у диму београдских кафана.

* * *

Сам, *си*, *је*, *смо*, *сте*, *су* краћи су облици помоћног глагола *јесам* помоћу којих се твори прошло вријеме (перфекат) – тако смо учили из основачких и средњошколских уџбеника о језику. Глаголи у нашем језику имају и инфинитив, неодређени облик, који се завршава на -ти или -ћи. *Јесам* је прво лице једнине садашњег времена (презента). А како гласи инфинитив глагола *јесам*? Сигурно не „јести“. Рекло би се – нема га. Ипак, има га! То је глагол *бити*. Тај глагол има неправилну промјену у презенту: *јесам*, *јеси*, *јесте*, *јесмо*, *јесте*, *јесу*. Срећа, у српском језику је сасвим мало неправилних глагола; у шпанском их је, на примјер, 70–80. Не знам, али могуће је да се неки лингвисти неће сложити са мном, али вјерујем да ће се неки и сложити.

* * *

Догодило се у Топлици, у сеоској општини Дољевац која има дивну библиотеку и њеног агилног директора Богија Митића. И тако, одлучио Боги да својим сељанима приреди оперско вече у великој библиотечкој сали. Био је свјестан ризика да остане без публике и још буде исмијан, али одлучио је – пуковник или покојник. Директорову идеју, као несвакидашњи изазов, прихватили су у нишком Народном позоришту, Нишком синфонијском оркестру и Факултету умјетности: направиће „историјски преседан“, макар пјевали и свирали празним столицама.

У заказано вече, на позорници сеоске сале појавили су се пјевачи (сопран Маријана Давинић, бас-баритон Марко Милосављевић, Милош Цветковић и Анђела Станковић); удно позорнице симфоничари и Ивана Митровић са палицом у руци – актери комичне опере „Служавка господарица“ итали-

јанског композитора с почетка 18. вијека Ђованија Батисте Перголезија, названог бисером наполитанског барока.

А сала дупке пуна, 250 посјетилаца. Дошли у празничним одијелима из најближих села, Доњевца и Кочана, али и из удаљених: Пуковца, Шарлинца, Мекиша и Малошишта, дошли да „виде и то чудо“. Дошли млади, који најчешће слушају рок, и времешнији за које је „резервисан“ фолк и турбофолк, јер „то народ хоће“. Е, неће бити! Мештани из шест топличких села су уживали у оперском пјевању и свирци симфоничара, пажљиво пратили ток оперске фабуле (пјевало се на српском) и, на крају, исказали одушевљење доживљеним. Посјетиоци су изјављивали да је то био историјски догађај у култури њиховог краја.

Ризичан експеримент је више него успио. Ако је успио у селима Топлице, зашто не би и у било којем селу у Србији. Топличани су први „пробили лед“.

* * *

Бијах недавно у Шпанији (десети пут, ваљда) и поново се увјерих колико Шпанци воле свој језик. И чувају га. Кад се повела ријеч о тенису, нисам одмах схватио зашто Ендија Марија (Andy Murray) називају Анди Мурај. Зато што име и презиме тенисера, исписано енглеским језиком, читају по правилима свога правописа. Овдје ћете први пут чути за град Мунћен, јер њемачко Mūnchen Шпанац чита по „своме“. Умјесто универзалног назива за покретне слике, то јест „филм“, увијек чујете la película. Док је пиво сличног имена на већини западноевропских језика: beer (енгл.), bière (фр.), Bier (њем.), birra (итал.) – ни у једном мадридском кафићу не чух други назив до la cerveza (на српском приближно: сербеса). Добићеш пиво и ако будеш тражио „бир“, „бјере“ или „биру“, али конобар ће, спуштајући на сто флашу или криглу, рећи: „Una cerveza para señor. Buen provecho“ („Једно пиво за господина. На здравље!“). Једна моја познаница ми се жали како у француским продавницама у Паризу нико неће да говори енглески. Подоста Шпанаца и Француза знају енглески, али га говоре само кад морају. Енглези, пак, сматрају да њихов језик треба (мора) да говори цио свијет. Е, неће бити!

* * *

Често чујем да је неко провео *на пӯту* читаву недјељу. Знам: путовао је, кретао се. Али, тако може да каже и неко ко је недјељу дана стајао на путу, није се кретао. Слично: Провео сам у Београду читав мјесец, то јест, био на једном мјесту. Зато је боље рећи: Провео сам *на пӯтовању* читаву недјељу. Можда цјепидлачим, но добро је кад се изражавамо јасно и тачно како би онај који нас слуша недвосмислено знао шта хоћемо да кажемо. Двосимислени искази, оракули (лат. Oraculum), којима су се служили пророци, често уносе забуну са смијешним или невеселим посљедицама.

* * *

Брзина којим живимо тјера нас да све брже и говоримо. Говор нам је све мање јасан. У брзом говору занемарујемо нагласке ријечи или их погрешно постављамо и изостављамо ненаглашене дужине. Тиме и свој говор све више мелодијски осиромашујемо. А о реченичним нагласцима и да не говорим.

* * *

Горки је савјетовао Исака Бабеља: „Ако хоћеш да будеш писац, иди међу људе“. И Бабељ је провео неко вријеме у Црвеној коњици Сејмона Буђонија. Из тога је настала добра збирка приповједака. Дакле, писац се не постаје само читањем дјела других писаца; тако постоји опасност од подражавања. Дружење са људима свакојаке вр-сте, разговор са њима, разговор у којем ћеш више слушати, а мање сâм причати, обогаћује те и „материјалом“ за (г)радњу приче и, нарочито, језиком.

* * *

Радио Београд, редовна дневна емисија „Новости дана“. Новинар извјештава: „Квалитет пшенице ове године је лошији од прошлогодишњег када су били рекордни приноси“. Помијешао бабе и жабе: упоредио квалитет са количином. Све би било у реду да је уметнуо једно „и“, па би зависна реченица гласила: „...када су били и рекордни приноси“.

* * *

Умјесто да се одмарам гледајући телевизију, претворио сам се у ловца на акценатске бравуре, синтаксичке заврзламе и гомиле варваризама којима обилује говор телевизијских новинара. А то, хтио-не хтио, чиним свакодневно. Признаћете, мозгу врло заморан посао. Баш ми није лако!

* * *

Прије више од 30 година говорио је, једном приликом у Брчком, Ћамил Сијарић о првом су-срету Вука и Гетеа. Говорио је као да је сâм том сусрету присуствовао. Гете је Вука, тог 13. октобра 1823. године, дочекао стојећи. Јохан Волфганг Гете је имао 74 године, Вук Караџић само 36 година. Овако је нама, окупљеним у холу Дома културе у граду на Сави, Ћамил дочарао тај сусрет:

„Гете стоји, Вук му иде у сусрет. Чизма тупо – тап, штула оштро – буп! Чизма тупо – тап, штула оштро – буп! Опет чизма тупо – тап, штула оштро – буп!...“

Довољно да смо сви пред очима истом имали ту слику и чули како се Вукова чизма и штака оглашавају примичући се Гетеу.

* * *

Концем љета, један наш министар понио српским првачићима у Хрватској триста ћириличних буквара на поклон. Али, хрватски цариник му не даде да са буквама пређе границу. У нашим средствима информисања се жестоко обрушише на комшијско гађење према српском писму. Беше коментара и на друштвеним мрежема, а највише ми се допаде коментар једне госпође из „лијепе њихове“ која нам посавјетова да, прије него што почнемо да бринемо за судбину ћирилице у другим земљама гдје Срби живе, погледамо како ствари стоје у Београду и Новом Саду.

Ствари, увјеравам вас, госпођо, лоше стоје. Не морам у Београд или Нови Сад. Ево, прошетах главном улицом моје вароши, града под највишом шумадијском планином и записах називе фирми.

Лијева страна улице: Avangarda woman, Otp banka, Apoteka, Master, Lak korak, Planeta, Рајчевић, Step D, Starbet, Elipsa, Mobile zone, Пролетер, AIK banka, Đorđe, Elektronske cigarete, Elit foto, Temperature fashion, Апотека Крешенковић, Avangarda man, Mozzart, Полицијска станица, Основни суд, Основно јавно тужилаштво, Admiral bet, Đovani, Hemix, Пивница, Glass, Moma, Адвокат, GM auto, Dan, IDA, Војска Србије.

Десна страна улице: Metalac, Halkbank, Metalac, Casio, Speed Shop, Cameleon, Uni Credit Bank, Second Hand Shop, Breeshes kids, P. S. fashion, Incanto, Jeans, Yettel, Frida, Tweety, Stomatolog R. M, Vanja, Тара тара, Turistička agencija, Moj kiosk, Агенција, Ivana S&M, Мишковић, Ана, Studio lepote, Dorotea, Mina &M, Tija Dent, Star optik, Svaštarica, Ogi auto, Nensy, Uroš, Bilijar, Sabior, Милица, Пролетер, Беларда, Amarillis, Rinfuz, Bella 003, Semiks Tehno, Soccer, Ponjavić, Apoteka, V-stil, Mirirs 98, Tašne GM, Cvećara Nikola, Šnirić, Shine, Нада, Златно буренце, Balans centar, Filip, Pet svet, Stojić elektrik, Cipelići, Пролетер, Tomini.

Од 94 натписа, 18 их је ћирилицом, што је мање од петине. Осим тога, готово половина натписа су ријечи из страних језика, највише енглеског који је у нас у „моди“.

* * *

Окупила се у Београду дјеца Срба из дијаспоре да би се учила српском национализму – коментарисала је штампа из сусједне државе августовску (2023) посјету наших малишана из расијања.

Двојица познатих састављача рјечникâ страних ријечи о ријечи „национализам“:

Братољуб Клаић: „Волјети свој народ, борити се за његова права и независност, значи служити не само свом народу него и свим народима и опћем напретку“.

Милан Вујаклија: „Народњаштво, родољубље, друштвено, политичко и културно деловање са националног становишта које се испољава у различитим облицима“.

Супротни национализму су шовинизам (мржња према другим народима) и, нарочито, аутошовинизам (мржња властитог народа).

* * *

Хвала Турцима за једну ствар! Да нас нису у ропству држали, не бисмо створили епику непроцјењиве вриједности; не би учена Европа сазнала за раскош српског језика; Гете – хеј, Гете! – не би учио српски језик само зато да би могао да чита и преводи српске народне пјесме.

* * *

Баīрем или *баīрен*, питање је сад! Вук биљежи *баīрена* (им. ж. р.); у једнотомном *Речнику МС–МХ* именице нема. Ја сам прије за *баīрен*, облик који се у народу чешће чује, из којег настаде *баīрење* (логично је да „н“, а не „м“, прећи у „њ“: камен → камење, прамен → прамење), јер од *баīрема* је *баīремље*, мада тако ријетко ко говори. Уосталом, један стих Црњанског у *Ламенту над Беоīрадом* гласи: „Твој ће *баīрен* пасти на ме као киша“.

* * *

О језику много знам, учио сам и научио, али, признајем, и много више не знам, јер то је пространо поље које човјек за свога вијека ни изблиза не може прећи.

Вокер Јанг[9]

ДОСТОЈЕВСКИ КАО ПРОРОК

Само годину дана после изласка Лесковљеве „Леди Макбет“, и Фјодор Михајлович Достојевски објављује, 1866, пророчку алегорију о будућој судбини Русије. Њу персонифицира главни јунак тога дела, „Злочин и казна“, студент права Раскољников. До покајања он симболизује интелигенцију и софистику световних универзитета, револуцију, руски социјализам и самог антихриста, рођеног четири године по изласку романа, а после покајања коначни пад антихристовог царства. Четврт века после пророчке епопеје Раскољникова, Лењин стиче правничку диплому Петроградског универзитета. Злочин је двострук, убиство морално одговорних експлоататора (лихварка Аљона Ивановна) и убиство сведокâ, мирних грађана, без икаквог мотива (Лизавета). Оба убиства су притом брутална и крволочна, грубом силом (секира), без суда, и почињена по продирању у сам дом жртве. Злочин се одиграо у Петрограду, баш као и њиме праобразовано јављање антихриста, које се збило равно пола века после сепаратног издања књиге.

Двострука је и казна, робија (симболише систем гулага) и грижа савести (симболише пад антихристовог царства седамдесет година по његовом стварању). Етимологија презимена Раскољников, од речи раскол, пророкује о двоструком расколу који је антихрист донео. Први, 1903, раскол у Руској социјалдемократској радничкој партији, на бољшевике и мењшевике. Други, 1917, раскол у народу, на неверника и верника. Поделио је Раскољников, у свом чланку „О злочину“, и свецело човечанство, на нижи разред, послушни материјал, и на виши разред, који има право на злочин, укључујући убиство, и на уништавање садашњости у име боље будућности. Чланку Раскољникова околност што је тему преузео из тадашњег западноевропског социјалдарвинизма пророчку димензију не одузима. Цео низ политичких покрета, елита и

[9] Вокер Јанг (Voker Jang), теолог и аустралијски херменеутичар српског порекла.

естаблишмента у разним државама истока и запада, отад и све до данас, усвојили су Раскољниковљеву премису. Баба лихварка Аљона Ивановна персонифицира капитализам и плутократију, сребролубље и алијенацију, цинични материјализам и отпадништво од љубави Божије ван социјалистичко револуционарне стихије. Њена сестра (од друге матери) Лизавета Ивановна оличава све невине жртве револуције, пострадале само зато што су јој биле сведоци, што су се нашле убицама под руком, што су биле на антихристовој територији или на његовом путу. Она је у другом стању, с њом пропадају и будућа покољења Русије. Према Мацијевском, то је и пророштво прво о легализацији, па затим о масовној распрострањености абортуса. Соња Мармеладова персонифицира духовни живот, и веру, и апостасију, и покајање, које поново отвара двери у изгубљени рај. Талентовани иследник Порфирије Петрович персонифицира закон, у оба његова висока смисла, Божији Закон вишње праведности и државни закон Руске империје, који је задржавао од антихриста, као „катехон“ апостола Павла (2 Сол. 2:6). Његово име Порфирије указује на порфиру као царску регалију, а патроним Петрович на оснивача Руске империје Петра Великог. Свидигајлов као аристократа персонифицира моралну и материјалну деградацију руског племства, а његово самоубиство предсказује потоњи силазак тог сталежа са историјске позорнице.

Књига Достојевског садржала је не само пророчку алегорију даље будућности, него и запањујуће тачно предсказање московског злочина из јануара 1866, које се збило пред сам почетак публикације, док је јавности још непознат рукопис био у редакцији часописа „Руски вестник“. Студент права Данилов убио је тада лихвара Попова и његову служавку Марију Нордман, која се појавила неочекивано, а затим доспео на робију. У априлу исте године на капији петроградског Летњег врта пропали студент Каракозов, који је већ могао стићи прочитати прве наставке „Злочина и казне“, а не само бити у њима предсказан, пуцао је на императора Александра II. Био је то први терористички акт у историји Русије и почетак нове епохе.

* * *

Непосредно по рођењу антихриста, 1871–1872. године, излази из штампе још једна пророчка алегорија Достојевског, роман „Зли дуси“, започет 1870. Реално убиство из

полицијских анала овога пута није предсказано књигом, него јој је претходило и послужило јој као заплетна интрига. Зато је не само роман, него и тај криминални деликт, праобразовао револуционарно крвопролиће. Реч је о московском убиству студента Иванова из 1869. г. У организацији бланкисте, нихилисте и револуционара Сергеја Нечајева, о коме је Љењин, по сведочанству Бонч-Брујевича, имао позитивно мишљење.

Један од чланова Нечајевљевог кружока, Иванов је био убијен за противљење лепљењу летака у подршку студентским демонстрацијама. Главни негативни јунак романа, Петар Верховенски, персонифицира радикалну револуцију по сваку цену, управо онакву каква се и одиграла касније у Русији. Праобраз антихриста. Друштвено уређење коме тежи, сам овако дефинише у једној од својих реплика: „Ја сам преварант, а не социјалиста, ха-ха!“ Његово име Петар симболише стремљење ка врховној власти и овлашћењима римског императора (Петар Велики је оснивач Руске империје). Жртва убиства Шатов персонифицира руску идеју. Његова смрт предсказује лишење Русије имена 1922–1991. г. и истовремени неуспешни покушај народоубиства. Његова реплика „ја ћу веровати у Бога“, својим граматичким будућим временом наговештава пад антихристовог царства 1991. г. и ново крштење Русије. Други праобраз антихриста је Кирилов, који, негирајући Бога, налази у себи материјални апсолут. Кирилов сматра да је тиме уједно стекао вишу слободу да учини било какав поступак, те одлучује да је демонстрира самоубиством. Љењин чини и једно и друго, људском разуму приписује апсолутно сазнање, и, као Рус, доводи Русију до самоубиства, отпочевши у њој геноцид, затим настављен од Стаљина. То ће учинити и обезбожено човечанство, посегне ли за нуклеарним ратом. По имморализму, мада не и по социјалном пореклу, прототип Стаљина је Ставрогин, прва три и последња два слова презимена су им подударна (СТА..ИН). Сам Верховенски у њему види победоносног Иван-царевића из руске бајке, који би, после предстојећих разарања, пожара и смутње, постао идеални вођа. Самоубиство, којим завршавају и Ставрогин и Кирилов, има загробни смисао, есхатолошког језера огњеног које гори сумпором (Отк. 19:20). Шигаљов је аутор „система светског поретка“, којим би по њему био остварен рај на земљи. То је дуално пророчанство, прво бољшевичке револуције, па америчког пројекта New World Order: „Полазећи од безграничне слободе, ја завршавам безграничним деспотизмом“.

Опонира му Љамшин, предлажући да се тих „девет десетина човечанства“, којима Шигаљов хоће да одузме слободу личности, кад су већ сувишне, дигну у ваздух. „Оставио бих само шаку образованих људи, који би стали лагодно живети по науци.“ Иако је Малтус још седамдесет година пре „Злих духа“ планету прогласио пренасељеном, све до атомске ере технички је било проблематично толики народ дићи у ваздух. Зато је данас Љамшин актуелан више него икада. Он је уједно и пророчка персонификација кампање скрнављења руских светиња од револуционара и комсомолаца XX века. У једној од својих светогрдних акција, он неопажено убацује безобразне западноевропске слике у торбу путујуће продавачице Јеванђеља̂, а у другој миша под стакло рама црквене иконе. Зли дуси у наслову књиге имају дуалну семантику. У дословном значењу указују на духовну позадину дешавања. Они не само да надахњују велике грешнике и самоубице, него се још упиру да, надахњујући убице и револуционаре, постану сценаристи историјских процеса. У преносном, то су главни јунаци и њихов кружок, праобраз партије. Дорађујући замисао „Злих духа“, Достојевски је читао Откривење Јованово. Недавно су дешифровани и објављени записи на маргинама његовог личног примерка Новог Завета. На маргини крај стиха И видјех другу звијер гдје излази из земље, и имаше два рога као у јагњета; и говораше као аждаха (Отк. 13:11), Достојевски је својеручно записао: „соціалъ“, што је у руском језику тог времена значило социјалиста. Дело је, као индиректни доказ његовог пророчког полета, било у Совјетском Савезу 1935. г. забрањено, а писац предговора тадашњем издању Пјотр Парадизов био је ухапшен и 1937. г. стрељан.

* * *

Фјодор Достојевски је уједно био први ко је после рођења антихриста обзнанио да је тај угледао светлост дана. На период док је био уредник у престоничким новинама „Гражданин“ (1873–1874. г.) односи се успомена коректорке Варваре Тимофејеве: „Причајући о својим сусретима и заједничком послу с Фјодором Михајловичем у коректорској штампарији *Гражданина*, она обавештава како је једанпут Достојевски с њом заподенуо разговор...

– Они и не слуте да је ускоро свему крај... свим њиховим *ūпроīресима* и брбљању! Ни не подозревају да се ан-

тихрист већ родио... и стиже! – То је изговорио с таквим изразом и гласа и лица као да ми открива страшну и велику тајну.

* * *

Достојевски је умро два месеца после објављивања свог последњег романа и филозофског завештања, пророчке алегорије „Браћа Карамазови“. Њена тема је овога пута оцеубиство, симбол сврставања монархије, револуције и цареубиства, а такође отпадништва од Бога. Убијени отац симболизује цара и Бога. Зове се Фјодор, што по грчкој етимологији Теодорос значи „Богом дан“. То је уједно и име аутора романа, чиме се допуњује идеја убиства творца.

Најстарији син Дмитриј је од прве жене, персонифицира стару Русију, која је преплављена гресима, али се није одрекла цара и Бога. Његово име има старогрчку етимологију „земља мајка“. Невин је осуђен на робију за оцеубиство. Тиме је проречен гулаг, чије су масовне жртве били поборници царске Русије. Иван и Аљоша су синови од друге Фјодорове жене, оличавају друштвена превирања краја XIX и почетка XX века. Иван пре свега персонифицира руску интелигенцију, која се, отуђив се од својих духовних корена, изгубила у бесконачним софизмима по угледу на запад. У тим урвинама водич јој је често злодух, који на трен постаје видљив Ивану за сцене у судници. Аљоша персонификује кризу вере, и Достојевски га у ауторском предговору сматра главним јунаком романа. Иако сви синови деле одговорност за очево убиство, само крвопролиће починио је Смердјаков (етимологија презимена од речи смрад), Фјодоров ванбрачни син. Он персонифицира ниже друштвене слојеве, који су баш за време владавине Александра II, када Достојевски и пише, добили грађанска права – сељаштво и пролетаријат, чијим је рукама дигнута револуција. Формално није син, него управо слуга који убија свога господара. Иван га је поучавао безбожју, те да је зато „све дозвољено“, али сам своју максиму није могао довести до практичног остварења. Практичнији Смердјаков је остварује, и додаје јој своју: „Ја мрзим читаву Русију“, што се у XX веку реализовало распадом Руске империје, лишењем Русије имена на 70 година, и неуспелим покушајем геноцида. Он уједно оличава и бројне националне мањине, које су са жаром ступале у редове бољшевика. Фиктивни топоним Ско-

топригоњевск („дотеривање стоке“), место у које је смештена радња романа „Браћа Карамазови“, симболизује богатство пољопривреде, и самим тим Русију тог доба. Паралелно се асоцира и са зверињем, у чијем су облику антихрист и лажни пророк представљени у XIII гл. Апокалипсе. Презиме Карамазов етимолошки је изведено од тур. kara („црн“) + маз-, и директни превод надимка Карамаз био би „црномањасти“, овде свакако уз пејоративну конотацију засновану на симболици боја. Према Татјани Бондаренко, презиме функционише као антипод реалном руском презимену Богомазов, у чијој основи богомаз значи пре свега „иконописац“, али етимолошки и „помазаник Божији“. Карамазов дакле може бити „црни помазаник/црнопомазаник“, било у значењу антихрист, било цареубица. Карамазов је, како су аналитичари давно уочили, пароним презимена Каракозов, које је носио поменути револуционар, погубљен 1866. г. За покушај цареубиства. Достојевсколози до данас ломе копља је ли писац због којег намеравао да у ненаписаном наставку „Браће Карамазових“ Аљошу претвори у револуционара-цареубицу. Међутим и на основу написаног тома романа да се закључити да је у књизи, транспозицијом оцеубиства, те насловним презименом Карамазов, аутор предсказао оба потоња руска цареубиства, 1881. и 1918. г. Прво од њих, у коме је погинуо исти император на кога је петнаест година раније пуцао Каракозов, збило се три месеца по изласку последњег наставка романа у „Руском вестнику“, и месец дана после упокојења самог Достојевског. Аљошино скидање мантије предсказало је апостасију представника духовног сталежа, од којих су чак двојица директно учествовала у цареубиству 1881. г. Црквењаков син Иван Јемељанов био је трећи бомбаш уз цара тога дана, који је са неактивираном бомбом испод мишке чак помагао да се смртно рањени монарх са плочника унесе у кочије. Још важнију улогу у завери одиграо је свештенички син Никола Кибалчић, разочарани богослов-семинариста и пионир ракетне технологије. Свештенички род био је српског порекла, а сам он тек две године старији од свог имењака Тесле. Цар је убијен његовом иновативном експлозивном направом. – У каснијој бољшевичкој врхушци Стаљин и Микојан су били богослови, а Жданов чак син коментатора Апокалипсе Александра Жданова! Етимологија Карамазов значи и „црно сликарство“, Достојевски њом пророкује и кризу уметности XX века, и пре свега њен камен-међаш, Маљевичев „Црни

квадрат“ из 1915. г., који је истовремено илустровао Светски рат и наговестио јављање антихриста, пад четири империје и ново цареубиство.

* * *

Пророштва Фјодора Достојевског не ограничавају се догађајима XIX и XX века. Сан Раскољникова о глобалној зарази, која се „из дубине Азије“ проширила на Европу, наговештава пандемију коронавируса, загледајући за застор трећег миленијума: „Лежао је у болници цео крај Великог поста и сву Велику недељу. Већ се опорављајући, присетио се шта је све сањао док је још лежао у врућици и делиријуму. У болести је имао сновиђење да је цео свет осуђен на жртву некој страшној, нечувеној и невиђеној заразној болести, која се ширила из дубине Азије до Европе. Требало је да сви подлегну, осим неколико, врло мало, изабраних. Појавиле су се неке нове трихине, микроскопска створења која су усељавала у тела људи. Но та створења су била духови, обдарени интелигенцијом и вољом. Људи који би их примили у себе одмах би постали опседнути и луди. Али никада, никада људи себе нису сматрали тако паметним и непоколебљивим у истини, као што су то сматрали заражени. Никада нису сумњали у своје судове, своје научне закључке, своја морална убеђења и уверења. Читава села, читави градови и народи су се заражавали и луделі. Сви су били у стрепњи и нису се разумели, свак је мислио да само у њему почива истина, и он је патио гледајући друге, тукао се у груди, плакао и ломио руке. Нису знали коме и како да суде, нису се могли договорити шта да сматрају злом, а шта добром. Нису знали кога да окриве, кога да оправдају. [...] Почели су пожари, почела је глад. Пропадали су сви и све. Зараза је расла и кретала се све даље и даље. Могло је да се спасе само неколико људи у целом свету, то су били чисти и изабрани, предодређени да започну нови људски род и нови живот, да обнове и очисте земљу, али те људе нико нигде није видео, нико није чуо њихове речи и глас“.

Душан Милијић

СЕОБЕ, СПОРТ, СУМАТРА

Панчевачки дани професора Црњанског

Није необично да један афирмисани писац држи часове у средњој школи, али да талентовани песник предаје ђацима гимнастику – а притом се то не дешава у античко нити у просветитељско доба, него у XX веку – онда је то прави куриозитет!

Година је 1921, а за Милоша Црњанског се већ може рећи да је песник *Лирике Итаке*, да је писац *Дневника о Чарнојевићу*, да је својим стиховима начинио цео један правац назван *сумаѓраизам*, да је оженио Виду Ружић, те да је – професор гимнастике у Панчевачкој гимназији.

За почетак једне књижевне каријере, то можда и није тако лоше, ако се зна каквим су све разноразним пословима били принуђени да се баве чак и они писци који ће доцније стећи светску славу.

Чонград, Темишвар, Опатија, Беч, Острогон, Загреб, Београд, Париз, Панчево, Берлин, Рим, Лондон – сеобе и сеобе...

Црњански је за себе говорио да је човек без завичаја, јер толике селидбе допринеле су да му свака адреса на којој је живео подједнако битна, иако не увек драга.

И још нешто је велики писац стално говорио: да је одрастао у фудбалу и никад није могао да га заборави.

Премда нису дуго потрајали и премда је писац доцније о њима мрско говорио, панчевачки дани ипак заузимају значајно место у животу Милоша Црњанског, баш као и бечке студије, берлинска дипломатија и лондонска емиграција. Панчево није за Црњанског битно само зато што је ту провео две године радећи као гимназијски професор, него је писац за Панчево везан и самим пореклом своје мајке Марине Вујић, мада је питање колико је Црњански марио за то, чим је ставио „на добош“ породичну кућу само да би скупио новац за пут у Париз за својом вољеном Видом.

Најзад, Црњански вероватно не би био Црњански да се није на особен начин утиснуо у историју Панчева, и то – урезивањем свог имена на фасади Евангелистичке цркве. Данас се овај својеврсни и својеручни потпис безмало сматра спомен-обележјем, иако је својевремено вероватно био сматран младалачким несташлуком, можда и прекршајем.

Далеко од тога да је првих година након Великог рата стање у Панчевачкој гимназији било идеално, јер да јесте, не би Црњански писао свом пријатељу Иви Андрићу: „Можете мислити ко све данас није наставник!“ Црњански, додуше, добија посао који му приличи, па најпре постаје професор српског језика, али су му, у недостатку наставног кадра – додељени и часови гимнастике, а поверена му је и дужност „чувара гимнастичке збирке“, што му ипак неће бити по вољи, па ће покушати да се што пре ослободи, како сâм каже, превртања на справама пред ученицима у хладном дворишту. Ускоро ће му поћи за руком да више не предаје гимнастику, захваљујући лекарском уверењу у коме стоји да је настава гимнастике штетна за здравље Црњанског.

Међутим, уместо гимнастике, Црњански сада, уз часове српског језика, држи и часове земљописа (географије) и историје, што изазива још већу забуну кад буде предложен да води чак и испит из земљописа. Ипак, писац ће бити довољно самокритичан да процени како није стручан за тако нешто, па ће сâм молити да му пронађу замену. Незадовољан општом ситуацијом у Панчевачкој гимназији, Црњански је сигурно једва дочекао да октобра 1922. отпочне рад као суплент београдске Државне четврте мушке гимназије, те да се на претходно радно место никада више не врати.

Ко добро познаје живот Црњанског, зна да је за име великог писца везано и неколико афера, од којих је сигурно најпознатија она када је изазвао на двобој авијатичара и инжењера Тадију Сондермајера. Једна, иако не толико бурна афера, десила се и за време боравка Црњанског у Панчеву. Професор Васа Путник, колега Црњанског, био је оптужен за непристојност према ученицама, а у тужби је било наведено како је једну ученицу не само питао да ли јој се допада нови професор Црњански, него јој чак напоменуо: „Сад се можете у њега заљубљивати, али вам то не саветујем, јер је већ окупиран.“ Тако је, никако својом кривицом, Црњански морао бити барем споменут на саслушању професора Путника пред просветном инспекцијом.

Можда су Црњанском били додељени часови гимнастике зато што се за то побринуо „случај комедијант“, али је могуће да све то и није било тако случајно, поготову не ако су надлежни већ знали да ће афирмисани писац бити на свом терену и док се буде превртао по справама. Наиме, иако се данас првенствено спомиње као писац, понекад и као дипломата, творац лирско-епских *Сеоба* био је и страствени спортиста, првенствено фудбалер, а како се чини, у једном му је периоду фудбал чак био важнији од поезије.

Са фудбалом се Црњански сусрео већ током гимназијских дана у Темишвару, да би затим играо у професионалном клубу железничара „Кањижа“, а треба напоменути да је управо Црњански, током боравка на Ријеци уочи Првог светског рата, издејствовао дозволу да се дотадашњи каменолом претвори у фудбалско игралиште клуба „Викторија“.

Фудбал је изгледа било једино што је током панчевачких дана држало Црњанског у добром расположењу, то је писац и сâм признао једном приликом. Он је тада постао капитен клуба „Банат“ и остао запамћен по елегантним, интелигентним и ефектним потезима, али и по жустром односу према судијама – и једно и друго, без сумње, у потпуном је складу са карактером великог писца.

Током наредних година, сада у Београду, Црњански се још више укључује у спортски живот: један је од оснивача листа „Спортиста“, навијач клуба „Југославија“ (сетили су се тога и креатори серијала *Монтевидео*), притом се не бави само фудбалом, него и мачевањем, боксом, скијањем, веслањем, а у једном интервјуу, поводом добијене награде за роман *Сеобе*, тада прослављени писац отворено каже како би више волео да заигра за репрезентацију него да опет добије награду Академије наука. И та му се жеља донекле остварила – био је увршћен у *old-boy* тим Југославије.

Током лондонских емигрантских дана Црњанаски је имао прилику да гледа игру београдске „Црвене звезде“, па се након повратка у Југославију 1965. и декларисао као „звездаш“, првенствено зато што је овај клуб демонстрирао једну високу културу спорта – тако је тврдио песник *Ламента над Београдом*. Премда није више тако често ишао на стадионе као у младости, остала је забележена прича да је Миљан Миљанић једанпут послао аутомобил да довезе Црњанског на „Звездину“ утакмицу.

Иако је био принуђен да неко време држи часове гимнастике и да трпи малограђанске хирове уместо да трага за звездом у бескрајном плавом кругу, ипак се не може рећи да је песник *Сумашре* тако лоше прошао ако се упореди чак и са неким светски познатим писцима. На пример, Франц Кафка је радни век провео као службеник на Институту за осигурање радника од незгода, Томас Стерн Елиот био је рачуновођа за *Lloyds Bank* из Лондона, Вилијем Фокнер управник поште на универзитету, творац *Ловца у житу* Џером Дејвид Селинџер радио је као директор забавног програма на луксузном броду, Харпер Ли је осам година провела као службеница на резервацијама *Eastern Airlines*-а, док је аутор чувеног *Борилачкоī клуба* Чак Палахњук био и механичар, и достављач на бициклу, а прао је и посуђе кад је морао... Понекад није ни тако лоше бавити се разним пословима, јер је Стивену Кингу као инспирација за роман *Кери* послужило управо то што је једно време радио као домар у средњој школи.

Професорски дани Црњанског поготову делују идилично ако се упореде са доцнијим емигрантским данима Црњанског, када је писац био принуђен да ради као књиговођа лондонске обућарске радње, али ко зна, да се то није десило, можда би српска књижевност била ускраћена за један целовити *Роман о Лондону*.

Догађања


ЦЕНТАР ЗА ТУРИЗАМ
КУЛТУРУ И СПОРТ
И
КЊИЖЕВНИ
СУСРЕТИ
Дани Гордане Тодоровић
ДОДЕЉУЈУ
Плакету
НАГРАЂЕНОМ ПЕСНИКУ
Драшици Стојановић
У Сврљигу
октобра 2023.
Председник жирија
Горан Максимовић

ПЕСНИЧКА НАГРАДА "ЂОРДАНА ТОДОРОВИЋ" ЗА 2023. ГОДИНУ

САОПШТЕЊЕ ЖИРИЈА

На овогодишњи конкурс стигло је двадесет четири песничка рукописа, од тога три рукописа нису испунила све конкурсне критеријуме и због тога нису могла бити узета у разматрање. Жири је имао пред собом по квалитету разнолике, често недовршене и неуспешне, али и оне уметнички примерене текстове, који су оправдали пријаву на конкурс за ову изузетну песничку награду.

На основу првог круга читања Жири је сачинио ужи избор од седам рукописа, а затим је на финалном састанку, који је одржан 3. октобра 2023. године, као најбољи једногласно издвојен и награђен рукопис *Мала смрт* (шифра „Глувонема“), песникиње Драгице Стојановић из Зрењанина. На састанку жирија присуствовали су Горан Максимовић (председник жирија), Зоран Вучић (члан жирија) и Радослав Вучковић (члан жирија).

Шест аутора који су учествовали на конкурсу је похваљено за примерен квалитет послатих рукописа: Јованка Николић (Јагодина), Дарко Стевић (Пожаревац), Весна Радовић (Херцег-Нови), Љиљана Павловић Ћирић (Крушевац), Каја Панчић Миленковић (Пирот) и Гордана Смуђа (Београд).

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Рукопис збирке *Мала смрт* сачињен је од четрдесет две песме, распоређене у три циклуса: „Живот“, „Пасарела“, „Смрт“, у којима је из изразито личне перспективе сензибилне и рањиве лирске јунакиње сагледан унутрашњи свет и доживљаји засновани на снажним емоцијама и противуречном и често болном животном искуству. Као што живот и смрт симболички означавају разнолике крајности: искушења животних сазнања, те непознаницу смрти, тако и „мала смрт“ указује на сагледавање људског постојања као стања духовне и физичке екстазе, али и исцрпљености и потпуног опуштања које је уследило након те екстазе, као стање меланхолије или

трансцеденције, али и стање укрштања животних задовољстава и сновидовних фантазија. Карактеристична је у томе насловна песма „Мала смрт“ где је завршетак живота упоређен са „сантом леда“, раздвојеном на два дела, која у тим тренуцима започиње да вечно плута „од острва до острва“. Тако доживљена „мала смрт“ дешава се и у љубави, на неком удаљеном гребену, где се двоје сједињује, док се „душа од тела раставља“.

Због свега тога песникиња потпуно отворених чула сагледава свет у себи и свет око себе, као што радознало покушава да спозна шта се то налази иза „границе сазнања“, у оним метафизичким просторима света над нама. Песникињу подстичу успомене на родитеље, на свет детињства, доживљај узвишене фигуре брата, на књижевна дела и уметничке узоре, инспиришу је различита сазнања из студентских година, као и са књижевних сусрета и дружења, настојећи тако да на што потпунији начин профилише спознају различитих животних фасцинација. Карактеристичне су у том погледу песме „Бели колач“, „Џемпер“ и „Прекид програма“, као посебна врста успомене на оца који је као „црни удовац са двоје деце“ израстао у посебну породичну фигуру. По снажним књижевним фасцинацијама издваја се песма „Позивница“, у којој су на ироничан начин стављени у први ред гостију на замишљеној књижевној вечери сви они који нису веровали или нису марили за њен таленат. Ту се налазе учитељица која је отерала са литерарне секције, шалтерска службеница која није хтела да прихвати диплому награде „Ђура Даничић“, приликом предаје документације за упис на студије књижевности, ту су и површни чланови жирија, незаинтересовани читаоци и слично. Надахњују је путовања, као и спознаја нових простора, који је подстичу да успоставља аналогије између различитих градова, као што је инспиришу читања књижевних дела и литерарне паралеле изазване тим новим искуствима. Отуда се у стиховима оглашавају слике Барселоне и Београда, Голупца и Граца, Санторинија и сл. Васкрсавају текстови и ликови Ђуре Јакшића, Владислава Петковића Диса и Густава Климта, Милована Данојлића, Душка Трифуновића, Милана Ненадића и Радмиле Лазић. Снажно је инспирише „последња хаљина“ Ејми Вајнхаус у којој је наступала на последњем концерту у Београду у новембру 2021. године. Збуњује је „летњи снег“ на бувљој пијаци. Ноћне слике Београда, „меланхолија мегаполиса“, као и топоси Зеленог венца, Кале-

мегданске терасе, Звездаре, Улице Змаја од Ноћаја, буде снажне успомене на доживљаје љубави које је спознала у овоме граду. Надахњују је ликови људи које сагледава у препуном градском аутобусу. Изазива је слутња смрти и питање у чијим ће небеским недрима њене песме „пластити месечину“.

На основу свега што смо укратко предочили можемо закључити да награђена песникиња Драгица Стојановић у рукопису *Мала смрт* прави креативна укрштања унутрашњег и спољашњег света сазнања, наговештава визије света над нама, уводи нас у значењски потенцијал песничког говора и језика. Поред тога, рукопис успешно потенцира вишегласни разговор са биолошким и духовним сродницима и узорима, као и различитим другим емотивним доживљајима и искуственим сазнањима. Све то песникињу Драгицу Стојановић, уз многе карактеристичне поетичке аспекте, чини изузетним лирским стваоцем и потпуно заслуженим овогодишњим добитником песничке награде „Гордана Тодоровић“.

Горан Максимовић (председник)
Зоран Вучић (члан)
Радослав Вучковић (члан)

Драгица Стојановић

ПЕСМЕ ИЗ НАГРАЂЕНОГ РУКОПИСА
МАЛА СМРТ

ГОЛУБАЦ, ПАСАРЕЛА

Иза тешких шалукатри
Хотелске собе
И мале пукотине на кули
Кроз коју светлост улази
Дунав
Природе лени господар
Пространство погледа
Подсећа на чисту тек опрану
Крагну беле кошуље
Све док велики талас
Исток самоће
Књигу не отвори

Слика је крхка линија
Између тачке рукописа
Знака питања и узвичника
Одговора који запиње
О прст руке се отима
Жеље нада праха и пепела
Врпце за лаки балон
Пун хелијума
После потонућа тешке ајкуле
Подморнице амбиција и илузија
Пасарела

До тачке где чини се
Издалека
Седи неко налик Богу
И гладе браду од сребра
Ретко се јавља та слика
Ненадано радосно
Сред зиме зрака сунца
Сред лета мила пахуља

ВАГА

Кад погледам
На левом тасу
Толико неплаћених рачуна
Тужби извршитеља
За мала злодела
Сиротих поштених људи
Кишу порука са банкомата
Одбијених трансакција
И на левом тасу
Кад видим хартију
Са само једном песмом
Без наслова
Оном због које је вредело
Чепркати као живина
Знам
При лаком додиру прста
Превагнуће она страна
Коју ниједна криптовалута
Неће моћи да наплати
Вредности колико доживотном
Осуђенику дим
Задње цигарете пред смрт

БОГАТСТВО

Ничега у овој кући нема
Сем оне мале непреводиве
Речи промаја
Ни корицу хлеба не можеш наћи
Чесму из које тече кап воде
Само паучина паучина
Лаки вез по зидовима

И окућница је осиромашена
Природа се јутрос љута пробудила
Мраз побрао рано воће
Кајсију брескву крушке
На први дан априла
Ако сврати до мене дете неко

Шта ћу му на дар дати
Ако ка мени пружи шаку у лето

Ал има нешто што јача ми снагу
Снажи вољу кад се на давно
Брашном посутој кецељи
Џеп распари и кад немам чарапу
Имам једну слику у соби
На њој се монаси
Испред манастира Хиландара
Веселе првој пахуљи

Драгица Стојановић



Драгица Стојановић, рођена је 1963. године у Зрењанину.

Објавила збирке песама: *Тескоба*, *Кухињска кукавица*, *Разговор са Исидором*, *Гладне исповести*, *Литерарни* снег, *Од(а)бране песме*, *О Хрид*, *Посолица*, *Глувонема*, као и збирку кратких прича *Цепелин*.

Заступљена је у десетинама значајних антологија поезије. 2021. Мадрид *Ligera Vuela La Sombra* у избору Радмиле Лазић.

Добитница је награда: *Печат вароши сремскокарловачке*, *Милица Стојадиновић Српкиња*, *Бешеновске повеље за духовну поезију*, *Стеван Сремац*, *Јефимија*, *Ленкин прстен*.

Члан је Српског књижевног друштва.

Песме су јој преведене на румунски, мађарски, енглески и шпански језик.



Фосил морскоī ūужа (Nautilus (Nautilidae)) пронађен у сврљишком крају.

Галерија Бдења

РАДЕ МИЛИСАВЉЕВИЋ (1920–2011)

Рођен је у селу Вароши код Сврљига. Бавио се уметничком фотографијом, публицистиком, поезијом и културно-просветним радом од 1935. године. За фотографију се заинтересовао још као младић. Технику и технологију фотографије проучавао је самостално, а ликовну културу стицао у Ликовној групи Дома ЈНА у Београду код професора Ђорђа Илића. Његов фотографско-уметнички рад карактерише непрекидно трагање за архетипским слојевима властитог и колективног несвесног, за сећањима која је могао доживети врло рано у свом завичајном амбијенту. Карактеристика његовог угла гледања је посматрање света из унутрашње концепције виђеног у призору, али посредованог архетипским регулативним принципима, којих уметник и не мора бити свестан, али се оно осећа као нешто константно и свеприсутно у сликама. Портретишући људе настојао је да прикаже унутрашњу везу са простором, али се срећемо и са ликовима чија мирна лица дубоко сакривају проживљена психолошка стања. У бременитости документарног, историјског, етнографског, садржан је основни вредносни слој његовог дела.

Издвојивши оно што ће превазићи време и сопствено трајање, оставио је изабрано за данас, генерацијама које долазе.

Обавио је низ студијских путовања ради упознавања извориштa цивилизација. Имао је преко 480 изложби у земљи и иностранству, од којих су 14 биле самосталне. Добитник је 84 значајних ликовних награда.

Био је члан УЛУПУДС-а. Раде Милисављевић је, несумњиво, допринео процесу сазревања фотографије и њеном уобличавању у посебну ликовно-уметничку дисциплину у нашој послератној уметности.

Умро је 2011. године у Београду. Сахрањен је у родном селу.



Сл. 1. *Сврљижанин*



Сл. 2. *Воловска запрега*



Сл. 3. *Погреб*



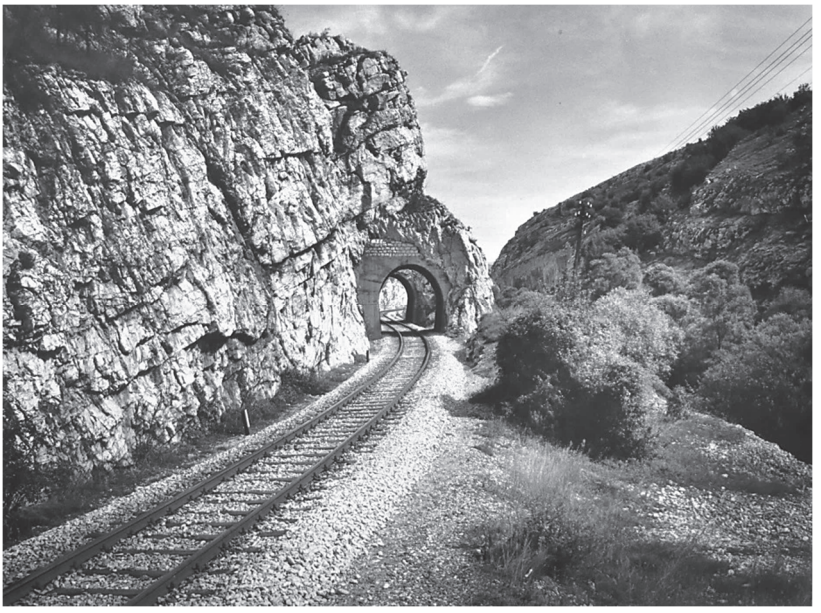
Сл. 4. *Мужа*



Сл. 5. *На сеоском пӯшу*



Сл. 6. *Поткивање*



Сл. 7. *Сврљишка клисура*



Сл. 8. *Свакодневно*



Сл. 9. *Сврљишки пут*



Сл. 10. *Ручна жетва*



Сл. 11. *Скупљање снопља*



Сл. 12. *У беспућу*



Сл.13. *Двориште*



Сл. 14. *Стена у Јарковцу*



Сл. 15. *Бањица*



Сл. 16. *Пејзаж*



Сл. 17. *Миланковићев мост*



Сл. 18. *Воз на мосту*



Сл. 19. *Стене Облика и Богданице*



Сл. 20. *Сврљишки Тимок у клисури*



Сл. 21. *Дечак на стени*



Сл. 22. *Пут за Сврљиг*



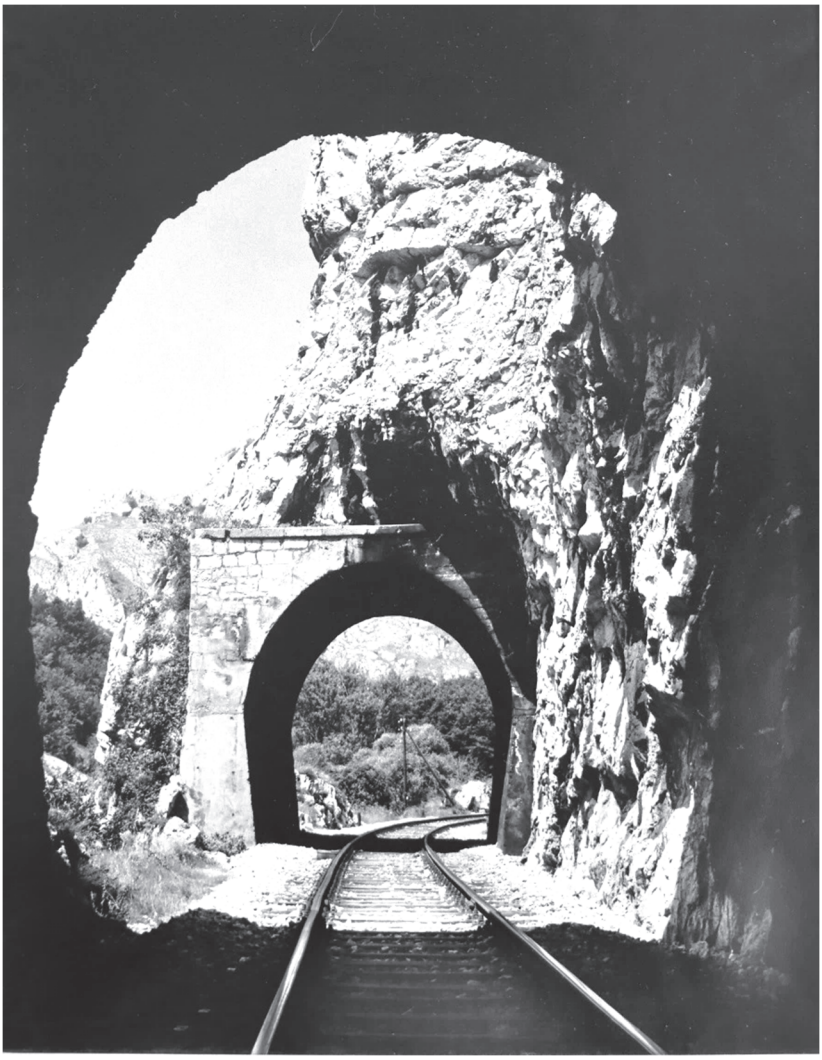
Сл. 23. *Стрижба*



Сл. 24. *Обед*



Сл. 25. *Маїијско лечење*



Сл. 26. *Тунел*

Фотографије су у власништву *Завичајної библиотечкої фонда*.

ЖИВОТ НА ФОТОГРАФИЈИ

Раде Милисављевић (1920–2011), мајстор фотографије, својим дугим садржајним и плодоносним животом испунио је своју људску судбину оставивши дело од трајне вредности, које, у исти мах, инспирише и сведочи.

Милисављевић је био неуморни путник, коме нису за своју фотографску уметност били довољни само пределu Југославије, Србије, и свог родног сврљишког краја. Зато је путовао и у друге просторе света и фотографијом бележио живот, и путујући светом говорио: *скитам да сагледам живот*.

Неизмерно је волео земаљску разноврсност и лепоту, али понајвише био везан за свој сврљишки завичај у којем је пронашао све оно што није нашао путовањем светом. Зато је родни крај необично волео и у њему (поред Београда) проводио лепе дане и месеце фотографишући људе и пределе.

Милисављевићеве фотографије у овом броју *Бдења* бесцено су благо и етнографско сведочанство о животу људи и лепих крајолика овог дела Србије. Оне, поред ликовне лепоте, данас имају вишеструки значај, јер сведоче о животу наших људи у времену које је ишчезло у свакојаком невремену и олујама минулог века и овог новог миленијума.

Раде Милисављевић је својим фотографски апаратом бележио (и освештао) људе, обичаје и пределе, и наравно свих Божјих створења које су његове фотографије оплемениле. Те фотографије данас сведоче о времену у којем су настале.

Зоран Вучић

Баштина

Недељко Богдановић

У СУСРЕТ РЕЧНИКУ СЕЛА БУЧУМА

До краја године (2023) требало би да се у *Српском дијалектолошком зборнику* (САНУ и Институт за српски језик САНУ) појави збирка речи из говора села Бучума.[10] То ће бити омањи дијалекатски речник (са око 6000 речи), селективно рађен с обзиром на то да се слични речници из шире околине Сврљига већ налазе у јавности (Пирот, Тимок, Лужница, Ниш).

Речник Бучума (радни наслов) требало је да буде у садржају Десете књиге Културне историје Сврљига, чија је појава укидањем Етно-културолошке радионице Сврљиг и прераном смрћу њеног руководиоца др Сретена Петровића, кога овде с тугом, и с поштовањем помињемо, доведена у питање. Овакве речи какве ће бити у нашем издању својина су и свих других села сврљишког краја (Бучум у томе није ништа посебно, сем што је говорна база ауторова), па тако треба и схватити његову појаву. Треба додати и да је и раније било покушаја да се селективно или специјално обрађује лексика сврљишког краја, о чему сведочи доста радова потписника ових редова, али и књиге др Винка Јевтића (*Прилог речнику говора сврљишког краја* (говору који нестаје), Ниш 2015) и др Ане

[10] Лексичку грађу из сврљишког краја аутор је користио у скоро стотину својих радова, и њихов списак, надамо се, појавиће се у уводу речника чију појаву очекујемо. Кратку збирку речи садржи и његов магистарски рад *Говори Бучума и Белог Потока* (СДЗБ 25, Београд 1979). Слично је, у мањем обиму, чинио и др Радослаав Раденковић, пореклом из села Плужине, затим Биљана Савић (невестинска имена), Слађана Степановић-Николић (микротопонимија), Марија Пејчић (метеоролошка лексика), Драган Јоцић (сточарска лексика), те др Сретен Петровић у својим радовима из културне историје Сврљига.

Савић-Грујић (*Антропоīрафска лексика сврљишкоī краја*; СДЗб 64/2, Београд 2017).[11]

За ову прилику издвојили смо грађу која се односи на земљано, односно глинено посуђе, које се некад употребљавало и у сврљишком крају, по сазнању и истраживању аутора. И овако сумарно дато, види се ширина употребе земљаног посуђа у етнокултури сврљишког краја, и богат фонд за именовање реалија ове тематске области. Додајмо да је свака реч могла имати деминутив (умањеницу), аугментатив (ознаку за увећан појам), те речи од мила и за погрде, и да се у ликове речи очитују и дијалекатске карактеристике (акценат, гласовне и творбене особине) које овај фонд чине богатијим и сликовитијим. (Види: *тестија, тестијица, тестика, тестића, тестиче, тестиченце, тестијетина.*)

У очекиваном речнику речи ће бити лексикографски обрађене (са граматичком и семантичком дефиницијом, са акцентованим примерима из говора), а овде се због природе ове информације даје сумарно грађа једне лексичке теме.

земљен суд комад посуђа од земље (о суду, посуђу). У мојој кући, у моме детињству, видео сам следеће земљано посуђе: *кадилница, соларче, паница, тањир. ћувек, чаша, куглајћа, īрне, врчва, ћуп, ћуīум, црепња, тестиче, тестија, ибрик, кондирче, кондир, шуле, крчаже, чутурица* (по облику дрвене буклије, и са истом функцијом: за свечарско позивање), *зејтиница, катраница.* Спомињала се *тенцера*, али тога више није било. Земљани поклопац имали су судови: *īрне* и *куглајћа*, и то се звало: *поклапало*, и *ћувек*, а то се звало *поклопац.* Ако је који суд имао посебну намену, или је био неких других карактеристика (запремина и сл.), имао је и и име. Грне у коме се чувао и подмлађивао квасац звало се *квашченик*. Грненце у којем се искувавао пртени конац, звало се *кончоварник*. *Паница* је могла бити *īлецосана* и *неīлецосана*. *Врчва* је служила за чување масти, меда, туршије и то је служило само својој намени (није се мешала садржина у истој врчви, односно једном употребљена врчва за туршију увек је служила само томе). Већа врчва звала се *ћуп* и служила је за кување јела (обично купуса) о свадбама или другим приликама

[11] Посредством господина Марка Младеновића, бившег директора Културног центра Сврљиг, видео сам и једну збирку речи из Бурдима, али ми није позната њена даља судбина, као ни име аутора те збирке.

(слава, парастос). *Кутлајћа* (негде је зову рукатком) служила је да се носи течно јело на њиву. Имала је *ручку* и поклапало. *Тестиче* (негде: купица) је мање запремине, обично намењено деци, али је служило и за употребу при неком краћем пољском раду, кад треба воде, али је посао кратак. *Кондирче* или *крчаже* је било за свакодневну употребу и мање је запремине, до литра, и кућа је имала више *кондира* – за славу, свадбе. *Ибрик* је слично крчагу и слуижило је за полевање при умивању.

Шуле (пљоска) је служло за мању количину ракије и могло се носити на пут, најчешће у унутрашњем џепу гуња. Увек је било (радосно шарено) глеђосано. И сви други судови за течност, били су потпуно или делимично глеђосани, шарени ,,да је благо оној што из њи пије!". Судови за течност (тестија, кондир, крчаг, шуле) имали су *сиску* (на којој се садржина (ракија, вода) пије, и *дуло*, где се течност налева. Дуло се затварало *затискалом*. Тамо где се уместо да се *затисне*, говорило: да се *запиши* (не и у Бучуму) тај се комад дрвета или кукурузног клипа зове *запишало*.

Паница је могла бити мања, обично за децу (*паниче*, *паничка*, *паничица*), средње величине за трпезу, а кад је требало веће величине, служио је *ћувек*, који је такође могао бити од више величина.

Директно на ватру у огњишту, поред црепње, могли су се стављати: *грне, врчва, ћуп* и увек су, због пепела и дима увек имали поклопац, земљан, или у случају већег отвора, парче обрађене даске од неког дрвета које не ствара горчину. Такви судови, да би се могло њима руковати, имали су *увала*, бочне хватаљке.

Поломљени земљани судови најчешће се називају *црепови* (мн. *црепутине*), па отуда и пословица: *Цреп грне кори да нема поклопало, а он нема ни увало!*

Чуо сам да је постојала *тенцера*, по причању нека врста шерпе, која је могла бити и већа да се у њој пече мање јагње или јаре. Такође да је имала и земљени *сач* (поклопац).

По причању, и мањи ракијски казан могао је имати земљани поклопац, али то нисам видео. Нисам видео ни глинену светиљку, плитку посудицу с ручком, у којој је лој с фитиљем, те је могла осветљавати просторију и преносити се.

Од музичких глинених инструмената зна се само за *шупељћу* (окарину).

У вези са овом лексичком грађом ево још неких напомена, као згодних иницијатива за даља истраживања.

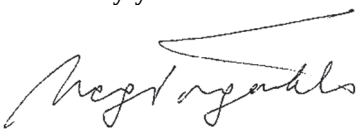
1. Већина ових судова у садашњим (већином напуштеним кућама Бучума, а вероватно и околних села) сада су само остаци изван употребе.

2. Наведени судови имају имена која нису сва српска (словенска), већ је могуће препознати турцизме, грецизме па и латинизме.

3. Већину наведених предмета наша данашња младеж не би препознала (ни по облику, ни по имену, ни по функцији), а тако би било и са јелима, која су се у неким од ових судова спремала, њиховим квалитетом и укусима. За драстичну промену – од пуне функционалности до заборава било је потребно мање од две генерације.

4. Потпунија информативност овога текста била би кад би био обезбеђен и ликовни изглед наведених реалија, што нама није могуће.

5. Сматрамо да би корисно, и за нашу публикацију било похвално, кад би се на сличан начин описао фонд средстава (судова, ствари, помагала) од дрвета, које је доскора имало свако домаћинство, а сада их нема чак ни у успоменама.



Зорица Бранковић Басарић

ЖЕНА И ПРЕСЛИЦА У ТРАДИЦИОНАЛНОЈ ПОРОДИЦИ СВРЉИШКОГ КРАЈА

Индустријализацијом земље, продирањем индустријске робе средином XX века, многи употребни предмети изгубили су место и улогу који су некад имали у народном животу. То се догодило и са преслицом и њеним местом у породици (трансформисала се у нуклеарну и егалитарну, са расподелом улога међу половима и генерацијама у складу са склоностима и способностима својих чланова). Зато је данас срећемо у приватним колекцијама заљубљеника традиције, али и у музејима. *Завичајна музејска збирка* у Сврљигу поседује занимљиву збирку преслица које својом лепотом и оригиналношћу, увек покрену машту посматрача, заголицавши је причама из којих су саме саздане и које чине њихову бит. Оставивши јасан печат свог времена, знакови и симболи које су аутори мајсторски урезивали у тело дрвета, увек заголицају машту посматрача и дају повод за истраживачку пустоловину откривања њихових значења.

Покушала сам да се вратим век уназад, у време када је породица другачије изгледала него данас: проширена (ближи и даљи сродници под истим кровом у заједничком домаћинству), интегрисана са израженим осећајем припадности, патријархална и традиционална. Положај и улога мушкараца и жена били су тачно одређени. Жена, стуб породице, повезивала је и уједињујавала све елементе мушког и женског, у складу и са природним и друштвеним законима који су је одређивали. Улога синтетисања свих тих контрадикторних мушко-женских улога и односа чинила је неприкосновеним, чврстим стубом породице. Патријархална, са женом која је била центар тог породичног круга, породица је преслицу, типично женски употребни предмет, вековима стављала на пиједестал. „Колико је преслица била значајни део покућанства, свакодневно вићана и помињана у свакој породици, свједочи и чињеница да се аналогијом зове један дио воденице преслица,

као и дио на ралу“[12] Врло често она је и мотив у нашој народној и писаној књижевности, сведочећи о узвишеном месту који су преља и њена делатност имали у нашој култури и српска жена у породици.

Жена је била преља читавог живота и готово се није одвајала од преслице. У сврљишком крају који је био претежно сточарски захваљујући адекватној микроклими, рељефу, богатству пашњака и флори, узгајала се аутохтона раса оваца, сврљишка овца са квалитетним руном за домаћу израду текстила. Обиље ове сировине, материјала за предење, хладнији климатски услови били су предуслов за развој ове женске делатности. Са преслицом за појасом жена је била док је чувала стадо, спремала ручак, љуљала дете у колевци... Прела је да би ткала јастуке, ћилиме, простирку, покривку... Улога жене била је опремање постеље, снабдевање одевним предметима свих чланова породице. Преслица и преља друговале су до гроба: стављана је уз крст покојнице или у сандук. Добијала се на поклон и увек се водило рачуна да изглед преслице одговара будућој власници. Важна је била и комуникативна порука која се преслицом преноси (дата словно или изрезбареним мотивима). Она свакако има и одређену естетску вредност дату руком спретног мушкарца који је са пуно љубави резбарио дрво, размишљајући о девојци којој, намењујући преслицу као поклон, одређује и улогу у породици, која је патријархална. „Жена је у детињству добијала дечју преслицу као прву играчку, да би јој у пунолетству постала лична својина и верни пратилац од кога се није одвајала, чак и када је радила неке друге послове. Одлагала се у време верских празника када се не преде.“[13] И та „прва играчка“, као и оне које су намењиване девојкама зрелих за удају, било да су њихови творци били мајстори или заљубљени момци, плениле су лепотом мотива, симбола, одсликавајући садржајност и топлину тадашњих породичних односа. Симболика мотива урезаних на телу преслица, чини ми се, непогрешиво приповедају о веома битној улози и положају жене тога доба. Отуда и њено посебно место у српској кући, па и породицама житеља

[12]Срето З. Танасић: Преслица, *Од вештице до светиље*, Филозофски факултет универзитета, Удружење истраживача Haemimontana, Ниш 2019, str. 148.

[13]Славиша Миливојевић: Преслице–кудеље и вурке Завичајне музејске збирке у Сврљигу, *Бдење*, Сврљиг/Књажевац, бр. 28, год, X, април–јун 2011, стр. 180–194.

Сврљига и сврљишких села. Од изложених кудеља *Завичајне музејске збирке*, издвојила се једна са једноставним, а многозначним мотивима: флоралним мотивом и мотивом петла. Горњи лопатасти дело преслице на који се стављао материјал за предење (кудељка), изрезбарен је у барељефу, док је доњи вретенасти, који је преља убадала за појас, само вешто изглачан. Тамна патинирана боја природног дрвета говори о њеној старости, али и дугортајној употреби.

Док је *кудељка* била на преслици заклањала је изрезбарену слику, јавности би се показала тек кад би преља завршила предење. А преко читавог лопатастог дела кудеље доминира *биљни мотив*. Онолико колико је преља била вредна, колико пута је изнова уметала *својак*[14] толико пута је израњала и понављала се флорална слика са петлом, као на филмској траци. Флорални мотив чини стабло биљке спиралног облика са припајајућим гранчицама и листовима, шири се ка врху и свој раст завршава двема спиралама, са леве и десне стране, које су у равнотежном положају. Чини се да овом разгранатом стаблу недостаје цвет, али и корен. Цвет би се могао односити на небеско, а корен земаљско. Овај средишњи део у себи синтетише и горњи и доњи елемент који није приказан на преслици. Тако биљни мотив представља симбол и духовног и материјалног, небеског и земаљског и одликује се богатством тих елемената. Спирала спада у ред најстаријих симбола заступљених у многим културама, па и у нашој. Најусклађенији је са природом и налази се готово свуда: на кућици пужа, морских шкољки, рогова животиња, вертикално кружење ветрова је у виду спирале… Спирала је искључиво женски симбол. Упућује на животни циклус, плодност, али и интуитивни начин спознаје, а што је везано за жену. У овом случају делови биљке формирали су облик спирале: стабло и листови, указујући на универзалну представу раста и развоја, јер се и стабло проширује ка врху, као каква река која креће са извора. У вези су са бесконачношћу и понављањем циклуса живота. Отвореност спирала, које су на врху пењућег стабла, указују на процес константног кретања, урођену потребу човека да дође у додир са космичким силама од којих би још што шта могао сазнати. У тој функцији је и цвет који недостаје, и треба га потражити, жудети за знањима. Овај биљни мотив је со-

[14] Својак, кудељка (кудељћа) – прерађена вуна која се ставља на преслицу.

ларни симбол и представља раст, развој и напредак који се одвија по фазама, ступњевима, што у себи подразумева и појам мере и времена.

Преље и преслице судбински су везане, њихови животни ток одвија се ступњевито и развојно. Преслица поприма епитет бесконачног спајања, сажимања и трајања (у свом трајању она може надживети власницу, могу је користити две и више генерација у једној или више породица), а жена је њен неприкосновени власник. Она испреда и упреда разноврсне сазнајне нити у јасну тежњу ка непрекидном развоју, како свом, тако и расту и очувању породице и њених вредност (како материјалних, тако и духовних). Плодотворан живот предодређен је и прељи и преслици. Употребна вредност преслице и улога жене (преље) и преслице су у међусобној повезаности и испреплетаности. У нашој народној култури и традицији сврљишког краја стасавале су заједно: са преслицом жена се дружила од детињства до краја свог живота. „И преслица је једна од ријетких кућних алатки нашега минулога времена која је припадала само жени, никада и нигдје и мушкарцу, за разлику нпр., од мотике, српа, па и косе, па и сјекире, који припадају и мушкарцу и жени. Зато је она на посебан начин и ушла у наше народно памћење: жена и преслица заједно, и толико пјесама народних, толико прича, толико маштовитости и лијепих сјећања и надања иде уз преслицу“[15] У сврљишком крају жене су се окупљале на *седељкама*, преле вуну или препредале свилу (уносан посао у сврљишким селима било и гајење свилених буба), испредајући и мноштво занимљивих прича и песама, као на пример: „Предем вуну и препридам свилу, са исплетем чарапе за Милу!“ [16]

Лепота је и у израженој креативности, али и значењу мотива на кудељама. Са десне стране, испод при врху лопатастог дела преслице у склопу биљног, изрезбарен је животињски мотив: *петао*, дат из профила. У старој словенској митологији он је „изразито демонска животиња, а био је посвећен Сварогу, богу светлости или Сунца. На извесну везу са божанском светлости указује и наше народно веровање да се сва

[15] Срето З. Танасић: Уз преслицу се испредао живот, *Од вештице до светице*, Филозофски факултет универзитета, Удружење истраживача Haemimontana, Ниш 2019, стр. 216.

[16] Недељко Р. Богдановић: Прести – преља и кудеља – предиво, *Од вештице до светице*, Филозофски факултет универзитета, Удружење истраживача Haemimontana, Ниш 2019, стр. 141.

ноћна демонска бића повлаче чим први петли запевају“[17] Петао је соларни симбол, његов пев најављује долазак зоре, сунца, почетак дана и проток времена, обнављање енергије, снаге. Певањем он дели чисто и нечисто време ноћи и одгони нечисту силу. Приписује му се и хтонски карактер. Продорни глас петла спаја земаљско са небеским чинећи осу земља–небо. Десна страна преслице на којој је петао приказан указује на његов божански карактер. У јединству и супротности божанског и земаљског, смене дана и ноћи, све расте и развија се. Све је то потребно да би се обављале потребне делатности, да би се живело. Преслица у себи синтетише и соларно и хтонско, и то сазнање исијава са њеног изрезбареног тела.

Удевањем за појас жене, који означава привржености, оданост, заштиту, преслица се причвршћује за њено тело. Појас спаја тело жене и тело преслице, да би се десио процес предења. Опасује и струк, у регији утеруса, па је и симбол плодности. Зато је преслица типично женски употребни предмет, њој примерен и намењен. Исти случај је и са вретеном, о чему говори и схватање у народу: ако се вретеном дотакне мушко дете, мајка ће му рађати само женску децу, јер „вретено употребљавају само женскиње“. Тај горњи, лопатасти део преслице статичан је, наговештава долазак новог, обнављање енергије, кретање, развој, раст, док је вретено покретни, динамични део. Заједно, чине јединство. Да би вретено добило убрзање, додаван је пршљенак. *Завичајна збирка* у Сврљигу поседије неколико таквих додатака. Израђивани су од глине, камена или костију. Пршљенци су дискоидни, коничног или биконичног облика како би ефикасније остваривало намену. Вретено је симбол нужности окретања, понављања, кретања од живота до смрти. Графички приказани, пршљенци су круг са тачком у средини и то је планетарни знак сунца, чиме се појачава енергија кретања. Намотавањем упредене жице вретено расте у ширину, а по висини остаје непроменљиво, и то је довело до веровања у народу по коме све што се дотакне таквим вретеном престаје да расте. Круг је: појас, пршљенак па и кружно је кретање вретена и пршљенка. У нашим народним веровањима круг има заштитничку улогу и штити од злих демона. Жена је била та која је врховима прстију започињала кружно кретање вретена,

[17] Шпиро Кулишић, Петар Ж. Петровић, Никола Пантелић: *Срūски митолошки речник*, Ниш 1998, стр. 350.

дакле и она тиме иницира заштиту. И круг и жена-преља имали су улогу да штите породицу и тиме јој омогућавају развој и трајање. Свесна значаја посла који је уз преслицу обављала за породицу, жена је свакако била поносна на ту значајну позицију која јој је додељена.

Горњи део преслице (изнад појаса преље) обележен је соларним знацима, биљком која стреми ка сунцу и петлом који најављује дан, светлост, кретање смењивањем супротности. Појас је круг и он је центар који спаја и сумира горњи, соларни са доњим, лунарним. Вештином прстију жена-преља упреда нити које повезују, уједињујући у целину горњи, статични са доњим динамичким делом, вретеном и пршљеником који је у кружном кретању. Нит симболички повезије два света. „Везаност уз главно средиште, представљено понекад сунцем, захтева да се нит у свим стварима следи по трагу. То, наравно, подсећа на симболизам Аријаднине нити која повезује са средиштем лавиринта и води из света таме у свет светлости“. Уколико се прати нит коју вештином прстију леве или десне руке упреда преља, уочава се ојачана (од неколико нити) веза између горње, небеске и доње, земаљске сфере које су у вечитој интеракцији. Функција жене-преље је да током свог живота успостави, јединство материјалног и духовног зарад стварања, развоја и очувања породице и њених традиционалних вредности. Од преслице жена је започињала све што је било потребно урадити за новорођенче па до најстаријих чланова породице (предива за покривке, одела, обувка, одело у којем се ишло свакодневно, у госте, дарови девојачки...), али је уз преслицу и васпитавала, подучавала потомство, одржавајућу традиционални дух породице. Породица је и основна ћелија друштва, те је чврстина и јединство такве традиционалне породице представљало темељ патријахалног друштва. Укратко, „уз преслицу се испредао живот“.

Орнаментика на овој преслици одсликава садржајно богато ликовно изражавање у дрвету, што је одраз духовног богатства становника сврљишког краја и њиховог смисла за склад и естетско. Мајсторски изведен барељеф, смењивање издубљених и испупчених површина, однос сенке и светла, не само да преслици даје занимљив рељефни изглед, већ је одраз вештине и спретности руке њеног творца. Поштован је и принцип симетричности о чему говори истоветност садржаја лево и десно од уздужне осе лопатастог дела кудеље. Приказани симболи имали су декоративни карактер. Њиховом ана-

лизом открива се дубљи митолошки смисао овог јединственог употребног предмета. Провејава атмосфера позитивног, животног нагона, жеља за развојем и напредком. Све то одсликава богату духовност непознатог аутора и уопште житеља овог краја и неописиве жеље за животом. Преслица, предење и преља били су изузетно вредновани. Флоралним, геометријским и мотивом животиње (петла), њиховом симболиком, преслица казују причу о примарном значају и незаменљивој улози жене у традиционалној патријархалној породици у сврљишком крају. Жена са преслицом центар је наше традиционалне породице, „све је на неки начин повезано са женом и преслицом, све долази до њих и све полази од њих.“

Андријана Светозаревић

ОД ПРОЛЕЋА ДО ЈЕСЕНИ

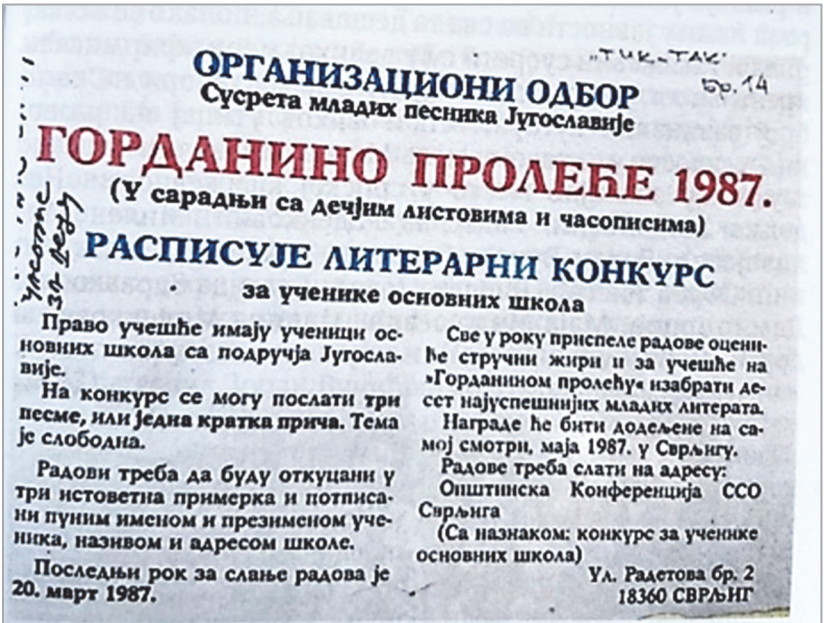
У СУСРЕТ 39. ГОДИШЊИЦИ МАНИФЕСТАЦИЈЕ *ДАНИ ГОРДАНЕ ТОДОРОВИЋ*

Манифестације представљају средство атрактивнијег приказивања разних културних догађаја. Уметничке манифестације су садржајно везане за програм културе и уметности ослањајући се на дугу традицију поднебља и региона у којем се одржавају, док се књижевне манифестације, као њихова подгрупа, могу поделити на књижевне сусрете, вечери поезије, вечери ораторства и приредбе посвећене сећању на одређене књижевнике. Најчешће их организују културне институције и удружења.

Једна од најзначајнијих културних манифестација у Сврљигу је традиционална књижевна манифестација *Дани Гордане Тодоровић*. „Неоспорно је да су чари и лепота (уметничка, естетска, сазнајна...) венца манифестације лепе књижевности „Дани Гордане Тодоровић“ плетеног више од 36. година, инспирисали и мотивисали стваралачки рад великог броја књижевних уметника, али и да је њихова креативност адекватно награђивана, не само плакетама и новчаним наградама, већ и највреднијом, публиковањем књиге награђеног рукописа“[18]

Појава нове књиге *Поносно класје*, завичајне ауторке Гордане Тодоровић, изродило је идеју о организовању прве књижевне вечери у њеном родном селу. На иницијативу културних посленика из сврљишког краја: Недељка Богдановића, Радослава Раденковића, Милена Миливојевића као и Слободана Ж. Ракића, књижевног критичара из Зајечара, на позив *Савеза социјалистичке омладине* села Дрејинац, 1973. године одржано је књижевно вече. Указали су на значај књижевоуметничког рада, изрекавши позитивне критике о њеној њеној љубавној и родољубивој поезији.

[18] Зорица Бранковић Басарић, *Све је почело од Гордане*, Центар за туризам, културу и спорт, Сврљиг 2021, стр. 231.



„Тик-так" бр. 14

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОДБОР
Сусрета младих песника Југославије

ГОРДАНИНО ПРОЛЕЋЕ 1987.

(У сарадњи са дечјим листовима и часописима)

РАСПИСУЈЕ ЛИТЕРАРНИ КОНКУРС

за ученике основних школа

Право учешће имају ученици основних школа са подручја Југославије.

На конкурс се могу послати три песме, или једна кратка прича. Тема је слободна.

Радови треба да буду откуцани у три истоветна примерка и потписани пуним именом и презименом ученика, називом и адресом школе.

Последњи рок за слање радова је 20. март 1987.

Све у року приспеле радове оцениће стручни жири и за учешће на »Гордањином пролећу« изабрати десет најуспешнијих младих литерата.

Награде ће бити додељене на самој смотри, маја 1987. у Сврљигу.

Радове треба слати на адресу:
Општинска Конференција ССО Сврљига
(Са назнаком: конкурс за ученике основних школа)
Ул. Радетова бр. 2
18360 СВРЉИГ

Литерарни конкурс расписан у дечјем часопису *Тик-так*, бр. 14, 1987. година

Деценију касније, у организацији *Књижевне омладине Сврљиīа*, са идејом да се одуже прерано преминулој сугрђанки, приређени су први Сусрети песника Југославије *„Горданино пролеће"*. Трајали су од 1983. до 1988. Манифестација је мењала назив, али и садржину и форму:

– Југословенски сусрети *Дани Гордане Тодоровић* (1989–2002)
– *Дани Гордане Тодоровић* (2003–2023)

Трансформисала се онако како су се и друштвено-економске и политичке прилике мењале у нашој земљи. Јасно су се уочавале промене и у садржају и форми манифестације.

У почетку, садржајна и обимна манифестација са трајањем од пет дана, свела се на неколико, а на крају и на један дан.

Идеја за стварање оваквих песничких сусрета произишла је из потребе и жеље да се афирмишу и подстанкну млади ствараоци и њихова песничка достигнућа, али и открију скривене уметничке склоности. Резуртирала је расписивањем литерарног конкурса за ученике основних школа на територији Југославије која је у то време у свом саставу имала шест република и две покрајине. Одзив младих песника био је на завидном нивоу, а жирију је предстојао озбиљан посао.

Конкурси су у почетку расписивани у сарадњи са дечјим листовима и часописима (*Тик-так,* лист младих *НОН*, *Књижевна реч*...), касније и *Књижевним новинама*, *Ниишким народним новинама* и другим, углавном штампаним медијима. Са појавом аудио-визуелних технологија, локалних и регионалних радио станица и телевизија, заинтересовани стваралаоци могли су да се упознају са садржајем конкурса. Данас се углавном информишу преко разних интернет портала, песничких часописа и књижевног часописа *Бдење.*

Из године у годину манифестација је попримала озбиљнији карактер, те је 1989. године добила нову форму, као и ново примереније име Југословенски сусрети *Дани Гордане Тодоровић*, а престанком постојања Савезне Републике Југославије и своју коначну верзију *Дани Гордане Тодоровић*.


13. сусрети песника

„ДАНИ ГОРДАНЕ ТОДОРОВИЋ"

Да се у мене улије река широка,
да ми у длановe шаре утисну траве,
да ветар помеша две плетенице плавe,
да за сав живот постанем цветоока.

Гордана Тодоровић

СВРЉИГ
16. новембар 1995.

На самом почетку манифестација је била намењена и најмлађима, основцима и младим песницима, најпре до 27. година, а доцније је померена на 35 година. Након 1991. године ово ограничење престало је да важи.

Како су године пролазиле мењало се друштво, те се самим тим мењала форма, као и потреба за уметничким садржајем. Промењено је и време одржавања, као и датум, те се одржавање манифестација с пролећа преселило у јесен.

Сматра се да је услед друштвених потешкоћа, распада државе и промене граница, као и недостатка новца дошло до тога да манифестација промени свој изглед и смањи форму: од југословенског дошла до ужег, републичког приказујући самим тим опште стање у друштву и култури.

На почетку, главна одлика ове песничке манифестације била је богатсво садржаја различитих уметничких изражаја: изложбама слика и фотографија, драмским представама, музичким и фолклорним извођењима који су се сасвим природно преплитали са књижевноуметничким штивом, надограђујући га садржински и естетски уз ненаметљиво обликовање укуса публике.

Покровитељи тродневних књижевних сусрета били су ресторани и кафићи, као и мали и велики предузетници из Сврљига и околине, који су имали слуха, разумевања и потребе за конзумацијом уметности.

Док је у склопу наше државе било много више земаља, деведесетих година прошлог века, било је и преко 150 рукописа по конкурсу. Сада је број далеко мањи, око тридесет до четрдесет послатих рукописа, али и даље постоји заинтересованост за ову врсту уметности и ову врсту такмичења. До 1998. године проглашавано је десет најуспешнијих аутора, а у периоду од 1998. до 2003. године, додељиване су прве три награде најбољим песницима. Било је тренутака када није било првог места, а некада су аутори равноправно делили неко од прва три места. Након тог периода бирао се најуспелији циклус песама, а потом и најбољи рукопис. Награда је објављивање књиге поезије.

Морамо напоменути да 1996. године „Југословенски песнички сусрети“ нису одржани, као и 2000. због 5. октобарског преврата у Србији. Иако је 1999. година била ратна, иако конкурс није објављиван, песнички сусрети су се одржали под називом *Година сврљишких стваралаца*. Одржана је и промоција новог издања *Сврљишких одломака јеванђеља.*

Жири је увек био трочланог састава. Сачињавали су га врсни књижевници и песници: Михајло Игњатовић, Злата Коцић, Иван Растегорац, Зоран Вучић, Радослав Вучковић, Мињa Илијева, Обрен Ристић, Горан Максимовић, Милица Миленковић...

Ова најзначајнија књижевна манифестација у сврљишком крају изнедрила је и две врсте награда које су додељиване (равноправно по полу) истакнутим књижевним стваралоцима:

1) посебно признање, бронзана плакета са ликом Гордане Тодоровић за културно прегалаштво и књижевно стваралаштво завичајних писаца (1987–1989);
2) награда женама за животно стваралаштво (1997–2008).

Плакета за културно прегалаштво и књижевно стваралаштво завичајних писаца садржала је натпис *Дани Гордане Тодоровић*, лик песникиње и име добитника. Дело је ликовног уметника и вајара Славка Станковића Штрауса из Ниша (родом из сврљишког села Плужина).

Добитници награде су:

Срба Митровић (1987)
Радослав Раденковић (1988)
Зоран Вучић (1989)

Додељивање ове награде прекинуто је услед недостатка новчаних средстава.

Кратког даха било је и додељивање награда женама за животно стваралаштво покренуто на предлог *Удружења књижевника Србије*. Одлуком Скупштине општине Сврљиг, почетком 1996. године решено је да се у оквиру манифестације *Дани Гордане Тодоровић* додељује ова награда која је трајала од 1997. до 2008. године (није додељивана сваке године). Добитнице награде:

1997. Зорица Арсић Мандарић (Београд)
1998. Злата Коцић из Београда, завичајна ауторка (родом из села Жељево)
2003. Даринка Јеврић (Приштина)
2005. Бојана Стојановић Пантовић (Београд)
2008. Светлана Велмар Јанковић (Београд)

Садржајне трансформације ове песничке манифестације десиле су се и у погледу награђивања: од 2003–2013. Награда штампање књиге добијана је за најуспелији циклус песама, а од 2013. до данас за најбољи необјављени рукопис.

Лауреати награде *Дани Гордане Тодоровић* за најуспелији циклус песама:

2003. Зденка Газивода
2004. Ненад Максимовић (Бор)
2005. Драгана Буквић-Шљивић (Београд)
2006. Вања Миљковић (Мајданпек)
2007. Милош Радовић (Смедеревска Паланка)
2008. Светислав Стефановић (Оџаци)
2009. Маша Приходко (Панчево)

2010. Маја Милошевић (Сврљиг)
2011. Љубинко Дугалић (Краљево)
2012. Слободан Лазовић (Чачак)

Добитници награде *Дани Гордане Тодоровић* за најбољи необјављени рукопис:
2013. Соња Јанков (Нови Сад)
2014. Никола Александар Марић (Краљево)
2015. Мирослав Јозић (Смедеревска Паланка)
2016. Анђелко Анушић (Нови Сад)
2017. Ранко Павловић (Бањалука) и Миладин Вукосављевић (Чачак)
2018. Драгана Лековић (Београд)
2019. Александар М. Арсенијевић (Београд)
2020. Жељка Аврић (Сремска Митровица)
2021. Иван Новчић (Краљево)
2022. Бошко Ломовић (Горњи Милановац)

Много је аутора конкурисало и прошло кроз ову манифестацију. Било је оних чије се име појавило само једном, и брзо сагорело. Многима је ово била одскочна даска у развоју, мотивација за рад, како би опстали на књижевном небу. Некима је награда представљала потврду успешног постојања на уметничкој, поетској сцени наше земље.

Вредност ове поетске манифестације огледа се у откривању нових имена у књижевноуметничком стваралаштву, али је и евидентан утицај на појаву пратећих књижевних појава и активности које су окупљале уметнике и књижевне ствараоце: Књижевни клуб *Гордана Тодоровић*, Фонд *Гордана Тодоровић*, *Уметничка колонија* песника Русомира Арсића у селу Извор. Последица тих књижевних догађања је издавачка делатност настала као потреба да се сачува написано, афирмишу не само дела и аутори, већ и сам издавач остварујући примарну библиотечку делатност, а то је популарисање књиге.

Штампањем књиге као награде, ова културна манифестација настоји да очува књижевна и језичка достигнућа, одржи и побољша ниво квалитета српске књиге као уметничког дела и производа културне индустрије. Публиковањем награђених рукописа негују се сви сегменти у књижевном ланцу од аутора, дела, до читалаца.

Можемо закључити да је функција ове награде да утиче и охрабри награђене, заједницу којој припадају, допринесу осећању њихове сигурности и самопоштовања, као и изражавање степена прихватљивости у њиховој социјалној средини. Мотивисани овом врстом стваралаштва, многи сврљишки песмотворци слали су своје радове на конкурс, настављајући да стихотворе, не само на књижевном језику, већ и на дијалекту, чиме се утицало на очување лексичког богатсва језика. Стварајући нове завичајне ауторе, оправдавала је смисао свога постојања. Овом наградом утиче се и подстиче јавност на конзумирање награђених уметничких дела која су естетски високо рангирана. Тиме се формира и бољи естетски укус читалачке публике. Промовисање аутентичног стваралаштва, његово разликовање од површних, помодних квазикреативности и даље је циљ ове књижевне манифестације.

Свих ових година награда са именом наше завичајне песникиње Гордане Тодоровић, адекватан је показатељ колико се у нашој локалној заједници, али и друштву у целини посвећује пажња овој врсти стваралаштва и колико се цене аутори и њихова делатност.

Несумњиво је да је стваралачки производ онај који задовољава два критеријума – новину и вредност за заједницу. Стручни жири је током свих ових година, без обзира на трансформације које је манифестација преживела, имао озбиљан и тежак посао, да поштујући универзалне естетске и етичке критеријуме у процесу његовог вредновања и награђивања, најуспелијим делима осигура истакнута места у нашој културној баштини. То је био један од начина да културне потребе и тежње достигну ниво који омогућава повољнију климу за свестранији развој културног живота. У најширем смислу, остварује се задовољење образовних и културних потреба.

Литература:

1. Зорица Бранковић Басарић, *Све је почело од Гордане*, Центар за туризам, културу и спорт, Сврљиг 2021.
2. *Бдење* бр. 13/14, Сврљиг, октобар 2006, стр. 186–196.
3. *Бдење* бр. 18/19, Сврљиг/Књажевац, фебруар – април, 2009, стр. 7.
4. Прњат, Б. *(2006) Увод у културну политику,* Нови Сад*: Стилос,* стр. 87
5. *НОН: лист младих Србије,* бр. 594, фебруар 1987, стр. 47.
6. *Књижевна реч, Лист књижевне омладине Србије,* бр. 29, године XV, 10. XII 1986, стр. 31.
7. *Бдење* бр. 76, април – јун, Сврљиг, 2023, стр. 223.

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА

Радове за *Бдење* достављати у електронском облику (e-mail), уређене на следећи начин:

– Име и презиме аутора
– Адреса и број телефона
– Наслов рада
– Текст рада откуцан у фонту Times New Roman, ћирилица, величина 11.
– Уз књижевну критику приложити front cover књиге

Посебне захтеве (latinica, *италик,* **болд**, с п а ц и ј а, фусноте, место за ликовни прилог) одређује сам аутор.

ПРЕТПЛАТА

Годишња претплата за часопис је 2000, а за иностранство 4000 динара.

Име и презиме _____
Адреса: _____
Телефон: _____

Претплата се може извршити у свакој пошти или банци на текући рачун: 840-563668-28

Прималац: Центар за туризам, културу и спорт Сврљиг, са назнаком „за Бдење“. Овом уплатом (након доспећа признанице о уплати и наруџбенице на нашу адресу) обезбеђује се добијање часописа на адресу коју наведете.

АДРЕСА ИЗДАВАЧА:

Центар за туризам, културу и спорт
Боре Прице 2
18 360 Сврљиг
(За уредништво *Бдења*)

e-mail: bdenje_srg@yahoo.com